

**ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԱՆԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ**

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՄԾԱՌԱՅՈՂԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔ ՀԱՆԴԻՍԱՅՈՂ
ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ԳԱՂՏՆԱԳՐՄԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ 4

ԳՈՌ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄԻ
ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ 13

**ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ՔՐԻՍՏԻՆԵ ՂԱԶԱՐՅԱՆ**

ԳՈՐԾԱԳՈՒԼԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓՎԱԿՈՒՄՆԵՐԸ 22

**ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԹԱՄԱՐԱ ՇԱՔԱՐՅԱՆ**

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻ ԵՎ ՆՐԱ ԱՇԽԱՏԱԿՅԻ (ՊԱՇՏՈՆԱՏԱՐ ԱՆՁԻ)
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ 28

**ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԳՐԵՏԱ ԱՐՉՈՒՄԱՆՅԱՆ**

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍԱՄԻՆ ՎԵՃԸ 38

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՎԱԳԻՄԻՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ**

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱԼՍՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՀԵՏԱՊՆԳՄԱՆ ԿԱՍԵՅՈՒՄԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊԻՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ 48

**ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ
ՎԱՅԵ ԵՆԳԻՔԱՐՅԱՆ**

ՀԱՄԱԼԻՐ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՕՐԵՆՍՊԻՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐՆ
ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՊԻՐՔԻ 52

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ
ՀՀ ՎՃՌԱՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ** 58

RESUME 80

Անի ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
սահմանադրական և մոնիցինգայլ իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

**ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՄ ԾԱՌԱՅՈՂԱԿԱՆ
ԳԱՂՏՆԻՔ ՀԱՆԴԻՍԱՃՈՂ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԱՂՏՆԱԳՐՄԱՆ ՆՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ի-շխանություն

Հայաստանի Հանրապետությունում պետական և ծառայողական գաղտնիքի հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) օրենքի իրավադրույթներով (ընդունվել է 03.12.1996թ., ստորագրվել է 30.12.1996թ.):

Սույն ուսումնասիրության շրջանակներում իրենցից առանձակի հետաքրքրություն են ներկայացնում վերոհիշյալ օրենքի 8-րդ և 12-րդ հոդվածները, որոնք, մասնավորապես, պարունակում են հետևյալ իրավանորմերը.

«Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 8-րդ հոդվածով սահմանվում են տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու և դրանց պաշտպանության բնագավառում պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պաշտոնատար անձանց լիազորությունները: Այդ հոդվածի 4-րդ մասն ամրագրում է, որ հանրապետական գործադիր, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ապահովում են պետական և ծառայողական գաղտնիքի

պաշտպանության բնագավառում համապատասխան ծրագրերի իրականացումը, համապատասխան կառուցվածքային ստորաբաժանումների ստեղծումը, և մասնավորապես, նշված մասի գ) ենթակետի համաձայն՝ հանրապետական գործադիր, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրենց իրավասության սահմաններում իրականացնում են տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու և դրանց պաշտպանության բնագավառում այլ լիազորություններ:

«Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի (Տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելը) 6-րդ և 7-րդ մասերի համաձայն՝ պետական այն մարմինները, որոնց ղեկավարներն օժտված են տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու լիազորություններով, մշակում են գաղտնագրման ենթակա տեղեկությունների ընդլայնված գերատեսչական ցանկերը, որոնցում ներգրավվում են՝ ա) պետական գաղտնիքի շարքին դասվող այն տեղեկությունները, որոնք տնօրինելու լիազորությամբ օժտված են

իրենք. բ) ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասվող տեղեկությունները: Գերատեսչական ցանկերում նշվում են նաև ներգրավված տեղեկություններից յուրաքանչյուրի գաղտնիության աստիճանը: Այդ ցանկերը և դրանցում կատարվող փոփոխություններն ու լրացումները հաստատվում են պետական մարմինների համապատասխան ղեկավարների կողմից: Գերատեսչական ցանկերը գաղտնագրվում են և հրապարակման ենթակա չեն:

Նախևառաջ հակիրճ անդրադարձ կատարենք «պետական գաղտնիք» և «ծառայողական գաղտնիք» հասկացությունների բովանդակությանը և նշենք, որ Օրենքի համաձայն՝ պետական գաղտնիքը Հայաստանի Հանրապետության ռազմական, արտաքին հարաբերությունների, տնտեսական, գիտատեխնիկական, հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության բնագավառների այն տեղեկություններն են, որոնք պաշտպանվում են պետության կողմից, և որոնց տարածումը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության համար, իսկ ծառայողական գաղտնիքը այդ նույն բնագավառների այն տեղեկություններն են, որոնք պաշտպանվում են պետության կողմից, և որոնց տարածումը կարող է վնաս հասցնել Հայաստանի Հանրապետության անվտանգությանը:

Առհասարակ, պետական և ծառայողական գաղտնիք կազմող բոլոր տեղեկությունները համարվում են Հայաստանի Հանրապետության սեփականությունը և պահպանվում ու պաշտպանվում են պետության կողմից:

Տեղեկությունները պետական գաղտնիքի շարքին դասելն իրականացվում է՝ ըստ դրանց բնագավառի կամ գերատեսչական պատկանելության: Գաղտնագրման սկզբունքների համապատասխան (դրանք են՝ օրինականության, հիմնավորվածության և ժամանակին կատարե-

լու սկզբունքները)՝ տեղեկությունները պետական գաղտնիքի շարքին դասելու անհրաժեշտության հիմնավորումը դրվում է պետական այն մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների վրա, որոնք ստացել (նշակել) են այդ տեղեկությունները:

Հարկ ենք համարում ՀՀ օրենսդրությունում առկա վերոնշյալ հոդվածներն ուսումնասիրել ինչպես մեր պետության ողջ օրենսդրական բազայի տրամաբանության համատեքստում, այնպես էլ վերջիններիս սահմանադրականության խնդրի պարզաբանման լույսի ներքո՝ առանձնապես անդրադառնալով ՀՀ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներին:

Անհրաժեշտ է առաջին հերթին ուսումնասիրել հիշատակված իրավադրույթներից 8-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, ինչպես նաև 12-րդ հոդվածի 6-րդ մասի սահմանադրականության հիմնահարցը, որից հետո կպարզենք 12-րդ հոդվածի առավել վիճահարույց 7-րդ մասի հարուցած հարցադրումները:

Այսպես, ինչ վերաբերում է 8-րդ և 12-րդ հոդվածների սահմանադրականությանը, գտնում ենք, որ անվանված դրույթների գոյությունը հակասության մեջ չի գտնվում ՀՀ Հիմնական օրենքի հետ, քանզի օրենքն ընդունվել է Սահմանադրության հիման վրա և դրա իրականացումն ապահովելու նպատակով, իսկ այդ դրույթների շրջանակներում պետական մարմիններին ու դրանց պաշտոնատար անձանց լիազորված գործողությունները բխում են ՀՀ Սահմանադրության տառից և ոգուց: Այդպիսի իրավակարգավորումը չի հակասում նաև միջազգային իրավունքի սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ապահովման պետության կարևորագույն գործառնություն:

Միաժամանակ նշենք, որ «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրեն-

Սահմանադրական իրավունք

քի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ տեղեկատվություն տնօրինողը, բացառությամբ սույն հոդվածի 3-րդ մասում սահմանված դեպքերի, մերժում է տեղեկատվության տրամադրումը, եթե դա՝ 1) *պարունակում է պետական, ծառայողական, բանկային, առևտրային գաղտնիք*, իսկ 3-րդ մասի համաձայն՝ տեղեկատվության տրամադրումը չի կարող մերժվել, եթե դա՝ 1) վերաբերում է քաղաքացիների անվտանգությանը և առողջությանը սպառնացող արտակարգ դեպքերին, ինչպես նաև տարերային (ներառյալ՝ պաշտոնապես կանխատեսվող) աղետներին և դրանց հետևանքներին, 2) ներկայացնում է Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության ընդհանուր վիճակը, ինչպես նաև բնության և շրջակա միջավայրի պաշտպանության, առողջապահության, կրթության, գյուղատնտեսության, առևտրի, մշակույթի բնագավառում տիրող իրական վիճակը, 3) չտրամադրել բացասական ազդեցություն կունենա Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական, գիտատեխնիկական և հոգևոր-մշակութային զարգացման պետական ծրագրերի իրականացման վրա:

Ներկայացված օրենքի տրամաբանությունից ելնելով՝ հարկ է շեշտել, որ քննարկման առարկա հանդիսացող օրենսդրական ակտով նախատեսված դեպքերում որոշակի տեղեկատվության տրամադրման վերաբերյալ ներկայացվող հարցումների բավարարումը կամ մերժումը պետք է պատճառաբանված և հիմնավորված լինի:

Կարծում ենք, տարբեր հանգամանքներում և տարաբնույթ գործերի շրջանակներում անձանց կողմից արտահայտված այնպիսի պնդումները, թե անհրաժեշտ տեղեկությունները ստանալու իրենց իրավունքի սահմանափակումը չի համապատասխանում համաչափության սկզբունքին, ըստ էության անհիմն է, և *վկայակոչված դրույթների կիրառումը որևէ կերպ չի կարող խախտել այդ*

սահմանադրական սկզբունքը, մասնավորապես, հետևյալ հիմնավորմամբ.

Սահմանադրությամբ նախատեսված սահմանափակման ենթակա իրավունքների առնչությամբ նշենք, որ, ինչպես հայտնի է, մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքների համաձայն, այն կարող է սահմանափակվել, եթե դա *սահմանված է համապատասխան օրենքով, անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում և հետապնդում է իրավաչափ նպատակ* (այսինքն՝ առավելագույնս երաշխավորելով համաչափությունը, չաղավաղելով իրավունքի էությունը, ապահովելով, որ սահմանափակման հետևանքով իրավունքը չզրկվի իր բովանդակությունից, չվտանգվի վերջինիս գոյությունը):

Ընդ որում, օրենքով նախատեսված լինելու պահանջը չի նշանակում զուտ ձևական ամրագրում օրենքում, իրավական նորմերը ոչ միայն պետք է ուղղակի սահմանված լինեն օրենքում, այլև կարգավորող օրենքը որակապես պետք է համապատասխանի որոշակի պահանջների, մասնավորապես, ինչպես արձանագրել է ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԳՈ-630 որոշման մեջ. *«Որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (res judicata) սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը»:*

Կարևոր ենք համարում նշել, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանը դեռևս իր ՍԳՈ-278 որոշման մեջ փաստելով, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» 1950 թվականի կոնվենցիան, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» 1966 թվականի դաշնագիրը և միջազգային մյուս համապա-

տասխան փաստաթղթերը, յուրաքանչ-յուրի՝ ազատորեն արտահայտվելու, այդ թվում՝ սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունն ամրագրելով, դրա իրականացման կարևոր երաշխիք են դիտում պետական մարմինների միջամտության բացառումը, արձանագրել է, որ օրենքով նախատեսվող հնարավոր սահմանափակումները պետք է լինեն համաչափ և բխեն ինչպես միջազգային իրավունքի, այնպես էլ ազգային օրենսդրության ժողովրդավարական սկզբունքների էությունից, չպետք է լինեն այնպիսին, որոնք վտանգեն մարդու իրավունքների հիմնական բովանդակությունը¹:

Սույն աշխատանքում ուսումնասիրվող նորմերն ամբողջությամբ համապատասխանում են ներկայացվող պահանջներին, քանի որ սահմանափակումներն առկա են օրենքում, որի դրույթները ձևակերպված են բավարար հստակությամբ և ճշգրտությամբ, մատչելի և կանխատեսելի են բոլորի համար, համահունչ են իրավական որոշակիության սկզբունքին, ինչը պետք է հաշվի առնվի նաև իրավակիրառ պրակտիկայում:

Ինչ վերաբերում է իրավաչափ նպատակի առկայությանը, ապա հարկ է շեշտել, որ տեղեկատվության ազատության իրավունքը սահմանափակումների կարող է ենթարկվել այն դեպքում, երբ ծառայում է *պետական անվտանգության*, հասարակական կարգի պահպանության, ..., այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանությանը:

Վերոշարադրյալի վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ տվյալ դեպքում, անշուշտ, խնդրո առարկա իրավադրույթներով նախատեսված սահմանափակումները համապատասխանում են Սահմանադրությամբ ամրագրված նպատակներին և պիտանի, անհրաժեշտ և չափավոր են դրանց հասնելու համար, մասնավորապես, անհրաժեշտ են ժո-

ղովրդավարական հասարակությունում հենց պետական անվտանգության նկատառումներից ելնելով: Ուստիև, կարծում ենք, որ այնպիսի իրավակարգավորումը, որի համաձայն՝ տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու լիազորություններով օժտված պետական մարմինների ղեկավարները մշակում են *գաղտնագրման ենթակա տեղեկությունների ընդլայնված գերատեսչական ցանկերը*, որոնցում ներգրավվում են համապատասխան տեղեկությունները, համարժեք է հետապնդվող իրավաչափ նպատակին և նման իրավանորմների գոյությունը համարում ենք արդարացված, այսինքն՝ առկա է ազատ խոսքի իրավունքի իրացման ողջամիտ սահմանափակման նպատակ՝ այն շրջանակներում, որոնք բխում են ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածի պահանջներից:

Անշուշտ, այնպիսի հակադրումը, որ նման իրավակարգավորման պայմաններում քաղաքացիական վերահսկողությունից դուրս է մնում հանրային իշխանության մարմինների գործունեության մի կարևոր և ծավալուն ոլորտ, ինչն անհամատեղելի է իրավական և ժողովրդավարական հասարակությունում գործող հիմնարար սկզբունքների հետ, համարում ենք ոչ հիմնավոր:

Բացի այդ, անհրաժեշտ է անդրադառնալ ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածին վերաբերող մեկնաբանություններին, որոնցում, մասնավորապես, նշվում է, որ տեղեկատվության մատչելիության ապահովումը չի կարող բացարձակ բնույթ կրել, դրա ապահովման հարցում բացառություն է կազմում սահմանափակ մատչելիությամբ տեղեկատվության տրամադրումը, որի թվին է դասվում, ամենից առաջ, *պետական գաղտնիքը*: Պետական գաղտնիք համարվող տեղեկությունների շրջանակը սահմանվում է օրենքով և վերաբերում է երկրի պաշտպանությանը, անվտանգությանը, արտաքին քաղաքականությանը, հետա-

Սահմանադրական իրավունք

խուզական և հակահետախուզական գործունեությանը, օրենքով սահմանված այլ ոլորտներին²:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Սահմանադրական դատարանն իր ՄԳՈ-997 որոշման մեջ արձանագրել է, որ դատական հայեցողությունը՝ մանավանդ այնպիսի դեպքերում, երբ քննության առարկա է ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածով երաշխավորված խոսքի ազատության սահմանափակման հարցը, **պետք է առաջնորդվի ոչ միայն օրենքի նորմերն իրենց սահմանադրաիրավական բովանդակությանը համապատասխան մեկնաբանությամբ կիրառելու պահանջով, այլև միջազգային պրակտիկայով և հատկապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքով**³, նշենք, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի իմաստով ևս կարծիք արտահայտելու և տեղեկատվություն ստանալու ազատությունները հասարակությունում չեն կարող ընկալվել որպես բացարձակ ազատություններ և պայմանավորված են որոշակի պարտավորություններով և պատասխանատվությամբ: Դրանք ուղեկցվում են պետության կողմից սահմանված ձևականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ սանկցիաներով, որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ *ի շահ ազգային անվտանգության*, տարածքային ամբողջականության կամ *հասարակական հանգստության*, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու և այլ նպատակների իրականացման (մի շարք գործերում Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ իրավունքի գերիշխանության վրա հիմնված ժողովրդավարական հասարակարգի պատշաճ գործառնության համար որոշակի տեղեկություններ *կարող են համարվել գաղտնի և օգտվել դրա համար անհրաժեշտ*

պաշտպանությունից, հետևապես այդպիսի տեղեկատվության հրապարակման սահմանափակումները հետապնդում են *ազգային անվտանգությունը պաշտպանելու իրավաչափ նպատակը*⁴):

Սույն խնդրին ՀՀ սահմանադրական դատարանն անդրադառնում է իր ՄԳՈ-1010 որոշմամբ, որում, մասնավորապես, արձանագրում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ խոսքի ազատության իրավունքը ներառում է նաև տեղեկություններ փնտրելու և ստանալու ազատությունը: Հանրային տեղեկատվության մատչելիությունը ժողովրդավարության և հանրության առջև պատասխանատու պետական կառավարման թափանցիկության էական նախապայմաններից է: Հասարակական կարծիքի միջոցով իրականացվող վերահսկողությունը խթանում է պետական իշխանության գործողությունների թափանցիկությունը և նպաստում պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց հաշվետու գործունեությանը⁵:

Սահմանադրական այս իրավունքը, սակայն, բացարձակ իրավունք չէ և ենթակա է սահմանափակման Սահմանադրության 43-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերով և կարգով: Այս սահմանադրական արժեքի հարաբերակցությունն այլ սահմանադրական արժեքների հետ, մասնավորապես, պետական անվտանգության հետ, որոշում է դրա հնարավոր սահմանափակումների բնույթը: Սահմանադրության 43-րդ հոդվածում նշված՝ պետական անվտանգության պաշտպանության իրավաչափ նպատակի համար տեղեկություններ փնտրելու և ստանալու ազատության սահմանափակման հնարավորությունը թույլ է տալիս պետական իշխանությանը պետական կամ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասել և ըստ այդմ սահմանափակել այն տեղեկությունների մատչելիությունը, որոնց տարածումը կարող է վնաս պատճառել պետական անվտանգությանը:

Սահմանադրական իրավունք

Ասվածից զատ նշենք, որ երբեմն հինգ-չորս ալյուսիսի տեսակետները, թե քննարկվող իրավադրույթները հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածին, ըստ երևույթին հիմնագուրկ են:

Ինչպես հայտնի է, ՀՀ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածը պարունակում է բացառապես օրենքով կարգավորման ենթակա հարաբերությունների բավակահին լայն շրջանակ, ինչը շահեկանորեն առանձնացնում է մեր երկրի Սահմանադրությունը՝ ժողովրդավարության լուրջ ավանդույթներ ունեցող ցանկացած երկրի Հիմնական օրենքից: Միաժամանակ ընդգծենք, որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում ներառված են հետևյալ իրավադրույթները. «Օրենքը կարգավորում է առավել կարևոր, բնորոշ և կայուն հասարակական հարաբերությունները: Ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց՝ օրենքով նախատեսված իրավունքների կամ պարտականությունների իրականացումը կանոնակարգող կանոններ, կարգեր կամ տեխնիկական նորմեր օրենքով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում և սահմաններում կարող են նախատեսվել *իրավական այլ ակտերով*, որոնք չեն կարող պարունակել իրավունքների նոր սահմանափակումներ կամ պարտականություններ»:

Նմանատիպ իրավակարգավորման հիմնական փաստարկներն են՝ ա) այդ կանոնները կարող են իրավական այլ ակտերով ընդունվել միայն օրենքով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում և սահմաններում և բ) դրանք չեն կարող պարունակել իրավունքների նոր սահմանափակումներ կամ պարտականություններ:

Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի, մասնավորապես, դրա 2-րդ կետի, մեկնաբանությունները վկայում են, որ առանձին դեպքերում կարելի է հանդիպել այլ իրավական ակտերի, որոնք ներառում են այդ կետով սահմանված հարաբերություններին առնչվող որոշ տարրեր, սակայն տվյալ դեպքում դրանք չեն

համարվում Սահմանադրությանը հակասող, քանզի այդպիսի նորմերն ուղղված են առանձին ոլորտներում իրավասու պետական մարմինների գործունեության կապակցությամբ օրենքի կոնկրետացմանը, բացառապես կանոնակարգում են համապատասխան մարմինների գործունեությունը՝ առանց առնչվելու ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքներին և ազատություններին, այսինքն՝ վերջինները որևէ նոր սահմանափակման չեն ենթարկվում: Պետական իրավասու մարմինները, առաջնորդվելով անձանց իրավունքները չսահմանափակելու հիմնադրույթով, օրենքով նախատեսված դեպքերում և սահմաններում իրենց իսկ իրավական ակտերով կանոնակարգում են իրենց ենթակայությամբ գործող մարմինների և առաջնատար անձանց ներգերատեսչական գործունեությանը վերաբերող հարաբերությունները, և միանշանակ է, որ այդ ամենի արդյունքում ընդունված իրավական ակտերը չեն կարող Սահմանադրությանը հակասող համարվել:

Այս առումով Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ երաշխավորվում է բացառապես օրենքով իրավունքների սահմանափակման սահմանադրական սկզբունքի իրացումը, իսկ ենթաօրենսդրական ակտերին վերապահվում է օրենքի պահանջների իրականացման ապահովման գործառույթ⁶:

Միաժամանակ, ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ

ա) սահմանված կարգով կազմված պետական գաղտնիք հանդիսացող տեղեկությունների գերատեսչական մանրամասնված ցանկերն ինքնին չեն կարող հանգեցնել տեղեկատվություն ստանալու իրավունքի սահմանափակման: Այդ իրավունքի սահմանափակումները նախատեսված են օրենքով, և օրենսդիրը վիճարկվող նորմերով նախատեսված լիազորության սահմանմամբ ոչ թե իրավունքի սահմանափակումներ սահմանելու իր բացառիկ լիազորությունը պատվի-

Սահմանադրական իրավունք

րակել է գործադիր իշխանության մարմիններին, այլ իրականացնելով սահմանափակումներ սահմանելու իր սահմանադրական լիազորությունը՝ այդ մարմիններին լիազորել է իրացնել օրենքով սահմանված սահմանափակումը.

բ) ՀՀ կառավարության վերոհիշյալ որոշումները, որոնց իրավաչափությունը խնդիր չի հարուցում, ՀՀ Նախագահի կողմից վավերացվել են ՀՀ Սահմանադրության 2005 փոփոխություններից առաջ՝ գործող կարգի պահանջներին համապատասխան: Հաշվի առնելով սահմանադրական փոփոխություններից հետո ՀՀ կառավարության որոշումների ընդունման և գործողության մեջ դնելու նոր կարգը՝ օրենսդիր պարտավոր էր Սահմանադրության 117-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներից ելնելով անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել օրենքում, նկատի ունենալով, որ պետական գաղտնիքի ջանքին դասվող տեղեկությունների ցանկի նոր փոփոխությունների անհրաժեշտության դեպքում Նախագահն այդ փոփոխություններն այլևս նախկինում գործող ընթացակարգով չի կարող վավերացնել:

Հարկ ենք համարում ներկայացնել նաև 12-րդ հոդվածի 7-րդ մասով սահմանված ձևակերպումների շրջանակներում ծագած հարցադրումները, ինչին անդրադարձ կատարելով Սահմանադրական դատարանը, նշում է, որ կարևոր է նաև գաղտնագրման ենթակա տեղեկությունների ընդլայնված գերատեսչական ցանկերի ոչ հրապարակային բնույթի իրավաչափության հարցի ուսումնասիրությունը, որը քննության է առել Օրենքի ընդհանուր տրամաբանության, ինչպես նաև պետական գաղտնիքի բացահայտման ու տարածման համար քրեական պատասխանատվություն սահմանելու իրավակարգավորումների լույսի ներքո՝ հաշվի առնելով նաև ՀՀ միջազգային պարտավորությունները:

«Տեղեկությունների գաղտնագրում» հասկացությունը Օրենքով սահմանված է

որպես «պետական և ծառայողական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների և այդպիսի տեղեկակիրների տարածման նկատմամբ սահմանափակումների կիրառում»: Գաղտնագրումն արտահայտվում է կառավարության կողմից սահմանված կարգով յուրաքանչյուր առանձին տեղեկության գաղտնիության աստիճանը որոշելու և համապատասխան տեղեկակրին գաղտնիության որոշմագիր տալու ձևով:

Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ տեղեկությունների գաղտնագրման գործընթացի իրավակարգավորման առնչությամբ օրենքի իրավակարգավորման ընդհանուր տրամաբանությունից բխում է, որ սահմանափակումները սահմանված կարգով կիրառելի են **տեղեկությունների նկատմամբ**, որոնց տարածումը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել ՀՀ անվտանգության համար:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ **«գերատեսչական ցանկերը գաղտնագրվում են»** ձևակերպումը կնշանակեր այդ ցանկերի նկատմամբ սահմանափակումների կիրառում՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ դրանց բովանդակության բացահայտումը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել ՀՀ անվտանգության համար: Մինչդեռ գերատեսչական ցանկերը պարզապես մանրամասնում են օրենքով նախատեսված և ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված հրապարակային ցանկում նշված ոլորտները:

Ինչ վերաբերում է այնպիսի հնարավոր իրավիճակներին, երբ գերատեսչական ցանկերում ընդգրկվող կոնկրետ տեղեկության վերատառությունն (անվանումը) ինքնին անխուսափելիորեն կարող է արդեն իսկ ամրագրման փաստի ուժով իրենից պետական գաղտնիք ներկայացնել, ապա նման դեպքերում օրենքից բխող գաղտնագրման սկզբունքներին, մասնավորապես, **գաղտնագրման հիմնավորվածության սկզբունքին** համա-

Սահմանադրական իրավունք

պատասխան այն կարող է դիտարկվել որպես տեղեկություն, որի տարածումը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել ՀՀ անվտանգության համար և **որպես կոնկրետ տեղեկություն՝ գաղտնագրվել:**

Քացի դրանից, ինչպես ՀՀ սահմանադրական դատարանը, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, անդրադառնալով տեղեկություններ փնտրելու և ստանալու ազատության իրավաչափ սահմանափակումների չափորոշիչներին, իրավական դիրքորոշումներ են արտահայտել այն մասին, որ, նախևառաջ, այդ ազատության սահմանափակման իրավական հիմքը պետք է բավարարի մատչելիության և կանխատեսելիության որակները: Սահմանափակման իրավական հիմքին վերաբերող այս պահանջների կարևորությունն ավելի է ընդգծվում, երբ նշված ազատությանը միջամտությունը դրսևորվում է անձին համապատասխան տեղեկություններ տարածելու համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու ձևով:

Մեր պետությունում գործող օրենսդրությունը բավականին մանրամասնորեն կարգավորում է տեղեկատվության ազատության չարաչափման դեմ ուղղված սահմանափակումների առանձին տեսակները: Խոսքն, առաջին հերթին, վերաբերում է պետական գաղտնիքի (նաև ծառայողական գաղտնիքի) պահպանությանը: Դեռ ավելին, ՀՀ քրեական օրենսգիրքը նախատեսում է պետական գաղտնիքի տարածմանն առնչվող մի քանի հանցակազմ, մասնավորապես, պետական դավաճանությունը, լրտեսությունը, պետական գաղտնիքը դիտավորությամբ կամ անզգուշորեն հրապարակելը:

Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ նշված արարքներով անձի դատապարտման համար՝ ի լրումն Օրենքի և կառավարության կողմից հաստատված՝ գաղտնագրման ենթակա տեղեկությունների հրապարակային ցանկի, իրավա-

կան հիմք կարող է հանդիսանալ նաև այս կամ այն գերատեսչական գաղտնագրված ցանկով գաղտնագրված տեղեկությունը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ տեղեկություններից քացի, նաև գերատեսչական ցանկերի գաղտնագրումը կարող է խոչընդոտել իրավունքի սուբյեկտներին կանխատեսել իրենց գործողությունների իրավական հետևանքները, մասնավորապես, նկատի ունենալ, որ տարածած տեղեկությունները հանդիսանում են պետական գաղտնիք՝ հանգեցնելով քրեական պատասխանատվության:

Այս խնդրին անդրադարձել են նաև մի շարք միջազգային կազմակերպություններ, մասնավորապես, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի կողմից ընդունված բանաձևերից մեկում արձանագրված է հետևյալ սկզբունքը. «Պետական գաղտնիքի վերաբերյալ օրենսդրությունը, ներառյալ՝ քրեական պատասխանատվության համար հիմք հանդիսացող գաղտնագրման ենթակա տեղեկությունների ցանկերը, պետք է լինեն հստակ ու առաջին հերթին հրապարակային: Քրեական պատասխանատվություն սահմանող գաղտնի ակտերը չեն կարող համատեղելի համարվել Եվրոպայի խորհրդի իրավական չափորոշիչների հետ և պետք է վերացվեն բոլոր անդամ պետություններում»⁷:

Միաժամանակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ Շտոլն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով վճռում (2007թ. դեկտեմբերի 10, կետ 44, Stoll v. Switzerland) վկայակոչված է վերոհիշյալ բանաձևի գծով զեկուցողի կողմից իրականացված՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում պետական գաղտնիքի վերաբերյալ օրենսդրությունների համեմատական վերլուծությունը, որում, մասնավորապես, ասված է. «... Ընդհանուր առմամբ առկա է երեք հիմնական մոտեցում. մի դեպքում տրվում է պետական կամ ծառայողական գաղտնիքի հասկացության հակիրճ և ընդհանուր

Սահմանադրական իրավունք

սահմանումը, որը լրացվում է իրավակիրառական պրակտիկայում: Երկրորդ դեպքում սահմանվում է գաղտնագրման ենթակա տեղեկությունների ծավալուն և առավել մանրամասնված ցանկ: Երրորդ մոտեցումը հանդիսանում է նախորդ երկուսի համակցությունը և այս մոտեցման էությունն այն է, որ սահմանվում են այն բնագավառները, որոնց առնչվող տեղեկությունները կարող են գաղտնագրվել և այնուհետև համապատասխան վարչական կամ գերատեսչական ակտերով առավել ճշգրիտ և կոնկրետ սահմանվում են այն տեղեկությունները, որոնք փաստացիորեն կարող են գաղտնիք համարվել: ... Այս օրենսդրական մոտեցումները թույլ են տալիս գտնել ողջամիտ լուծումներ այն տեղեկությունների տեսակները որոշելու բարդ խնդրում, որոնք պաշտպանելու հարցում պետությունն ունի իրավաչափ շահ՝ միաժամանակ հարգելով տեղեկատվության ազատությունը և իրավական անվտանգության կարիքները: Սակայն, ցանկացած վարչական ակտ կամ նախարարի հրաման, որը բովանդակություն է հաղորդում ավելի ընդհանուր ձևակերպումներ պարունակող օրենքներին, պետք է առնվազն մատչելի

լինեն հանրությանը»:

Այսպիսով, ամփոփելով օրենսդրական դրույթների վերլուծության արդյունքները, հիմք ընդունելով մեր երկրում սահմանադրական արդարատության հարցերով բարձրագույն դատական ատյանի որոշումներն ու իրավական դիրքորոշումները, գտնում ենք, որ «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 4-րդ և 12-րդ հոդվածի 6-րդ մասերում սահմանադրականության առումով որևէ անորոշություն կամ հակասություն առկա չէ: Ինչ վերաբերում է 12-րդ հոդվածի 7-րդ մասին, սպա այս առումով հարկ է նշել, որ դրանով նախատեսված ընթացակարգով գերատեսչական ցանկերի գաղտնագրումը դուրս է տեղեկությունների գաղտնագրման օրենքի իրավակարգավորման ընդհանուր տրամաբանության շրջանակից, և **դրանց ոչ հրապարակային բնույթը՝ այնքանով, որքանով չի վերաբերում գաղտնագրման ենթակա կոնկրետ տեղեկության, չի հետապնդում պետական անվտանգության շահերի պաշտպանության իրավաչափ նպատակ և խնդիրներ է հարուցում մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում:**

09-ՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

12

1. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2001թ. հունվարի 11 որոշում, ՍԳՈ-278, կետ 6:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ընդհ. խմբ.՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի. - Եր.: «Երավունք», 2010, էջ 308:

3. Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2011թ. նոյեմբերի 15 որոշում, ՍԳՈ-997, կետ 5:

4. **Օրգերվերը և Գարդիանն ընդդեմ Միաց-**

յալ Թագավորության, Վերենհիզինգ Վիկրյադ «Բլաֆ»-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների գործերով Եվրոպական դատարանի վճիռները:

5. «Հելսինկյան քաղաքացիական սամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության դիմումի հիման վրա քննված գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանի 06.03.2012թ. որոշում, ՍԳՈ-1010, կետ 5:

6. Նշված որոշումը, կետ 6:

7. «Լրտեսության կամ պետական գաղտնիք հրապարակելու վերաբերյալ քրեական գործերով արդար դատաքննության մասին» թիվ 1551 (2007) բանաձևի 10.2-րդ կետը:

**ՀՀ սահմանադրական դատարանի
իրավախորհրդատվական ծառայության
փորձագիտական-վերլուծական բաժնի գլխավոր մասնագետ,
Բեռլինի Հումբոլդտի անվան համալսարանի դոկտորանտ**

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԳԻՄՈՒՄԻ

ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԴԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

2005թ. սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետով երաշխավորվեց ՄԳ դիմելու յուրաքանչյուրի իրավունքը: Սա նորոյթ է հայկական Սահմ. պատմության մեջ: Այն լրացնում է իրավունքների անհատական պաշտպանության՝ Սահմ. 18-րդ հ. 1-ին մասով երաշխավորված հնարավորությունը:¹

Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետն ամրագրում է անհատական դիմումի (ԱԳ) թույլատրելիության էական նախապայմանները: Վարույթի և թույլատրելիության մանրամասները կարգավորում է օրենսդիրը ՄԳՕ 69-րդ հոդվածում:

ԱԳ թույլատրելիության նախապայմանների ստուգման՝ ստորև շարադրվող պիտեման հայկական սահմ. իրավունքին անձանոթ է: Ոչ հայկական իրավ. գրականության մեջ², ոչ ՄԳ որոշումներում դրանք համակարգված ձևով չեն վերլուծվում: Լուրջ խնդիրներ է հարուցում այն փաստը, որ ՄԳ-ն չափանիշները շատ հաճախ հակասական է կիրառում, ինչի պատճառով երբեք հնարավոր չէ հասկանալ, թե նա որ նախապայմանն ինչպես է ստուգում, ուստի առաջարկվում է դրանց ստուգման հետևյալ համակարգված սխեման:

1. Դիմում ներկայացնելու իրավասությունը (իրավասու դիմումատուները)

Ըստ Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետի՝ ՄԳ կարող է դիմել «յուրաքանչյուր ոք»: Քանի որ ԱԳ-ն ծառայում է հիմնական իրավունքների պաշտպանությանը³,

ուստի դիմում ներկայացնելու իրավասությունը ենթադրում է դիմումատուի հիմնական իրավունքների խախտման հնարավորություն: Հետևաբար ԱԳ վարույթում իրավասու դիմումատու է նա, ով կարող է լինել հիմնական իրավունքի կրող, այսինքն՝ դիմելու իրավասությամբ օժտված են ֆիզ. և իրավ. անձինք (ՄԳՕ 69-րդ հ. 1-ին մաս):

ՄԳ-ն այլ պատկերացում ունի ԱԳ թույլատրելիության այս նախապայմանի մասին և դիմումատուին համարում է ոչ իրավասու, եթե ԱԳ-ում բացակայում է ՄԳՕ 69-րդ հ. 1-ին մասում նշված նախապայմաններից որևէ մեկը⁴: ՄԳՕ 69-րդ հ. 1-ին մասը, սակայն, բովանդակում է ԱԳ-ի թույլատրելիության բոլոր էական նախապայմանները (դիմելու իրավասություն, դատ. պաշտպանության միջոցների սպառում և այլն): Ըստ ՄԳ-ի՝ փաստորեն անձն իրավասու դիմումատու չէ նաև այն դեպքում, եթե, ասենք, չի սպառել դատ. պաշտպանության միջոցները: Նման մոտեցումը խառնաշփոթ է առաջացնում նախապայմանների միջև, ուստի դրանք պետք է հստակ տարբերակել և նկատի ունենալ, որ իրավասու դիմումատու են այն ֆիզ. և իրավ. անձինք, ովքեր վիճարկվող հիմնական իրավունքի սուբյեկտ են:

ա) Ֆիզիկական անձինք

Կենդանի (ապրող) ֆիզ. անձինք սկզբունքորեն իրավասու դիմումատու են⁵: Մարդու մահով ավարտվում է հիմնական իրավունքներ կրելու նրա ունակությունը⁶, սակայն բացառության կարգով պիտի

0ԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

թույլատրելի լինի ԱԳ-ի միջոցով մահացածի արժանապատվության (Սահմ. 14-րդ հ.) պաշտպանությունը⁷:

Օտարերկրացիները կամ ապաքաղաքացիներն իրավասու դիմումատու են այնքանով, որքանով նրանք կարող են հենվել ՀՀ քաղաքացիության հետ չկապված որևէ հիմնական իրավունքի վրա⁸: Սակայն նրանք կարող են ԱԳ-ի միջոցով պաշտպանել իրենց ազատությունները քաղաքացիներին վերապահված հիմնական իրավունքների ոլորտում՝ վիճարկելով իրենց ընդհանուր ազատության իրավունքի (Սահմ. 42-րդ հ. 2-րդ մաս) խախտումը:

Անչափահասները նույնպես իրավասու դիմումատու են այնքանով, որքանով կարող են լինել վկայակոչվող հիմնական իրավունքի կրող⁹:

Արդի իրավ. գրականության մեջ դեռ չծնված երեխան (*nasciturus*)¹⁰ ևս համարվում է իրավասու դիմումատու, եթե վիճարկվում է նրա արժանապատվության (14-րդ հոդ.), կյանքի (15-րդ հ.), անձնական անձեռնմխելիության (16-րդ հ. 1-ին մաս) և ժառանգման (31-րդ հ. 1-ին մաս) հիմնական իրավունքների խախտումը:¹¹

բ) Իրավաբանական անձինք

Սահմ. 42.1-րդ հ. հիմնական իրավունքներ կրելու ունակությունը տարածում է իրավ. անձանց վրա: Ըստ հողվածի բառացի տեքստի՝ դրա գործողության տակ են ընկնում բոլոր իրավ. անձինք՝ անկախ հանրային կամ մասնավոր իրավունքին իրենց պատկանելությունից: Այնինչ հայկական իրավ. գրականության մեջ Սահմ. 42.1-րդ հ. ամրագրված «իրավաբանական անձ» հասկացության ներքո հասկացվում են միայն մասնավոր իրավունքի իրավ. անձինք, քանի որ այն մեկնաբանվում է Քաղ. օր-ի 50-րդ հ. 1-ին կետի համատեքստում:¹² Նման մեկնաբանմամբ խախտվում է այն սկզբունքը, որն արգելում է սահմ. նորմը մեկնաբանել հասարակ օրենքի միջոցով: Իրավ. անձի այսպիսի նեղ ըմբռնումը շատ լուրջ խն-

դիրների է հանգեցնում պրակտիկայում, ընդհուպ մինչև արդարադատության մերժման (տես ստորև), քանի որ 42.1-րդ հ. գործողության ոլորտից դուրս են մնում հանրային իրավունքի իրավ. անձինք:

42.1-րդ հ. առանց որևէ խնդրի նախնառաջ տարածվում է մասնավոր անձանց ձեռքում գտնվող **մասնավոր իրավունքի իրավ. անձանց** վրա (Քաղ. օր. 5-րդ գլուխ): Սա համապատասխանում է 42.1-րդ հ. ամրագրված իրավանորմի նպատակին՝ իրավ. անձը, որն իր հետևում կանգնած անհատների անձի զարգացման արտահայտությունն է («անհատական սուբստրատ» կամ «**ֆախանցիկության վարկած**»¹³), պետք է օգտվի հիմնական իրավունքների ինքնուրույն պաշտպանության հնարավորությունից:¹⁴ Իրավ. անձանց սահմ. իրավունակության և դրանով իսկ իրավասու դիմումատու լինելու միակ նախապայմանն այն է, որ հիմնական իրավունքն **իր էությանը կիրառելի** լինի նրանց նկատմամբ (էության վերապահում): Դա այդպես է, եթե հիմնական իրավունքով պաշտպանվող գործունեությունը չի կապվում մարդու բնական հատկանիշների հետ:¹⁵

Քաղաքական կուսակցություններն իրավունակ են, ուստի կարող են ԱԳ ներկայացնել, եթե պաշտպանում են ոչ թե իրենց սահմ. կարգավիճակը (Սահմ. 7-րդ հ.)՝ կապված ընտրությունների հետ, այլ որևէ հիմնական իրավունք:¹⁶

Հանրային իրավունքի իրավ. անձինք իրավունակ չեն և սկզբունքորեն չեն կարող ԱԳ ներկայացնել, որովհետև ԱԳ-ն հանրային իշխանության դեմ ուղղված իրավունքի պաշտպանության միջոց է, իսկ հանրային իրավունքի իրավ. անձինք հենց այդ նույն հանրային իշխանության մի մասն են (**կոնֆուզիոն փաստարկ**):¹⁷ Նրանք գործում են օրենքով սահմանված իրենց իրավասությունների հիման վրա, այլ ոչ թե իրացնում են հիմնական իրավունքներ: Եթե այլ պետական մարմինների կողմից խախտվում են նրանց իրավա-

սուբյուկտները, ապա առկա է ոչ թե սուբյեկտիվ հիմնական իրավունքների նկատմամբ ոտնձգություն, այլ սոսկ **իրավասությունների բախում**:¹⁸

Այլ է հարցը, երբ հանրային իրավունքի իրավ. անձինք հենվում են դատավարական հիմնական իրավունքների վրա (օրինակ՝ 19-րդ հ.), քանի որ սահմ. այդ դրույթները ձևական առումով ոչ թե հիմնական իրավունքներ են, այլ դատավարական օբյեկտիվ սկզբունքներ, որոնք գործում են ցանկացած դատավարության համար, ուստի պետք է ծառայեն յուրաքանչյուրին, ով եղել է դատավարության մասնակից:¹⁹ Այդ իսկ պատճառով այդ հիմնական իրավունքներից կարող են օգտվել նաև հանրային իրավունքի իրավ. անձինք, ինչպես նաև պետությունն ընդհանրապես:²⁰

Այս տեսանկյունից արդարացի չէ ՍԳՈ-691 որոշումը, որով կարճվել է ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության Հայաստանի փրկարար ծառայության աշխատակազմի դիմումի մասով գործի վարույթն այն պատճառաբանությամբ, թե «Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին» օրենքի համաձայն՝ դիմումատուն պետական կառավարչական հիմնարկ է և չունի իրավ. անձի կարգավիճակ: ՍԳ՝ այսպիսի մոտեցումը հիմնված է նախ՝ հանրային և մասնավոր իրավունքի իրավ. անձանց անբավարար տարբերակման վրա: Բացի այդ, ՍԳ-ն ևս սահմ. նորմը մեկնաբանում է հասարակ օրենքի միջոցով, ինչն անթույլատրելի է: Անվիճելի է, որ փրկարար ծառայությունը հանրային իրավունքի իրավ. անձ է, հետևաբար նա ոչ թե չունի իրավ. անձի կարգավիճակ, այլ չունի ընդամենը մասնավոր իրավունքի իրավ. անձի կարգավիճակ, որպիսի հանգամանքն անշուշտ նրան արդարադատությունը մերժելու հիմք չէ, քանի որ նա վիճարկում էր իր դատավարական հիմնական իրավունքների խախտումը:

Հայկական իրավունքում առկա այն

դիրքորոշումը, թե ՀՀ-ում ԱԳ ներկայացնելու իրավունք ունեն բացառապես մասնավոր իրավունքի իրավ. անձինք, միանգամայն անընդունելի է, որովհետև նման մեկնաբանության դեպքում կատացվի, որ մասնավոր իրավունքի իրավ. անձն ԱԳ ներկայացնելու իրավունք կունենա նաև, այսպես կոչված, **վարչական մասնավոր իրավունքի**²¹ դեպքում, երբ պետությունն իր հանրային խնդիրներն իրականացնում է մասնավոր իրավունքի իրավ. անձանց միջոցով (երբ բաժնետիրական ընկերության բաժնետոմսերի 100%-ը գտնվում է պետության ձեռքում): Նման դեպքերում բաժնետիրական ընկերությունը հիմնական իրավունքների հասցեատեր է, ուստի՝ ոչ իրավասու դիմումատու:

Այն դեպքում ևս, երբ հանրային իրավունքի իրավ. անձը հիմնական իրավունքներ է պաշտպանում այնպիսի բնագավառում, որտեղ նա պետությունից անկախ է, պետք է ելնել հիմնական իրավունքներ կրելու նրա ունակությունից:²² Այս իմաստով ԱԳ ներկայացնելու իրավունք ունեն նաև հանրային հեռուստատեսությունը և հանրային ռադիոն, եթե վկայակոչում են Սահմ. 27-րդ հ. 4-րդ մասի խախտումը և համալսարանները՝ Սահմ. 40-րդ հ. խախտման դեպքում:

2. Դատավարական գործունակությունը

ՍԳՈ-ն չի բովանդակում դատավարական գործունակության վերաբերյալ որևէ կարգավորում, այլ 46-րդ հ. ընդամենը խոսվում է ներկայացուցչության մասին: Այլ դատավարություններում դատավարական գործունակությունը դիմումատուի կողմից անձամբ կամ անձամբ իր կողմից լիազորված անձանց միջոցով դատավարական գործողություններ կատարելու ունակությունն է:²³

Սահմ. դատավարությունում դատավարական գործունակության նախապայմանն իրավասու դիմումատու լինելն է²⁴, հետևաբար այլ օրենսգրքերի կարգավորումները սահմ. դատավարությունում հա-

Սահմանադրական իրավունք

մանամայրությամբ կիրառվել չեն կարող:

Ֆիզ. անձինք, ովքեր լրիվ գործունակ են, միշտ ունեն դատավարական գործունակություն: Այլ է հարցը անչափահասների և խնամակալության տակ գտնվողների դեպքում: Անչափահաս սկզբունքորեն չունի դատավարական գործունակություն, սակայն բացառիկ դեպքերում կարող է նրան թույլատրվել դիմել ՍԳ, եթե նա օժտված է իր հիմնական իրավունքն իրականացնելու բավարարող ռոջախոհությամբ: Դա պետք է որոշվի յուրաքանչյուր հիմնական իրավունքի համար առանձին և կոնկրետ դեպքի հաշվառմամբ:²⁵ ԱԳ վարությամբ վճռական նշանակություն պետք է ունենան իրավունքի իրացման **փաստացի** նախադրյալները: Եթե ռոջախոհությունն առկա է, ապա կարող է, օրինակ, դպրոցական թերթի անչափահաս խմբագիրն ԱԳ-ի միջոցով պաշտպանել Սահմ. 27-րդ հ. ամրագրված իր իրավունքները՝ առանց իր ծնողների կողմից ներկայացվելու:

Անսահմանափակ դատավարական գործունակությամբ է օժտված անգործունակ ճանաչված անձը, եթե հարցը վերաբերում է հենց իր նկատմամբ սահմանված խնամակալությանը:²⁶

Իրավ. անձինք, ընդհակառակը, ԱԳ վարությամբ ի սկզբանե դատավարական գործունակություն չունեն:²⁷ Նրանք ստիպված են իրենց հիմնական իրավունքները պաշտպանել իրենց ներկայացուցիչների միջոցով (ՍԳ-Օ 46-րդ հ. 2-րդ մաս):

3. Հիմնական իրավունքի խախտման պնդումը

Հիմնական իրավունքի խախտման պնդումը՝ որպես թույլատրելիության նախապայման, բացառում է հանրային գանգատի հնարավորությունը:²⁸

ա) Վիճարկելի իրավունքները

Ո՛չ Սահմ-ը, ո՛չ ՍԳ-Օ-ն ոչինչ չեն ասում այն մասին, թե անձի որ իրավունքների խախտումը կարող է վիճարկվել ԱԳ-ով, սակայն ՍԳ-ն իր որոշումներում²⁹ նշում է, որ դիմումատուն իր դիմումում պետք է

հիմնավորի, թե իր որ սահմանադրական իրավունքն է խախտվել: ՍԳ-ի այս դիրքորոշումը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ կարող է վիճարկվել միայն ու միայն անձի սահմանադրական, այսինքն՝ Սահմ. 2-րդ գլխում ամրագրված իրավունքների խախտումը: Այստեղից հետևում է, որ անթույլատրելի է Սահմ-ից դուրս (օրինակ՝ Եվրոպական կոնվենցիայում, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում) երաշխավորվող հիմնական իրավունքների, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի ընդհանուր նորմերի, հասարակ օրենքներում ամրագրված իրավունքների կամ օբյեկտիվ սահմ. նորմերի խախտման վիճարկումն ԱԳ-ի միջոցով: Մյուս կողմից պետք է ուշադրություն դարձնել, որ Սահմ. 2-րդ գլխի ոչ բոլոր նորմերն են հիմնական իրավունքներ, ուստի վիճարկելի չեն այն դրույթները, որոնք անձին սուբյեկտիվ իրավունք չեն վերապահում (օր.՝ 42.1-րդ, 43-րդ, 44-րդ հ.հ.):

Չափազանց կարևոր է ԱԳ-ի միջոցով օբյեկտիվ սահմ. իրավունքի վիճարկման թույլատրելիության հարցի պարզաբանումը: Այս տեսանկյունից ՍԳ պրակտիկան հակասական է: ՍԳ-Օ 69-րդ հ. 4-րդ մասը, շեղվելով *iura novit curia* և *da mihi facta, dabo tibi ius* սկզբունքներից, պահանջում է ԱԳ-ում հիմնավորումներ ներկայացնել վիճարկվող նորմի հակասահմանադրականության վերաբերյալ: Օրենքի այս պահանջը ՍԳ-ն առանց որևէ հիմնավորման մեկնաբանում է այն խմաստով, թե դիմումատուն պետք է վիճարկվող դրույթի հակասահմանադրականությունը հիմնավորի ՍԳ-Օ 68-րդ հ. 7-րդ մասում նշված որևէ հատկանիշով:³⁰ Դրանից ՍԳ-ն եզրակացնում է, որ դիմողը պետք է հիմնավորի իր որևէ *սահմ. իրավունքի խախտումը*:³¹ Խնդիրն այստեղ սակայն այն է, որ ՍԳ-Օ 68-րդ հ. 7-րդ մասում թվարկված հատկանիշներն առավելապես (բացի 3-րդ կետից) վերաբերում են օբյեկտիվ սահմ. իրավունքին (իրավասությունների և ընթացակարգերի պահպանվածություն, իշխանու-

ՕԳ-ՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
16

թյունների բաժանման և հավասարակշռման ապահովվածություն և այլն): Եթե դիմողը վիճարկվող օրենքի հակասահմանադրականությունը հիմնավորի, օրինակ, երկրորդ հատկանիշով, ապա դա չի լինի սահմ. իրավունքի խախտման հիմնավորում, ուստի հարց է ծագում՝ թույլատրելի պետք է լինի՝ նման ԱԳ-ն: Եթե հետևենք ՄԳ դիրքորոշմանը, ապա կհայտնվենք անելանելի վիճակում, քանի որ այդպիսի դիմումը կլինի և՛ թույլատրելի (որովհետև օրենքի հակասահմանադրականությունը հիմնավորվում է ՄԳ-Օ 68-րդ հ. 7-րդ մասում նշված հատկանիշով), և՛ անթույլատրելի (որովհետև չի հիմնավորվում որևէ սահմ. իրավունքի խախտում), իսկ իրավասությունների կամ ընթացակարգերի վերաբերյալ սահմ. նորմերի կամ սահմ. սկզբունքների (իշխանությունների բաժանման, իրավունքի պետության և այլն) խախտումը սուբյեկտիվ սահմ. իրավունքի խախտման չի հանգեցնում: Այսպիսով, միանգամայն անհասկանալի է՝ ՄԳ-ն ԱԳ-ի թույլատրելիության համար, ի վերջո, վիճարկվող նորմի օբյեկտիվ հակասահմանադրականության, թե հիմնական իրավունքներին հակասելու հիմնավորում է պահանջում:

ԱԳ-ները քննության ընդունելու վերաբերյալ դատ. կազմերի որոշումները ցույց են տալիս, որ դատ. կազմերն ստուգում են սուսկ հակասահմանադրականության որևէ հիմնավորման առկայությունն ԱԳ-ում և քննության ընդունում մաս առ մաս պիսիները, որոնցում հիմնավորվում է օրենքի սուսկ օբյեկտիվ հակասահմանադրականությունը:³² Նման մոտեցումը հակասում է ԱԳ-ի՝ իբրև *սուբյեկտիվ սահմ. իրավունքների* պաշտպանության միջոցի էությունը:

բ) Հիմնական իրավունքի խախտման հնարավորությունը

Հիմնական իրավունքի խախտումը պնդելու համար բավարար չէ դիմումատուի սուբյեկտիվ ընկալումը: Դրա համար դիմումատուի պնդումը պետք է ՄԳ-ին գոնե հնարավոր թվա (*հնարավորության տե-*

*սություն*³³): Խախտումը միշտ հնարավոր է, եթե այն ի սկզբանե բացառված չէ:³⁴ Հիմնական իրավունքի խախտման հնարավորությունը բացառվում է, եթե, օրինակ, իրավունքի սահմանափակման սահմ. արդարացումն ակնհայտ է:³⁵ Արդյոք իրականում խախտվել է հիմնական իրավունքը, թե ոչ, որոշվում է դիմումի քննության արդյունքում: ԱԳ-ն անթույլատրելի է, եթե դիմումատուն վկայակոչում է մի իրավունք, որը նրան պատկանել չի կարող (օրինակ՝ քաղաքացու իրավունքը՝ օտարերկրացուն³⁶, կամ երբ հիմնական իրավունքը վերացականորեն գոյություն չունի կամ եթե ունի, ապա սուբյեկտիվ իրավունք չէ), կամ վիճարկում է սահմ. օբյեկտիվ նորմերի խախտումը:

գ) Հիմնական իրավունքի խախտման վերաբերելիությունը

ԱԳ-ն թույլատրելի է, եթե դիմումատուն կարողանում է իր դիմումում ցույց տալ դիմումի առարկայի ազդեցությունն իր վրա: ՄԳ-ն պահանջում է դիմումատուից հիմնավորել անձամբ իր հիմնական իրավունքների անմիջական խախտումը դիմումի առարկայով:³⁷

Մեփական իրավունքի խախտումը:

Այս նախապայմանը նշանակում է, որ դիմումատուն կարող է վիճարկել *իր*, այլ ոչ թե ուրիշների իրավունքների կամ օբյեկտիվ սահմ. իրավունքի նորմերի խախտումը: Այս չափանիշով ոչ միայն բացառվում է ուրիշների շահերը դատական կարգով պաշտպանելու հնարավորությունը³⁸, այլ նաև ԱԳ-ի վարույթը սահմանազատվում է իրավանորմերի վերացական վերահսկողության վարույթից: Իր այս դիրքորոշմամբ ՄԳ-ն վերջ դրեց գրականության մեջ արտահայտվող այն մոտեցմանը, թե իբր ԱԳ-ն ՀՀ-ում ձևակերպված չէ որպես սուսկ անձի սուբյեկտիվ սահմ. իրավունքների պաշտպանության միջոց, այլ կարող է ներկայացվել Սահմ. ցանկացած տեսակի խախտման դեպքում:³⁹

Անձամբ դիմումատուի իրավունքների

09-ՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

խախտումը ենթադրելու համար պարտադիր չէ, որ նա իր նկատմամբ կիրառված օրենքի հասցեատերը լինի: Եթե օրենքն ուղղված է երրորդ անձանց, ապա դիմումատուի հիմնական իրավունքները կարող են խախտվել, եթե դրանց և օրենքի միջև առկա են «բավականաչափ նեղ կապեր»:⁴⁰

Իր անունից, բայց ուրիշի իրավունքների պաշտպանության նպատակով ներկայացված ԱԳ-ն թույլատրելի է հետևյալ բացառիկ դեպքերում՝

- եթե ԱԳ է ներկայացնում ժառանգը ժառանգատուի ֆինանսական շահերի պաշտպանության համար: Չուտ անձնական բնույթի իրավունքի պաշտպանության նպատակով ներկայացված ԱԳ-ն անթույլատրելի է,

- եթե ԱԳ է ներկայացնում կտակակատարը,

- եթե ԱԳ է ներկայացնում սնանկության գործով կառավարիչը:

Իրավունքի անմիջական խախտումը: ՄԳ-ն թույլատրելի է համարում ԱԳ-ն միայն այն դեպքում, եթե դիմումատուն պնդում է, որ իր հիմնական իրավունքներն օրենքի միջոցով խախտվել են անմիջականորեն, այսինքն՝ «պետք է փորձի բավարար կերպով իրավաբանորեն հիմնավորել, թե ինչ անմիջական պատճառահետևանքային կապ է առկա վիճարկվող օրինադրույթի և իր իրավունքների խախտման փաստի միջև»⁴¹:

Այստեղ ծագում է հետևյալ լուրջ խնդիրը: Դիմումատուի իրավունքն օրենքով անմիջականորեն խախտվում է միայն այն դեպքում, երբ օրենքն ուղղակիորեն ոտնձգում է իրավունքի դեմ՝ առանց որևէ իրավակիրառ ակտի անհրաժեշտության (ինքնիրացվող (self executing) օրենք):⁴²

Ուստի ՄԳ-ի պահանջը բավարարելու համար դիմումատուն պետք է կարողանա հիմնավորել, որ իր իրավունքը խախտվում է հենց վիճարկվող նորմով, այլ ոչ թե իր նկատմամբ այդ նորմի կիրառմամբ: Բայց վիճարկվող դրույթի կիրառումը դիմումա-

տուի նկատմամբ իրավակիրառ ակտի և այն էլ՝ վերջնական դատական ակտի միջոցով սահմ. պահանջ է (Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետ): Եթե որևէ դիմումատու որոշի հետևել ՄԳ-ի պահանջին և իր դիմումում հիմնավորի իր իրավունքի անմիջական խախտումն օրենքով (առանց իրավակիրառ ակտի), ապա նրա դիմումն այս դեպքում քննության չի ընդունվի դատ. պաշտպանության միջոցներն սպառելու նախապայմանը չբավարարելու պատճառաբանությամբ:

ՄԳ-ի այս պահանջը փաստորեն բախման մեջ է մտնում դատ. պաշտպանության միջոցների սպառման նախապայմանի հետ: Ուրեմն կամ բոլոր ԱԳ-ներն անթույլատրելի են, որովհետև հնարավոր չէ միաժամանակ բավարարել այս երկու պահանջները, կամ ՄԳ-ն պետք է բացառություն անի դատ. պաշտպանության միջոցների սպառման հարցում: Եվ իրոք, հետևյալ դեպքերում դիմումատուից դատ. պաշտպանության միջոցների սպառում պահանջելն անթույլատրելի է՝

- օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին օրենքի վիճարկման դեպքում, քանի որ դիմումատուն չի տեղեկացվում կամ շատ ուշ է իմանում իր նկատմամբ կիրառվող ակտի մասին,

- ահաբեկիչների կողմից առևանգված քաղաքացիական ինքնաթիռը վնասագերծել (խոցել) թույլատրող օրենքի վիճարկման դեպքում, այլապես անձն ալյև հնարավորություն չի ունենա դիմելու դատական պաշտպանության,⁴³

- վարչական և քրեական պատասխանատվություն նախատեսող օրենքների վիճարկման դեպքում, որովհետև ՄԳ-ն չի կարող դիմումատուից պահանջել, որ նա նախ՝ հանցանք գործի, դատապարտվի դատական ակտով, որպեսզի հետո նոր կարողանա ԱԳ ներկայացնել:

Միայն նշված դեպքերում է, որ օրենքի և դիմումատուի իրավունքների խախտման միջև անմիջական պատճառահետևանքային կապի առկայությունը հիմնավորելու ՄԳ-ի պահանջը կարող է

իմաստ ունենալ: Դրա համար շատ ճիշտ է գրականության մեջ արտահայտվող այն կարծիքը, թե իրավունքի խախտման անմիջականությունն իրականում դատ. պաշտպանության դիմելու ողջամտության հարց է:⁴⁴

Իրավունքի խախտման այժմեակա- նությունը: Թեև ՄԳ-ն ոչինչ չի խոսում այս նախապայմանի մասին, սակայն դիմու- մատուի իրավունքները պետք է արդեն ու դեռ խախտված լինեն, այսինքն՝ իրավունքի խախտումը պետք է այժմեական (առ- կա) լինի: Դա այդպես չէ, եթե դիմումատու- ի իրավունքները կարող են խախտվել ինչ- որ մի ժամանակ ապագայում (վիրտուալ կերպով): Այս նախապայմանի անհրա- ժեշտությունը բխում է արդեն իսկ այն տրամաբանությունից, որ օրենքի դրույթ կիրառող դատ. ակտը դիմումատուի իրա- վունքը խախտում է ներկա պահին, քանի որ կոնկրետ փաստական հանգամանքնե- րի նկատմամբ վերացական օրինադրույ- թի կիրառման հետևանքը միշտ այժմեա- կան միջամտությունն է անձի իրավունքնե- րի նկատմամբ:

4. Դիմումի առարկան

Դիմումատուն պարտավոր է հիմնավորել, որ իր հիմնական իրավունքները խախտվել են օրենքի կիրառմամբ: Իսկ ինչ պետք է հասկանալ «օրենքի» ներքո Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետի իմաստով: Հայտնի է, որ իրավունքի տե- սությունում «օրենք» հասկացությունն ըն- կալվում է երկու իմաստով՝ նյութական և ձևական: Ինչպես գիտենք, ՄԳ-ի լիազորություններն սպառնիչ թվարկված են Սահմ. 100-րդ հ. (էնումերացիայի սկզբ- րունք⁴⁵): Սահմ. 100-րդ և 101-րդ հ. սպա- ռիչ ամրագրված են առանձին տեսակի վարույթներն իրենց հստակ դիմումատու- ներով, դիմումի առարկաներով, ստուգման մասշտաբներով (սահմ. վարույթների numerus clausus): Սահմ. 94-րդ հ. 3-րդ մա- սի ուժով անթույլատրելի է այդ լիազորու- թյունների որևէ փոփոխություն օրենսդրի կողմից: Սակայն օրենսդիրը ՄԳ-Օ 69-րդ հ.

2-րդ մասում օրենսդրական կարգավոր- ման է ենթարկել ԱԳ-ի առարկան՝ Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետում գործա- վող «օրենք» հասկացությունը մեկնաբա- նելով ձևական օրենքի իմաստով՝ դրա ներքո հասկանալով միայն ԱԺ-ի կողմից և հանրաքվեով ընդունված օրենքը: Նման օրենսդրական կարգավորմամբ օրենս- դիրն ի սկզբանե անթույլատրելիորեն բա- ցառել է ԱԳ-ով նյութական օրենքներով հիմնական իրավունքների խախտումնե- րից պաշտպանվելու հնարավորությունը՝ արգելափակելով դատավարական եղա- նակով Սահմ. 3-րդ հ. 3-րդ մասի նյութա- կան պահանջի կյանքի կոչումը: Բայց, ան- կախ դրանից, ՄԳ-Օ 69-րդ հ. 2-րդ մասի հակասահմանադրականությունը հիմնա- վորվում է արդեն զուտ ձևական սահմա- նադրականության տեսանկյունից՝ իբրև օրենսդրի կողմից առանց պատշաճ սահմ. լիազորության ընդունված օրենսդրակա ն կարգավորում:

ՄԳ-ն ինքը առանց որևէ հիմնավորման պնդում է, թե ենթաօրենսդրական ակտերը (օրենքները նյութական իմաստով) ԱԳ-ի միջոցով քննության առարկա լինել չեն կարող:⁴⁶ Սահմ. 3-րդ հ. 3-րդ մասի պա- հանջը, սակայն, այլընտրանք չի բողոնում «օրենք» հասկացության մեկնաբանման հարցում՝ օրենքը Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մա- սի 6-րդ կետի իմաստով **նյութական օրենքն է**,⁴⁷ այսինքն՝ հանրային իշխանու- թյան կողմից ընդունված արտաքին գոր- ծողության ցանկացած ընդհանուր-վերա- ցական իրավակարգավորումը, քանի որ սահմ. իրավունքներով պետ. իշխանու- թյան անվերապահ նյութական կաշկանդ- վածության դատավարական «երկվորյա- կը» ԱԳ-ն է միայն, որի միջոցով անձը կա- րող է դատավարական ճանապարհով ապահովել 3-րդ հ. 3-րդ մասի նյութական պահանջը՝ պաշտպանվելով պետական իշխանության կողմից հիմնական իրա- վունքների ցանկացած խախտումից:

5. Դատական պաշտպանության մի- ջոցների սպառումը

ՕԳ-ՈՍՏՈՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 – 9 (157 – 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմ. 101-րդ հ. 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ ԱԳ կարող է ներկայացվել միայն դատ. պաշտպանության բոլոր միջոցների սպառումից հետո: Դատ. պաշտպանության միջոցների սպառման պահանջը լիովին համապատասխանում է ԱԳ-ի լրացուցիչ բնույթին, որ նա չպետք է իր վրա վերցնի իրավունքների առաջնային պաշտպանության գործառնությունը:

Դատ. պաշտպանության միջոցը ներպետական որևէ դատարան դիմելու՝ օրենսդրորեն կարգավորված հնարավորությունն է:⁴⁸ ՀՀ-ում այն սկսվում է սովորաբար առաջին ատյանի դատարանից և ավարտվում այն որոշմամբ, որն այլևս ոչ մի դատարանում վիճարկել հնարավոր չէ:

Դատ. պաշտպանության բոլոր միջոցների սպառումը նշանակում է, որ դիմումատուս պետք է օգտագործած լինի իր իրավունքների խախտումը վերացնելու համար

թույլատրելի և պիտանի բոլոր դատավարական հնարավորությունները: Դատավորը պարտավոր է գործի քննությանը զուգահեռ ստուգել կոնկրետ գործով կիրառման ենթակա օրինադրույթի սահմանադրականությունը և անհրաժեշտության դեպքում դիմել ՍԳ (Սահմ. 101-րդ հոդ. 7-րդ կետ): Եթե նա վիճելի իրավամորմի սահմանադրականության հարցով է ԱԳ ներկայացնել և պնդել, որ դատավորն իր նկատմամբ կիրառել է հակասահմանադրական օրենք:

Դատական պաշտպանության միջոցների սպառման սկզբունքը ելնում է այն գաղափարից, որ սահմ. իրավունքների պաշտպանությունն ամենից առաջ սովորական դատարանների խնդիրն է: Այս իմաստով այն կոչվում է նաև «սովորական դատարանների գերակայության սկզբունք»:⁴⁹

1. ՍԳ-ն, հակառակը, անհատական դիմումը դիտում է Սահմ. 18-րդ հոդ. շրջանակում (տես 17.03.2009թ. ՍԳԱՌ-21 որոշման 4-րդ կետի 2-րդ պարբ.), ինչն անբնորոշելի է զուտ այն պատճառով, որ Սահմ. 101-րդ հոդ. 1-ին մասի 6-րդ կետի բառացի տեքստն արդեն իսկ հուշում է, որ ԱԳ-ն չի կարող դատ. պաշտպանության միջոց լինել Սահմ. 18-րդ հ. 1-ին մասի իմաստով, որովհետև այն թույլատրելի է հենց այնտեղ ընդգրկված դատ. պաշտպանության միջոցների սպառումից հետո: ԱԳ-ն ոչ թե շարունակում է սովորական դատարաններում գործի քննությունը, այլ սկսվում է դրա ավարտից հետո: Այն դատ. ակտերի բողոքարկման միջոց էլ չէ, քանի որ դատ. ակտի ձևական օրինական ուժն արգելափակում է դրա բողոքարկման հնարավորությունը, այնինչ ԱԳ-ի համար այն թույլատրելիության նախապայման է, քանի որ պետք է առկա լինի վերջնական դատ. ակտ, այսինքն՝ պետք է սպառված լինեն դատ. ակտի վիճարկման բոլոր հնարավորությունները (ՍԳՕ 69-րդ հոդ. 5-րդ մաս): Կարճ ասած՝ ԱԳ-ն չի կարող թույլատրելի լինել իր իսկ սպառումից հետո:

2. Միակ համառոտ վերլուծությունը (ընդամենը 4 էջ) տես **Նազարյան Հ.**, Հոդված 101, ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի և Ա. Վաղարշյանի խմբ., Երևան, 2010, էջ 982-985:

3. ՍԳՌ-751, 839, 984, 17.03.2009 թ. ՍԳԱՌ-21:

4. Օրինակ՝ ՍԳՌ-927:

5. Huber, Natürliche Personen als Grundrechtsträger, in: Merten/Papier (Hrsg.), Handbuch der Grundrechte. Band II, Heidelberg 2006, S. 1131; Müller-Franken, Vorb. vor Art. 1, in: Schmidt-Bleibtreu/Hofmann/Hopfau (Hrsg.), Kommentar zum Grundgesetz, Köln 2011, S. 100; Bethge, § 90, in: Maunz et al. (Hrsg.), BVerfGG. Kommentar, Stand: September 2011, S. 74:

6. Benda/Klein/Klein, Verfassungsprozessrecht, Heidelberg 2012, S. 218; Zuck, Das Recht der Verfassungsbeschwerde, München 2006, S. 223; Lechner/Zuck (Hrsg.), BVerfGG. Kommentar, München 2011, S. 565; Jarass, Art. 19, in: Jarass/Pieroth (Hrsg.), Grundgesetz. Kommentar, München 2011, S. 463.

7. Այսպես կոչված՝ անձի հետմահու պաշտպանություն: Löwer, Zuständigkeiten und Verfahren des Bundesverfassungsgerichts, in: Isensee/Kirchhof (Hrsg.), Handbuch des Staatsrechts. Band III, Heidelberg 2005, S. 1469; Hillgruber/Goos, Verfassungsprozessrecht, Heidelberg. 2011, S. 49. Մարդու արժանապատվության բացառիկ կարևորության մասին տես **Հովհաննիսյան Գ.** Մարդու արժանապատվության իրավունքը ԳԳՀ Դաշնային ՍԳ-ի իրավական դիրքորոշումների համատեքստում, ՀՀ ՍԳ տեղեկագիր 4(53)/2009, էջ 4-15:

8. ՀՀ քաղաքացիության հետ կապված են, օրինակ, Սահմ. 28-րդ հ. 2-րդ մասով, 30-րդ, 30.1-րդ, 30.2-րդ հ.հ., 39-րդ հ. 6-րդ մասով ամրագրված իրավունքները:

9. Spranger, Die Verfassungsbeschwerde im Korsett des Prozessrechts, AöR 2002, S. 31; Zuck (ծան. 6), S. 223; Lechner/Zuck (ծան. 6), S. 565.

10. Գերակշռող կարծիքի համաձայն՝ սահմ. իրավունակությունն սկսվում է արդեն սերմնաբջջի ու ձվաբջջի միաձուլման, այլ ոչ թե բեղմնավորված զիգոտի՝ արգանդում տեղակայվելու պահից: Hillgruber/Goos (ծան. 7), S. 49; Müller-Franken (ծան. 5), S. 101; Kunig, Art. 2, in: von Münch/Kunig (Hrsg.), Grundgesetz-Kommentar, München 2000, S. 155. Müller-Terpitz, Recht auf Leben und körperliche Unversehrtheit, in: Isensee/Kirchhof (Hrsg.), Handbuch des Staatsrechts. Band VII, Heidelberg 2009, S. 22.

11. Ruppert, § 90 Abs. 1, in: Umbach/Clemens/Dollinger (Hrsg.), BVerfGG, Heidelberg 2005, S. 1125; Lechner/Zuck (ԹԿ. 6), S. 565; Böckenförde, Menschenwürde als normatives Prinzip, JZ 17/2003, S. 812; Schulze-Fielitz, Art. 2 II, in: Dreier (Hrsg.), Grundgesetz. Kommentar, Tübingen 2004, S. 365.

12. **Վաղարշյան Ա.**, Հոդված 42.1 (ծան. 2), էջ 505, Նազարյան Հ., Հոդված 101, (ծան. 2), էջ. 976:

13. Stern, Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, München 1988, S. 1071.

14. Epping, Grundrechte, Berlin, Heidelberg 2010, S. 68.

15. Manssen, Staatsrecht II. Grundrechte, München 2011, S. 22. Օրինակ՝ իրավ. անձը կարող է ֆիզ. անձանց նման ունենալ սեփականություն (31-րդ հ. 1-ին մաս), ենթարկվել խտրականության (14.1-րդ հ.) և կարծիք հայտնել (27-րդ հ. 1-ին մաս), սակայն նա ոչ արժանապատվություն ունի (14-րդ հ.), ոչ կյանք կամ առողջություն (15-րդ և 33.2-րդ հ.հ.), ոչ ամուսնանում է (35-րդ հ.), ոչ էլ երեխաներ է ունենում (36-րդ հ.):

16. Ipsen, Staatsrecht II. Grundrechte, Köln 2009, S. 19; Huber, Art. 19, in: von Mangoldt/Klein/Starck (Hrsg.), Kommentar zum Grundgesetz, München 2010, S. 1828. Օրինակ՝ ՄԳ-ի 1-րդ հոդվածի 20.04.10 թ. ՄԳ-ԳԿ/1-11 որոշում:

17. Հանրային իրավունքի իրավ. անձանց հետևում կանգնած են ոչ թե ֆիզ. անձինք, այլ միշտ պետությունը, որը չի կարող լինել միաժամանակ հիմնական իրավունքի և սուբյեկտ, և հասցեատեր: Sachs, Art. 19, in: Sachs (Hrsg.), Grundgesetz. Kommentar, München 2011, S. 764; Huber (ծան. 16), S. 1828; Schnapp, Zur Grundrechtsberechtigung juristischer Personen des öffentlichen Rechts, in: Merten/Papier (Hrsg.), Handbuch der Grundrechte. Band II, Heidelberg 2006, S. 1247.

18. Benda/Klein/Klein (ծան. 6), S. 221; Dreier, Art. 19 III, in: Dreier (Hrsg.), Grundgesetz. Kommentar, Tübingen 2004, S. 1585; Schmidt, Grundrechte, Grasberg bei Bremen 2008, S. 407.

19. Dreier (ծան. 18), S. 1574; Lechner/Zuck (ծան. 8), S. 570; Hopfauf, Art. 93, in: Schmidt-Bleibtreu/Hofmann/Hopfauf (Hrsg.), Kommentar zum Grundgesetz, Köln 2011, S. 1954.

20. Fleury, Verfassungsprozessrecht, Köln 2009, S. 51; Hofmann, Art. 19, in: Schmidt-Bleibtreu/Hofmann/Hopfauf (Hrsg.), Kommentar zum Grundgesetz, Köln 2011, S. 611; Schlaich/Korioth, Das Bundesverfassungsgericht, München 2010, S. 136.

21. Վարչական մասնավոր իրավունքի մասին մանրամասն տես Schmidt (ծան. 18), S. 14, 34-35:

22. Schmidt (ծան. 18), S. 407; Lechner/Zuck (ծան. 6), S. 572.

23. Hartmann, § 90 BVerfGG, in: Pieroth/Silberkuhl (Hrsg.), Die Verfassungsbeschwerde, Münster 2008, S. 66; Voßkuhle, Art. 93, in: von Mangoldt/Klein/Starck (Hrsg.), Kommentar zum Grundgesetz, München 2010, S. 759; Robbers, Verfassungsprozessuale Probleme in der öffentlich-rechtlichen Arbeit, München, 2005, S. 15.

24. Lechner/Zuck (ծան. 6), S. 576; Benda/Klein/Klein (ծան. 6), S. 224.

25. Häberle, Die Verfassungsbeschwerde im System der bundesdeutschen Verfassungsgerichtsbarkeit, JöR 1997, S. 117; Schlaich/Korioth (ծան. 20), S. 136; Hopfauf (ծան. 19), S. 1955.

26. Sturm/Detterbeck, Art. 93, in: Sachs (Hrsg.), Grundgesetz. Kommentar, München 2011, S. 1973; Pieroth, Art. 93, in: Jarass/Pieroth (Hrsg.), Grundgesetz. Kommentar, München 2011, S. 968; Robbers (ծան. 23), S. 16.

27. Bethge (ծան. 5), S. 90; Hopfauf (ծան. 19), S. 1955.

28. Klein/Sennekamp, Aktuelle Zulässigkeitsprobleme der Verfassungsbeschwerde, NJW 14/2007, S. 949; Benda/Klein/Klein (ծան. 6), S. 233; Schlaich/Korioth (ծան. 20), S. 139; Ruppert (ծան. 11), S. 1130.

29. ՄԳ-Ո-839, 17.03.2009թ. ՄԳ-ԱՈ-21:

30. ՄԳ-Ո-839, 870:

31. ՄԳ-Ո-839:

32. Մասնավորապես՝ թիվ 1 դատ. կազմի 29.08.08թ. որոշումը, որով քննության է բերվել մի ԱԳ, որում հիմնավորվում է օրենքի հակասությունը Սահմ. 1-ին, 3-րդ, 55-րդ, 92-րդ և 94-րդ հ.հ., այսինքն՝ մի դիմում, որում դիմողի իրավունքների մասին խոսք չկա: Ինչպես նաև այդ գործով ՄԳ-Ո-782 որոշումը:

33. Hartmann, Die Möglichkeitsprüfung im Prozessrecht der Verfassungsbeschwerde, JuS 9/2003, S. 897; Hopfauf (ծան.

19), S. 1960; Schenke, Zulässigkeitsprobleme der Rechtssatzverfassungsbeschwerde, in: Manssen/Jachmann/Gröpl (Hrsg.), Nach geltendem Verfassungsrecht, 2009, S. 688; Hufen, Verwaltungsprozessrecht, München, 2011, S. 259:

34. Schmidt (ծան. 18), S. 411; Löwer (ծան. 7), S. 1482:

35. Օրինակ՝ անձը չի կարող հիմնվորել Սահմ. 29-րդ հ. 1-ին մասով ամրագրված իր իրավունքի խախտումն այն իմաստով, թե իրեն արգելվում է անցկացնել զինված հավաքներ: Չինված հավաքներ անցկացնելու արգելքը շոշափում է ոչ թե 29-րդ հ. 1-ին մասով, այլ 42-րդ հ. 2-րդ մասով ամրագրված իրավունքը:

36. Իրավ. գրականության մեջ երբեմն այս դեպքը դիտարկվում է դիմում տալու իրավասության նախապայմանի շրջանակում, քանի որ տվյալ դեպքում բացակայում է սահմ. իրավունակությունը: Erichsen, Die Verfassungsbeschwerde (II), Jura 12/1991, S. 639; Felix/Jonas, Die falsa demonstratio im Rahmen der Verfassungsbeschwerde, JA 9/1994, S. 347; Floßdorf, Die Beteiligungsfähigkeit im Rahmen der Verfassungsbeschwerde oder der "Jedermann" des Art. 93 I Nr. 4a GG, JuS Lernbogen 7/1993, S. 50.

37. 17.03.2009 թ. ՄԳ-ԱՈ-21, ՄԳ-Ո-839:

38. Կազմակերպություն իրավունք չունի ԱԳ-ի միջոցով պաշտպանելու իր անդամների իրավունքները:

39. Մուրադյան Գ., Համառոտ ակնարկ ՄԳ մասին օրենքի վերաբերյալ, Երևան, 2007, էջ 16:

40. Օրինակ՝ անչափահասին դատապարտելը շոշափում է նրա ծնողների՝ Սահմ. 36-րդ հ. 1-ին մասով երաշխավորված իրավունքը, կամ օտարերկրացուն ՀՀ-ից արտաքսելը շոշափում է ՀՀ-ում մնալու իրավունք ունեցող նրա հարազատների շահերը, ուստի ԱԳ ներկայացնել կարող են նաև այդ անձինք:

41. 17.03.2009 թ. ՄԳ-ԱՈ-21, ՄԳ-Ո-839:

42. Klein/Sennekamp (ծան. 28), S. 948; Hartmann (ծան. 23), S. 113:

43. Pieroth/Hartmann, Der Abschuss eines Zivilflugzeugs auf Anordnung des Bundesministers für Verteidigung, Jura 11/2005, S. 729:

44. Hillgruber/Goos (ծան. 7), S. 86; Bethge (ծան. 5), S. 197:

45. **Մուրադյան Գ., Հարությունյան Գ.**, Հոդված 100 (ծան. 2), էջ 971: Robbers, Verfassungsprozessuale Probleme in der öffentlich-rechtlichen Arbeit, JuS 9/1993, S. 738; Bethge, Verkehrskonkurrenzen beim Bundesverfassungsgericht, Jura 11/1997, S. 591, Bethge, Verfassungsstreitigkeiten als Rechtsbegriff, Jura 10/1998, S. 529; Voßkuhle (ծան. 23), S. 723.

46. ՄԳ-Ո-753:

47. Այս հարցի առնչությամբ տեղին է վկայակոչել ՌԳ ՄԳ-ի փորձը: ՌԳ- Սահմ. 125-րդ հոդ. 4-րդ մասի համաձայն՝ ՄԳ-ն դաշնային օրենքով սահմանված կարգով ստուգում է կոնկրետ գործով կիրառված կամ կիրառման ենթակա օրենքի սահմանադրականությունը քաղաքացիների սահմ. իրավունքների խախտման վերաբերյալ դիմումների կամ դատարանների հարցումների հիման վրա: ՌԳ- ՄԳ-ն լայն է մեկնաբանում «օրենք» հասկացությունը և թույլատրելի է համարում նաև համաներման ակտերի (Պետդրամայի որոշումների) (տես ՌԳ ՄԳ 05.07.2001թ. 11-Պ որոշումը) և կառավարության նորմատիվ ակտերի (ՌԳ ՄԳ 27.01.2004թ. 1-Պ որոշում) սահմանադրականության ստուգումն ԱԳ-ի միջոցով: Комментарий к Конституции Российской Федерации, под ред. Зорькина, Лазарева, Москва 2009, с. 959.

48. Lechner/Zuck (ծան. 6), S. 572.

49. Brückner, Vergleich zwischen Recurso de Amparo und Verfassungsbeschwerde, Hamburg 1997, S. 36.

ՕԳ-ՈՍՏՈՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 – 9 (157 – 168)

ՈՍՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓՈՎՈՒՄՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետության Հիմնական օրենքի 43-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության և բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար: Սահմանադրությամբ նշված սահմանափակումը վերաբերում է միավորվելու, այդ թվում՝ արհեստակցական միություններ կազմելու և գործադուլի իրավունքներին: Այս իմաստով հետաքրքրական է հատկապես պետական ծառայության մի շարք ոլորտներում կիրառվող սահմանափակումների ուսումնասիրությունը:

ՀՀ ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ սահմանափակված են պետական ծառայության ոլորտում ընդգրկված աշխատողների ոչ միայն գործադուլի, այլև արհեստակցական միություններ հիմնելու և դրանցում միավորվելու իրավունքները: Հիմնական օրենքի 28-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի այլ անձանց հետ միավորումներ կազմելու, այդ թվում՝ արհեստակցական միություններ կազմակերպելու և դրանց անդամագրվելու իրավունք: Կուսակցություններ և արհմիություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրա-

վունքներն օրենքով սահմանված կարգով կարող են սահմանափակվել զինված ուժերի, ոստիկանության, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմինների ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամի նկատմամբ»: ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի համաձայն. «Արգելվում է գործադուլ հայտարարել ոստիկանությունում, զինված ուժերում (դրան հավասարեցված այլ ծառայություններում), պահպանության ծառայություններում, ինչպես նաև կենտրոնացված էլեկտրամատակարարման, ջերմամատակարարման, գազամատակարարման կազմակերպություններում, անհետաձգելի բժշկական օգնության ծառայություններում»:

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն. «Պետական ծառայությունը մասնագիտական գործունեություն է, որն ուղղված է ՀՀ օրենսդրությամբ պետական մարմիններին վերապահված խնդիրների և գործառույթների իրականացմանը: Պետական ծառայությունն ընդգրկում է քաղաքացիական ծառայությունը, դատական ծառայությունը, դիվանագիտական ծառայությունը, հատուկ ծառայությունները՝ պաշտպանության, ազգային անվտանգության, ոստիկանության, հարկային, մաքսային, փրկարար ծառայության հանրապետական գործադիր մարմիններում, ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայությունը, Ազգային անվտանգության խորհրդում, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

այլ ծառայություններ»¹

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն. «Ոստիկանությունում ծառայությունը պետական ծառայության հատուկ տեսակ է: Ոստիկանության ծառայողն իրավունք չունի լիմեղ արհեստակցական միության անդամ և կազմակերպել կամ մասնակցել գործադուլներին»² Այդպիսի սահմանափակումներ են սահմանված նաև «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքով՝ միայն դատախազի³, «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով՝ ազգային անվտանգության ծառայողի⁴, «Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով⁵՝ հարկադիր կատարողի, «Հայաստանի փրկարար ծառայության մասին» օրենքով⁶՝ փրկարար ծառայողի նկատմամբ: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ նշված դատավորների և սահմանադրական դատարանի անդամների նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումներին, ապա «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով⁷ սահմանադրական դատարանի անդամի նկատմամբ առաջադրվող պահանջների մեջ ընդհանրապես հիշատակված չեն արհեստակցական միություններ հիմնելու, դրանց միանալու, գործադուլներ կազմակերպելու կամ դրանց մասնակցելու վերաբերյալ սահմանափակումները: «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի⁸ համաձայն՝ դատական ծառայությունը պետական ծառայության մասն է: Դատական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների մեջ արհեստակցական կազմակերպություններ հիմնելու և գործադուլի իրավունքների վերաբերյալ ևս դրույթներ նախատեսված չեն: Պետական ծառայության որոշ ոլորտներում միավորվելու և գործադուլի իրավունքների նկատմամբ սահմանափակումներ նախատեսված չեն: «Դիվանագիտական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի⁹ համաձայն՝ դիվանագիտական ծառայությունը պետական ծառայության բաղկացուցիչ մասն է, իսկ դիվանագիտական ծառայության հետ կապված սահմանափակումները որևէ ձևով չեն առնչվում արհմիություններ հիմնելու և գործադուլի իրավունքներին: Նույնը կարելի է ասել «Մաքսային ծառայության մասին»¹⁰ ՀՀ օրենքով՝ մաքսային ծառայողի, «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով՝ հարկային ծառայողի¹¹, «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով¹², քաղաքացիական ծառայողի, «Քաղաքացիական հատուկ ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով¹³, քաղաքացիական հատուկ ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումների մասին: Քրեակատարողական ծառայությունը պետական ծառայության հատուկ տեսակ է, սակայն «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի¹⁴ համաձայն՝ սահմանափակված են միայն քրեակատարողական ծառայողի՝ կուսակցություններում ընդգրկվելու և գործադուլներ կազմակերպելու իրավունքները: *Փաստորեն, Հայաստանի Հանրապետության ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրությունից պարզվում է, որ չնայած Սահմանադրությամբ միավորվելու և գործադուլի իրավունքների սահմանափակման հնարավորությունը սահմանափակված է որոշակի ոլորտներով, այնուամենայնիվ պետական ծառայության (հատկապես հատուկ ծառայության) ոչ բոլոր ոլորտներում է, որ սահմանափակված են այդ իրավունքները: Բացի այդ, նախատեսված սահմանափակումները կրում են ընդհանուր բնույթ, այսինքն՝ տարածվում են տվյալ ծառայության բոլոր ծառայողների (անկախ դասային աստիճանից, պաշտոնից) վրա և առավելապես ուղղված են պետական ծառայողների քաղաքական չեզոքության պահպանմանը: Եթե միավորման և գործադուլի իրավունքների սահմանափակման նպատակը հասարակական կարգի պահպան-*

Աշխատանքային իրավունք

նումը, պետական անվտանգությունը, հանցագործությունների կանխումը, հանրության առողջությունը և բարոյականությունը, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանությունն է, ապա որքանով է նպատակահարմար նման սահմանափակումների նախատեսումը փրկարար ծառայության ծառայողի համար, և մաքսային, հարկային, դիվանագիտական և այլ ծառայություններում ընդգրկված ու պետության անունից իրենց գործառույթներն իրականացնող մարմինների անտեսումը:

Հիմնական օրենքի 43-րդ հոդվածի համաձայն. «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների սահմանափակումները չեն կարող գերազանցել Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պարտավորություններով ստանձնած շրջանակները»: Ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ պետական ծառայողների նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները որոշ դեպքերում գերազանցում են միջազգային պարտավորություններով ստանձնած շրջանակները: Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (այսուհետ՝ ԱՄԿ) «Կազմակերպվելու իրավունքի պաշտպանության և պետական ծառայությունում զբաղվածության պայմանների որոշման գործընթացների մասին» թիվ 151-րդ կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ ճանաչվում է ոչ միայն պետական ծառայողների կազմակերպվելու, այդ կազմակերպությունների անկախության իրավունքները, այլև պետական ծառայողների՝ զբաղվածության բնագավառում միավորումների ազատության սահմանափակման դեմ ուղղված ցանկացած խտրական գործողության դեպքում համարժեք պաշտպանությունից օգտվելու հնարավորությունը: Բացի այդ, ԱՄԿ-ի միավորումների ազատության կոմիտեն գտնում է, որ գործադուլի իրավունքի սահմանափակումը կամ արգելքը պետական ծառայությունում

պետք է սահմանափակվի միայն՝
1. պետության անունից իրենց իրավասություններն իրականացնող պետական ծառայողներով.
2. հասարակության անհետաձգելի կարիքները բավարարող ծառայություններում.
3. սուր ճգնաժամային իրադրության պայմաններում:
Կոմիտեն պետություններին կոչ է անում սահմանել պետության անունից հանդես չեկող և համապատասխան գործառույթներ չիրականացնող պետական ծառայողների ցանկը, ովքեր կարող են օգտվել գործադուլի իրավունքից¹⁵:
Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ պետական ծառայողների գործադուլի իրավունքը սահմանափակված է աշխարհի մի շարք երկրներում ևս: Օրինակ՝ Ավստրիայում, Գերմանիայում, Ճապոնիայում, Կորեայում, Բրազիլիայում արգելված կամ սահմանափակված է պետական ծառայողների գործադուլի իրավունքը, Ադրբեջանում, Մակեդոնիայում գործադուլներն արգելված են զինված ուժերում, ոստիկանությունում, Խորվաթիայում՝ առողջապահության ոլորտում, երկաթգծում, կապի սպասարկման ոլորտում, Լյուքսեմբուրգում՝ պետական ծառայության մի շարք ոլորտներում՝ դատարաններում, դիվանագիտական ծառայությունում, կրթական հաստատություններում (տնօրինությանը), ոստիկանությունում, զինված ուժերում: Հունաստանում արգելվում է ցանկացած տեսակի գործադուլ դատական և անվտանգության ծառայողների կողմից: Այստեղ պետական ծառայողների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, հասարակական և պետական հաստատության սպասարկող անձնակազմի գործադուլի իրավունքը ենթակա է կոնկրետ սահմանափակման: Սահմանափակման մասշտաբը չի կարող հասնել նրան, որ արգելվի այդ իրավունքը կամ խոչընդոտներ ստեղծվեն դրա իրականացման համար¹⁶: Մյուս կողմից գոր-

ՌԱՏԱԿԱՆ ԻՆՖՐԱՍՏՐԱԿՏՐԱ 2012 8 - 9 (157 - 158)
ՌԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՖՐԱՍՏՐԱԿՏՐԱ
24

Աշխատանքային իրավունք

Ծաղույի իրավունքը սահմանափակված է հում նավթի մշակման օբյեկտների աշխատողների, միջուկային հաստատության աշխատողների համար, որոնց կողմից գործադուլի իրավունքից օգտվելը կարող է հարվածի տակ դնել ամբողջ բնակչության առողջությունը և անվտանգությունը: Պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաների գործադուլի իրավունքը սահմանափակված է Չեխիայում: Ռումինիայում սահմանափակված է զինծառայողների, դատախազների և դատավորների գործադուլի իրավունքը, Լեհաստանում՝ ոստիկանության, զինված ուժերի, հրշեջ ծառայության աշխատողների, դատավորների, դատախազների, հատուկ (գաղտնի) ծառայության աշխատողների գործադուլի իրավունքը, Կիպրոսում՝ միայն զինված ուժերի և ոստիկանության, Կանադայում՝ (Բրիտանական Կոլումբիայում և Մանիտոբայում) և Եթովպիայում՝ գործում են օրենքներ, որոնցով արգելվում են ուսուցիչների գործադուլի իրավունքը, Չադում՝ պետական ծառայության բոլոր ոլորտներում, Լիբերիայում՝ աշխատանքային օրենսդրությամբ արգելված է պետական ծառայողների միավորման իրավունքը, ինչը բացատրվում է նրանով, որ դրանից անմիջապես բխում է գործադուլի իրավունքի արգելքը, Սլովենիայում և Սալթայում՝ միայն զինված ուժերի, Մեծ Բրիտանիայում, բացի նշված ոլորտներից, արգելված է բրեհակատարողական հաստատության ծառայողների գործադուլի իրավունքից օգտվելու հնարավորությունը, սակայն վերջին տարիներին արհմիություններն առավելապես ընթանում են «սոցիալական խաղաղության» պայմանագրերի կնքմամբ, այսինքն՝ կոլեկտիվ պայմանագրի գործողության ողջ ընթացքի համար հրաժարվում են գործադուլներ անցկացնելու իրավունքից: Էստոնիայում գործադուլի սահմանադրաիրավական երաշխիքային համակարգը չի տարածվում պետական ծառայողների, այդ թվում նաև հրշեջ ծառայության, փրկարարավթարային և քաղաքացիական ծառայողների նկատմամբ:

Արևմուտքի երկրների փորձը վկայում է պետական ծառայողների գործադուլի իրավունքից օգտվելու փաստի մասին (Հունաստան, Պորտուգալիա, Շվեդիա, Կանադա, Իտալիա)¹⁷: «Գործադուլի իրավունքի մասին» Պորտուգալիայի օրենքի¹⁸ 57-րդ հոդվածի համաձայն. «Գործադուլի իրավունքը պետք է երաշխավորվի և չպետք է սահմանափակվի օրենքով»: Պորտուգալիայի Սահմանադրությունը ևս գործադուլի իրավունքից օգտվելու լրիվ ազատություն է սահմանում, որը սահմանափակման ենթակա չէ: «Պետական ծառայողի իրավական կարգավիճակի մասին» Ալբանիայի Հանրապետության օրենքի¹⁹ 20-րդ հոդվածի համաձայն՝ նրանք իրավունք ունեն արհմիությունների կամ իրենց ներկայացուցչությունների միջոցով մասնակցելու աշխատանքի պայմանների հետ կապված որոշումների ընդունման գործընթացին:

Վերոնշյալը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ Հայաստանի Հանրապետությունում պետական ծառայության վերաբերյալ միասնական օրենքի բացակայության պայմաններում պետք է առաջնորդվել «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով, որը ներառում է պետական ծառայության ոլորտը, և որտեղ սահմանված է պետական ծառայություն հասկացությունը: Եթե պետական ծառայությունը պետության անունից և պետության գործառույթների իրականացմամբ արտահայտվող գործունեության տեսակ է, որը կազմված է քաղաքացիական ծառայությունից, դիվանագիտական ծառայությունից, դատական ծառայությունից, հատուկ՝ պաշտպանության, ազգային անվտանգության, ոստիկանության, հարկային, մաքսային, փրկարար ծառայություններից, սպա ինչու հիշատակված ոլորտների գործունեությունը կարգավորող իրավական ակտերում հստակ սահմանազատված չեն այն պետական իրավասու մարմինները՝ ըստ զբաղեցրած պաշտոնների, որոնց նկատմամբ կիրառվում են հիշյալ

Աշխատանքային իրավունք

սահմանափակումները, և ինչն օրինակա- նության տեսանկյունից արդարացված ու իրավաչափ է: Պետք է ասել, որ այն ոլորտներում, օրինակ՝ ոստիկանության, ազգային անվտանգության, փրկարար ծառայության և հանրային ծառայության մասին օրենքով չհիշատակված, սակայն պետական ծառայության մաս հանդիսա- ցող ոլորտներում սահմանված սահմանա- փակումները պետք է հստակեցվեն, քանի որ հիշյալ օրենքները տարածվում են ոչ միայն դասային աստիճաններ ունեցողնե- րի, այլև անձնակազմում ընդգրկված քա- դաքացիական ծառայողների, սպասար- կող անձնակազմի նկատմամբ: Անհաս- կանալի է միջազգային պարտավորու- թյուններով ստանձնած պարտավորու- թյունների նման սահմանափակումը, քա- նի որ ԱՄԿ-ի վերահսկողություն իրակա- նացնող մարմինները գործադրույի և միա- վորման իրավունքների սահմանափակում ճանաչում են բացառապես պետական ծառայողների, հատկապես բարձրաստի- ճան պաշտոնյաների նկատմամբ: «Հան- րային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված են պետական մարմիններում պետական պաշտոններ զբաղեցնող հան- րային ծառայողների (այդ թվում՝ պետա- կան ծառայողների) և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց ցանկը: Կարծում ենք, որ նման պայմաններում ամենևին էլ սխալ չէր լինի հստակեցնել պետական ծառայության ոլորտում ընդգրկված այն բարձրաստիճան պետական պաշտոնյա- ների կամ ծառայողների ցանկը, որոնց նկատմամբ տարածվում են գործադրույի անցկացման և միավորման իրավունքների սահմանափակումները:

Փաստ է, որ հասարակական անվտանգության և պաշտպանության նկատառումներից ելնելով՝ պետական ծառայողների նկատմամբ գործադրույի իրավունքից օգտվելու նման սահմանա- փակումն իրավաչափ է և արդարացված, սակայն վերոնշյալ պետական մարմիննե- րում ծառայող պաշտոնյաներին զուգահեռ ընդգրկված է քաղաքացիական և սպա-

արկող անձնակազմ, որոնց համար օրեն- քը զբաղեցրած պաշտոնի ուժով որևէ սահ- մանափակում չի նախատեսել: Օրենքը, սահմանափակելով պետական ծառայող- ների գործադրույի իրավունքը, նրանց տվել է օբյեկտիվ հնարավորություն՝ սահմանա- փակելու նրանց հետ նույն հաստատու- թյունում աշխատող, սակայն պետական ծառայության մեջ չգտնվող անձանց գոր- ծադրույի իրավունքն իրականացնելու հնա- րավորությունը: Ուստի անհրաժեշտ է տարբերակված մոտեցում ցուցաբերել այն պետական բարձրաստիճան պաշ- տոնյաների նկատմամբ, որոնք իրենց զբաղեցրած պաշտոնի ուժով պետության անունից իրականացնում են որոշակի գոր- ծառայություններ, և այն քաղաքացիական կամ սպասարկող անձնակազմի միջև, որոնք նրանց հետ աշխատում են միևնույն հաս- տատությունում:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ կարծում ենք, որ նպատակահարմար կլի- ներ ՀՀ ներպետական իրավական ակտե- րում կատարել որոշակի փոփոխություն- ներ և լրացումներ: Վերջինս մասնավո- րապես վերաբերում է ՀՀ աշխատանքա- ին օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի վերաշա- րադրմանը և հոդվածի բովանդակության ու անվանման համապատասխանեցմա- նը («Գործադրույ անցկացնելու սահմա- նափակումները»-ի փոխարեն շարադրել «Գործադրույի անցկացման արգելքը» բո- վանդակությամբ), «Դատական ծառա- յության մասին», «Մաքսային ծառայու- թյան մասին», «Հարկային ծառայության մասին», «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին», «Դիվանագիտական ծառայության մա- սին», «Ոստիկանությունում ծառայու- թյան մասին», «Սահմանադրական դա- տարանի մասին», «Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծա- ռայության մասին», «Հանրային ծառա- յության մասին», «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքներում համապատաս- խան փոփոխությունների և լրացումների կատարմանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐ

1. «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2011):
2. «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2002):
3. «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքը (2007):
4. «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2003):
5. «Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2004):
6. «Հայաստանի փրկարար ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2005):
7. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքը (2006):
8. «Դատական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2006):
9. «Դիվանագիտական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2001):
10. «Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2002):
11. «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2002):
12. «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2002):
13. «Քաղաքացիական հատուկ ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2007):
14. «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը (2005):
15. Международное бюро труда, Административный совет 289-я сессии, Женева, март 2004г., 333-й доклад Комитета по свободе, Случай N 2251.
16. Закон Республики Португалия N65 от 26.08.1977г. “Право на забастовку”.
17. “Закон о правовом статусе государственного служащего Республики Албания” (11.11.1999 N 8549).

-
1. ՀՀՊՏ 2011.06.17/327 (840), հոդ. 3.2, 3.3:
  2. ՀՀՊՏ 2002.08.08/32 (207), հոդ. 2, 39 (7, 8): ՈՒ նույն օրենքով սահմանված կարգով «Ոստիկանությունում աշխատողները ներկայացուցչության և իրենց սոցիալական աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության համար իրավունք ունեն միավորվելու կամ մտնելու արհեստակցական միությունների մեջ»:
  3. ՀՀՊՏ 2007.04.11/19 (543) հոդ. 43 (3,4):
  4. ՀՀՊՏ 2003.05.16/28 (263) հոդ. 1, 43 (8,10):
  5. ՀՀՊՏ 2004.03.31/18 (317) հոդ. 2.2, 30 (7, 8):
  6. ՀՀՊՏ 2005.08.24/54 (426) հոդ. 39 (է, ը):
  7. ՀՀՊՏ 2006.06.21/32 (487) հոդ. 3:
  8. ՀՀՊՏ 2006.07.26/40(495) հոդ. 31:
  9. ՀՀՊՏ 2001.12.12/39 (171) հոդ. 3.2, 44:
  10. ՀՀՊՏ 2002.08.12/32 (207) հոդ. 25:
  11. ՀՀՊՏ 2002.08.14/33 (208) հոդ. 13:
  12. ՀՀՊՏ 2002.01.09/1 (176) հոդ. 24:
  13. ՀՀՊՏ 2007.12.26/66(590) հոդ. 25:
  14. ՀՀՊՏ 2005.08.17/52 (424) հոդ. 32(1.8):
  15. Международное бюро труда, Административный совет 289-я сессии, Женева, март 2004г., 333-й доклад Комитета по свободе, Случай N 2251, пункт 993.
  16. Նույն տեղում, էջ 40-41:
  17. Նույն տեղում, էջ 43-44:
  18. Закон Республики Португалия N65 от 26.08.1977г. “Право на забастовку”.
  19. “Закон о правовом статусе государственного служащего Республики Албания” (11.11.1999 N 8549) Глава 6, ст. 20.

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻ

ԵՎ ՆՐԱ ԱՆԽԱՏԱԿՅԻ (ՊԱՇՏՈՆԱՏԱՐ ԱՆՁԻ)

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ

Իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) պատասխանատվության հարաբերակցության հիմնախնդրի քննարկման անհրաժեշտությունը նախ՝ պայմանավորված է իրավաբանական անձի բնույթի երկակիության հետ, որը մի կողմից համարվում է իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ, մյուս կողմից՝ բաղկացած է ֆիզիկական անձանցից, որոնք, միավորվելով կազմակերպական միասնականությամբ, ձևավորում են կոլեկտիվ, և երկրորդ՝ վերջինս ոչ մի կերպ չի ընդգրկվում հանրային իրավունքում ձևավորված պատասխանատվության ավանդական բնորոշման մեջ, որի համաձայն՝ իրավախախտման համար պատասխանատվություն է կրում այն անձը, ում կողմից կատարվել է տվյալ իրավախախտումը:

Ըստ էության, քննարկվող հիմնահարցն իր մեջ ներառում է երկու ենթահարց՝

1) կատարված վարչական իրավախախտման համար իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) միաժամանակյա պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորություն, ինչպես նաև այդ պատասխանատվության պայմանների ուսումնասիրություն:

2) իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) միաժամանակյա պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորության դեպքում՝

աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) որ գործողությունների կամ արարքների համար պետք է իրավաբանական անձին ենթարկել պատասխանատվության:

Քննարկվող հիմնախնդրի համատեքստում անհրաժեշտ է նախ՝ բացահայտել «աշխատակից» և «պաշտոնատար անձ» հասկացությունները:

Այսպես, Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի¹ 308-րդ հոդվածի համաձայն՝ պաշտոնատար անձինք են՝ մշտապես, ժամանակավորապես կամ առանձին լիազորությամբ իշխանության ներկայացուցչի գործառույթներ իրականացնող անձինք, պետական մարմիններում, տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, դրանց կազմակերպություններում, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերում, Հայաստանի Հանրապետության այլ գործերում և զինվորական միավորումներում մշտապես, ժամանակավորապես կամ առանձին լիազորությամբ կազմակերպական-տնօրինչական, վարչատնտեսական գործառույթներ իրականացնող անձինք: Բացի Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքից, հանրային ծառայությունների վերաբերյալ որևէ օրենսդրական ակտում, այդ թվում՝ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում², չի տրվում «պաշտոնատար անձի» բնորոշումը: Ըստ էության, պետք նշել նաև, որ պաշտոնատար անձի սահմանումը սովետական իրավունքի իր ավանդական ընկալ-

Վարչական իրավունք

մամբ, չի կարող բավարարել ոչ իրավագիտությանը, ոչ առավել ևս արդի իրավակիրառ պրակտիկային:³

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ պաշտոնատար անձինք ենթակա են վարչական պատասխանատվության այնպիսի վարչական իրավախախտումների համար, որոնք կապված են կառավարման կարգի, պետական ու հասարակական կարգի, բնության, բնակչության առողջության պահպանության ոլորտում սահմանված կանոնները և մյուս այն կանոնները չպահպանելու հետ, որոնց կատարման ապահովումը մտնում է նրանց պաշտոնական պարտականությունների մեջ: Այս բնորոշումը, անշուշտ, հնարավորություն է տալիս իրավակիրառ մարմինն վարչական պատասխանատվության ենթարկելու նաև որևէ իրավաբանական անձում պաշտոն գրադեցնող անձին՝ որպես պաշտոնատար անձ, այն կանոնները չպահպանելու համար, որոնց պահպանումը տվյալ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ կամ այլ փաստաթղթով դրված է տվյալ պաշտոնատար անձի վրա:⁴

Մինչդեռ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի նախագծի «Պաշտոնատար անձանց վարչական պատասխանատվությունը» վերտառությամբ 32-րդ հոդվածի 2-րդ մասում պաշտոնատար անձ է համարվում քաղաքական կամ հայեցողական պաշտոններ գրադեցնող, պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում այլ պաշտոններ գրադեցնող այն անձը, ինչպես նաև հանրային այն ծառայողը, որոնց վրա ի պաշտոնե կամ օրենքով և այլ իրավական ակտով սահմանված կարգով դրված պարտականությունների խախտման համար նախատեսված է վարչական պատասխանատվություն:

Ակնհայտ է, որ տրված սահմանումն

առավել հստակ է տալիս պաշտոնատար անձի հասկացությունը, սակայն այն ավելի սահմանափակ է, քան գործող օրենսգրքում տրված սահմանումը: Առաջին դեպքում բնավ հնարավոր չէ, օրինակ՝ իրավաբանական անձի գործադիր տնօրենին ենթարկել պատասխանատվության որպես պաշտոնատար անձ: Վերը նշվածից պարզ է դառնում, որ իրավաբանական անձում պաշտոն գրադեցնող անձը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի նախագծի դրույթների համաձայն՝ պաշտոնատար անձ չի համարվում:

Հարկ ենք համարում նշել՝ իրավաբանական անձի պաշտոնատար անձինք նրանք են, ովքեր իրականացնում են վարչատնտեսական կամ կազմակերպական-տնօրինչական գործառնություններ տվյալ իրավաբանական անձում: Այլ անձինք, ովքեր մտնում են իրավաբանական անձի կոլեկտիվի մեջ, սակայն չեն կատարում վարչատնտեսական կամ կազմակերպական-տնօրինչական գործառնություններ, համարվում են իրավաբանական անձի աշխատակիցներ: Այնուհանդերձ, սույն հոդվածի շրջանակներում հիմնախնդիրը ներկայացնելու ենք միասնական եզրույթի կիրառմամբ:

Իրավաբանական անձին և նրա աշխատակցին (պաշտոնատար անձի) միաժամանակյա պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությանը վերաբերող ենթահարցի վերաբերյալ առանձնացնենք երկու հիմնական մոտեցում:

Առաջին մոտեցման էությունն ընդհանուր կերպով հանգում է նրան, որ կատարված իրավախախտման համար պատասխանատվություն պետք է կրի կոնկրետ մեկը. **կամ իրավաբանական անձը կամ տվյալ իրավաբանական անձի աշխատակիցը** (պաշտոնատար անձը), եթե նույնիսկ սկզբունքորեն հնարավոր է պատասխանատվության ենթարկել և՛ իրավաբանական անձին, և՛ նրա աշխատակցին (պաշտոնատար անձին):

Վարչական իրավունք

Այս մոտեցման շրջանակներում իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) պատասխանատվության հարաբերակցության հարցն ունի լուծման երկու տարբերակ:

Առաջին տարբերակի էությունը դրսևորվում է նրանով, որ վարչական պատասխանատվությունը կարող է սահմանվել **միայն ֆիզիկական անձանց** համար, իսկ իրավաբանական անձինք տվյալ պարագայում ընդհանրապես պատասխանատվության չեն ենթարկվում: Ըստ էության, մեր օրենսդրության մեջ ընդհանուր առմամբ այսպիսի կարգավորում գոյություն է ունեցել միայն մինչև 1991 թվականը, քանզի դրանից հետո առանձին իրավական ակտերով որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ սահմանվեցին նաև իրավաբանական անձինք, իսկ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրությամբ առ այսօր սահմանված է հենց այս տարբերակը: Իրավաբանական գրականության մեջ այսպիսի մոտեցման կողմնակիցներ դեռևս կան:⁵

Երկրորդ տարբերակի էությունը դրսևորվում է նրանով, որ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ կարող է սահմանվել **միայն իրավաբանական անձը**: Այս դեպքում փաստացի պատասխանատվությունը վրա է հասնում իրավաբանական անձի աշխատակիցների (պաշտոնատար անձանց) գործողությունների համար, ինչն ընդունված մոտեցում է իրավաբանական գրականության մեջ:

Վերը քննարկվող մոտեցման շրջանակներում կարելի է առանձնացնել նաև երրորդ տարբերակը: Այս տարբերակը հիմնվում է նույն սկզբունքի վրա, ըստ որի՝ աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) գործողությունները դիտարկվում են որպես իրավաբանական անձի գործողություններ: Եվրոպական շատ երկրների քրեական իրավունքում քաղաքացիական իրավունքից փոխառված «երկրորդես» (alter ego) ուսմունքը, ըստ որի՝ կազ-

մակերպության ղեկավար աշխատակիցներից մեծամասնության գործողությունները նույնացվում են հենց կազմակերպության գործողությունների (Ֆրանսիա, Անգլիա, Ռուս, Նիդերլանդներ)⁶: Սակայն այստեղից կարելի է գալ մի եզրահանգման, որն ամբողջությամբ հակասում է մեկ այլ եզրահանգման, որ վկայում է իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) պատասխանատվությունների առանձին, անհատականացված լինելու մասին: Իսկ տվյալ դեպքում, ընդհակառակը, իրավաբանական անձն ու նրա աշխատակիցը պատասխանատվություն կրում են միաժամանակ, զուգահեռ, նույն իրավախախտման համար:

Իրավաբանական անձի և նրա աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) պատասխանատվության հարաբերակցության վերաբերյալ հարցի լուծման այսպիսի տարբերակ ևս ամրագրված արտասահմանյան օրենսդրության մեջ, օրինակ, Ավստրալիայի քրեական օրենսգրքի 12.2 հոդվածում⁷ սահմանված է հետևյալ դրույթը, ըստ որի՝ եթե հանցագործության ֆիզիկական տարրն իրականացվել է միավորման (կորպորացիայի) ծառայողի, ներկայացուցչի կամ պաշտոնատար անձի կողմից, ով գործում է կոնկրետ ոլորտում իր ծառայողական պարտականությունների կամ իր իրավասության սահմաններում, ապա այդպիսի ֆիզիկական տարրը պետք է վերագրվի տվյալ կորպորացիային»:

Այնուամենայնիվ, եթե համաձայնվենք վերը նշված տարբերակներից յուրաքանչյուրի հետ, ապա բացառվում է վարչական պատասխանատվության նշված սուբյեկտներից միայն մեկի պատասխանատվությունը, քանի որ խախտվում է հավասարակշռվածությունը, մասնավորապես, մի կողմից կբույլատրվի պաշտոնատար անձանց իրավախախտումների թողտվություն, որոնք կքողարկվեն իրավաբանական անձանց

Վարչական իրավունք

պատասխանատվության ներքո, մյուս կողմից՝ հնարավոր է դառնում պատասխանատվության ենթարկել այն անձին, ով ընդհանուր առմամբ, իր պաշտոնական դիրքի հետ կապված է մեղավոր է ճանաչվել:

Երկրորդ մտտեցման էությունն այն է, որ կարող է սահմանվել և՛ իրավաբանական անձանց, և՛ նրանց աշխատակիցների (պաշտոնատար անձի) վարչական պատասխանատվություն:

Սակայն տեսության մեջ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդրի քննարկման համատեքստում թերևս շատ կարևոր և վիճահարույց է այն հարցը, թե արդյոք իրավաբանական անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելը չի՞ ազատում նույն արարքի կատարման համար վարչական պատասխանատվությունից ֆիզիկական անձին: Այս հիմնախնդրի իրավահամեմատական վերլուծությունը փաստում է հետևյալը. որոշ երկրների օրենսդրությամբ սահմանված է, որ եթե իրավաբանական անձի նկատմամբ նշանակվել է վարչական պատասխանատվություն, ապա դա չի ազատում պատասխանատվությունից տվյալ վարչական իրավախախտման կատարման համար մեղավոր ֆիզիկական անձին և հակառակը, եթե ֆիզիկական անձի նկատմամբ նշանակվել է վարչական պատասխանատվություն, ապա դա չի ազատում տվյալ վարչական իրավախախտման կատարման համար վարչական պատասխանատվությունից իրավաբանական անձին:

Եվրախորհրդի անդամ պետությունների նախարարների կոմիտեի 1988 թվականի «Իրենց գործունեության ընթացքում կատարած հանցանքների համար իրավաբանական կարգավիճակ ունեցող կազմակերպությունների պատասխանատվության մասին» թիվ (88)¹⁸ հանձնարարականի հավելվածը նշում է, որ ձեռնարկությունը պետք է քրեական պատասխանատվություն կրի անկախ

այն բանից, թե արդյոք նույնականացվել է այն ֆիզիկական անձը, ում գործողությունները կամ անգործությունն ունեն իրավախախտման կազմ⁸: Մեկ իրավախախտման համար, որը կատարվել է մեղավոր անձի կողմից, պատասխանատվության են ենթարկվում երկու սուբյեկտ, արտասահմանյան հետազոտողներն իրավունքի սկզբունքների ոչ մի խախտում չեն տեսնում: Ավելին, վերը նշված հանձնարարականի հավելվածում նշված է նաև, որ կազմակերպությանը պատասխանատվության ենթարկելը չպետք է պատասխանատվությունից ազատի նույն արարքի կատարման համար ֆիզիկական անձին, մասնավորապես, այն ֆիզիկական անձինք, ովքեր ղեկավարման գործառույթներ են իրականացնում այդ կազմակերպությունում, պատասխանատվության պետք է ենթարկվեն այն պարտավորությունների խախտման համար, որոնք հանգեցրել են հանցագործության կատարմանը:⁹

Այսպես, օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 2.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ իրավաբանական անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելը, տվյալ վարչական իրավախախտման համար մեղավոր ֆիզիկական անձին չի ազատում վարչական պատասխանատվությունից, այնպես, ինչպես ֆիզիկական անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելը տվյալ վարչական իրավախախտման համար իրավաբանական անձին չի ազատում վարչական պատասխանատվությունից¹⁰: Համանման կարգավորում է տրված նաև Դաշնաստանի վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 28-րդ հոդվածով¹¹:

Վարչական իրավունք

Որոշ երկրների օրենսդրությամբ նույն արարքի համար ֆիզիկական անձին պատասխանատվության ենթարկելու անհրաժեշտ պայման է իրավախախտման կատարումը՝ «ի շահ կամ ի օգուտ տվյալ իրավաբանական անձի» (ընդգծումը՝ Թ.Շ.): Բացի վերը նշվածից, արտասահմանյան երկրների օրենսդրությամբ սահմանված են նաև այլ պայմաններ, մասնավորապես, ֆիզիկական անձանց շրջանակը, որոնց կողմից կատարված արարքների դեպքում իրավաբանական անձը ևս ենթարկվում է վարչական պատասխանատվության, սահմանափակ է, այսինքն՝ այդ արարքները պետք է կատարվեն իրավաբանական անձանց ներկայացուցիչների կամ ղեկավարների կողմից իրենց պարտականություններն ի շահ կամ ի օգուտ տվյալ իրավաբանական անձի ոչ պատշաճ կատարելու կամ չկատարելու հետևանքով, որոնց առավել մանրամասն կանոնադրաբանք ստորև:

Այսպես, Էստոնիայի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ իրավաբանական անձին պատասխանատվության ենթարկելը չի բացառում հանցավոր արարք կատարած ֆիզիկական անձի պատասխանատվությունը¹²: Սակայն հարկ է նկատել, որ նույն հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նշված է, որ իրավաբանական անձը պատասխանատվության է ենթարկվում այն արարքների համար, որոնք կատարվել են նրա մարմինների կամ ղեկավար աշխատակիցների կողմից ի շահ իրավաբանական անձի:

Մակեդոնիայի Հանրապետության զանցանքների մասին օրենսգրքի¹³ 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձը պատասխանատվություն է կրում այն իրավախախտումների համար, որոնք կատարվել են իրավաբանական անձի համապատասխան պատասխանատու անձի կամ մարմնի կողմից ոչ պատշաճ հսկողության արդյունքում կամ այլ անձանց կողմից, որոնք լիազորված

են գործելու իրավաբանական անձի անունից իրենց իրավասության շրջանակներում, և եթե վերջիններս իրավախախտումն իրականացրել են իրավաբանական անձի համար օգուտ ստանալու նպատակով: Ընդ որում, իրավաբանական անձի վարչական պատասխանատվությունը չի բացառում տվյալ իրավախախտման համար ֆիզիկական անձի պատասխանատվությունը:

Տարբերակվող կարգավորում է տրված Լիտվայի քրեական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածում:¹⁴ Այսպես, իրավաբանական անձը պատասխանատվություն է կրում ֆիզիկական անձի կողմից կատարված այն հանցավոր արարքների համար, որոնք կատարվել են ի շահ կամ ի օգուտ իրավաբանական անձի, այն ֆիզիկական անձի կողմից, որը գործել է իր կամ իրավաբանական անձի անունից, կամ եթե այդ ֆիզիկական անձն իրականացնում է ղեկավար գործառույթներ և աշխատելով տվյալ իրավաբանական անձում՝ ունի իրավունք ներկայացնելու իրավաբանական անձը, կամ իրավաբանական անձի անունից ընդունելու որոշումներ, կամ հսկողություն իրականացնելու իրավաբանական անձի գործունեության նկատմամբ: Ընդ որում, իրավաբանական անձը պատասխանատվություն կարող է կրել նաև այն դեպքում, երբ հանցավոր արարքը կատարվել է նրա օգտին աշխատակցի կամ իրավաբանական անձի լիազոր ներկայացուցչի կողմից վերը նշված անձանց նկատմամբ ոչ պատշաճ հսկողության արդյունքում: Իրավաբանական անձի քրեական պատասխանատվությունը չի բացառում տվյալ հանցավոր արարքը կատարած, կազմակերպած, դրդած կամ օժանդակած ֆիզիկական անձի քրեական պատասխանատվությունը:

Մոլդովայի Հանրապետության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի¹⁵ «Իրավաբանական անձի պատասխանատվությունը» վերտա-

Վարչական իրավունք

ռությանը 17-րդ հոդվածում սահմանված է, որ իրավաբանական անձի վարչական պատասխանատվությունը չի բացառում տվյալ իրավախախտման համար ֆիզիկական անձի պատասխանատվությունը:

Ընդ որում, իրավաբանական անձը պատասխանատվություն է կրում այն արարքների համար, որոնք կատարվել են իր մարմինների կամ ներկայացուցիչների կողմից՝ տվյալ իրավաբանական անձի անունից կամ ի շահ նրա համապատասխան հետևյալ սահմանված պայմանների՝ ա) եթե անձը մեղավոր է որոշակի գործունեություն իրականացնելու օրենքով սահմանված պարտականությունները չկատարելու կամ արգելքները չպահպանելու համար, բ) եթե անձը մեղավոր է այնպիսի գործունեություն իրականացնելու համար, որը չի համապատասխանում իր հիմնադիր փաստաթղթերին կամ դրանով նախատեսված նպատակներին, գ) արարք, որը վնաս է հասցրել կամ ստեղծել է այն հասցնելու սպառնալիք այլ անձի, հասարակությանը կամ պետությանը էական չափերով, իրականացվել է ի շահ տվյալ իրավաբանական անձի, թույլատրվել, օգտագործվել է նրա իրավասու մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից:

ԱՄՆ-ում 20-րդ դարի սկզբին Կոնգրեսի կողմից ընդունված Էլկինսի արձանագրության համաձայն՝ միավորման (կորպորացիայի) աշխատակցի գործողությունը կամ անգործությունը, ով գործում է իր պաշտոնական լիազորությունների շրջանակում, համարվում է հենց միավորման (կորպորացիայի) գործողություն կամ անգործություն: Միավորմանը (կորպորացիային) քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար անհրաժեշտ է հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայություն. որպեսզի կորպորացիայի ներկայացուցիչը գործողությունը կատարի սթափ բանականությամբ, դուրս չգա իր իրավասությունների շրջանակներից, և նպատակ ունենա օգուտ բերել կորպորացիային:

Իսկ բազմաթիվ նահանգներ հետևում են այն կանոնին, որ ֆիզիկական անձը պետք է պատասխանատվության ենթարկվի կորպորացիայի շահերից բխող գործողությունների համար, այնպես, ինչպես պատասխանատվության կենթարկվեր, եթե գործեր սեփական շահերից ելնելով (օրինակ՝ Նյու Յորք նահանգի քրեական օրենսգրքի § 20.20):¹⁶ Օրինակ՝ Ավստրալիայի քրեական օրենսգրքի 12.3 հոդվածի 4-րդ մասը, որոշակիացնելով այն չափանիշները, որոնցով որոշվում է, թե երբ է կորպորացիան պատասխանատու իր ներկայացուցիչ արարքների համար, նշում է այն դեպքերի մասին, երբ «աշխատակիցը, ներկայացուցիչը կամ պաշտոնատար անձը, ով կատարել է տվյալ արարքը, խելամիտ հիմնավորումներով համոզված է կամ էլ խելամիտ սպասումներ է ունեցել, որ կորպորացիայի ղեկավարը կլիազորի կամ թույլ կտա իրականացնել տվյալ հանցագործությունը»:¹⁷

Իսկ Ֆրանսիայի 1992 թվականի քրեական օրենսգրքի 121-2-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձին պատասխանատվության ենթարկելը չի բացառում նույն արարքի համար մեղավոր ֆիզիկական անձի պատասխանատվությունը, եթե այդ արարքը կատարվել է՝ ելնելով իրավաբանական անձի շահերից:¹⁸ Ընդ որում, արարքը պետք է կատարված լինի իրավաբանական անձի ղեկավարի կամ ներկայացուցիչի կողմից: Կամ Գերմանիայի «Վարչական իրավախախտումների մասին» օրենքը¹⁹ վարչական մարմիններին իրավասություն է վերապահում վարչական պատասխանատվության ենթարկել ինչպես իրավաբանական, այնպես էլ այն ֆիզիկական անձին, որը, ըստ վերը նշված օրենքի §30-ի, իրավունք ունի ներկայացնելու տվյալ իրավաբանական անձը կամ իրավաբանական անձի մարմինը կամ հանդես է գալիս որպես այդ մարմնի անդամ, կամ հանդես է գալիս որպես իրավաբանական անձի լիազոր ներկայացուցիչ

Վարչական իրավունք

կամ զբաղեցնում է ղեկավար պաշտոն՝ որպես նրա վստահված անձ կամ լիազոր ներկայացուցիչ կամ, որպես որևէ այլ անձ, որը պատասխանատու կարգով գործում է տվյալ իրավաբանական անձի ղեկավարության անունից, այդ թվում՝ վերահսկելով գործավարությունը կամ իրականացնելով ղեկավար պաշտոնում այլ վերահսկողական լիազորություններ: Ընդ որում, վերը նշված ֆիզիկական անձը պատասխանատվություն է կրում, եթե նրա կողմից կատարված քրեական կամ վարչական իրավախախտման արդյունքում խախտվել են իրավաբանական անձի վրա դրված պարտականությունները կամ նա օգուտ է ստացել կամ կարող էր ստանալ:

Վերը նշված դրույթները, ըստ «Վարչական իրավախախտումների մասին» օրենքի §30-ի՝ տարածվում են նաև այն ֆիզիկական անձանց վրա, որոնք հանդես են գալիս որպես իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեցող միավորման նախագահ կամ այդպիսի միավորման անդամ, որպես առևտրային ընկերակցությունը ներկայացնելու իրավունք ունեցող փայտեր, ինչպես նաև եթե հանդես է գալիս որպես այդ միավորման կամ ընկերակցության լիազոր ներկայացուցիչ կամ զբաղեցնում է ղեկավար պաշտոն՝ որպես նրա վստահված անձ կամ լիազոր ներկայացուցիչ կամ, որպես որևէ այլ անձ, որը պատասխանատու կարգով գործում է տվյալ միավորման կամ ընկերակցության ղեկավարության անունից, այդ թվում՝ վերահսկելով գործավարությունը կամ իրականացնելով ղեկավար պաշտոնում այլ վերահսկողական լիազորություններ:

Իրավաբանական անձի և նրա աշխատակիցների համատեղ պատասխանատվություն գոյություն ունի նաև Չինաստանի քրեական իրավունքում, մասնավորապես, ՉԺՀ քրեական օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանված է, որ հանցանք կատարած կազմակերպությունների համար պատիժ սահ-

մանվում է տուգանքի տեսքով, այնուամենայնիվ, դրանց անմիջական ղեկավարներն ու այլ աշխատակիցները պատասխանատվություն են կրում ընդհանուր հիմունքներով:²⁰

Ինչպես տեսնում ենք, արտասահմանյան երկրների մեծամասնության օրենսդրական դրույթների խորը վերլուծությունը թույլ է տալիս հստակ նշելու, որ օրենսդրորեն ամրագրված է իրավաբանական անձի և ֆիզիկական անձի միաժամանակյա պատասխանատվություն նույն իրավախախտման կատարման համար՝ սահմանելով, որ ֆիզիկական անձանց պատասխանատվությունը նույն արարքի համար չի բացառվում միայն այն դեպքում, եթե ֆիզիկական անձն այդ արարքը կատարել է *ի շահ կամ ի օգուտ* տվյալ իրավաբանական անձի: Բացի այդ, կարևոր պայման է նաև, թե ի՞նչ կարգավիճակ ունի տվյալ ֆիզիկական անձը:

Միևնույն ժամանակ տեղին է հիշատակել, որ իրավաբան գիտականների մեծամասնությունը չի ընդունում իրավաբանական անձի և ֆիզիկական անձի միաժամանակյա պատասխանատվություն նույն արարքի համար՝ դիտարկելով այն քրեական իրավունքի կարևորագույն սկզբունքի խախտում առ այն, որ չի կարելի կրկին անգամ պատժել միևնույն արարքի համար: Նշում են նաև, որ իրավաբանական անձանց մեղքի որոշման սահմանված կանոնների պարագայում պարզ չէ, թե ինչի համար է իրավաբանական անձը ենթարկվում պատասխանատվության այն դեպքում, երբ կոնկրետ կատարողի մեղքն իրավախախտման մեջ արդեն իսկ հաստատված է:²¹

Այնուհանդերձ, մեր կարծիքով, լիովին արդարացված է իրավաբանական անձի և ֆիզիկական անձի միաժամանակյա պատասխանատվության սահմանում նույն արարքի համար, քանի որ եթե միայն վարչական պատասխանատվության ենթարկենք իրավախախտում

Վարչական իրավունք

կատարած ֆիզիկական անձին, ապա տվյալ իրավաբանական անձի համար այն չի կարող ունենալ նախականիչ նշանակություն և դատախարակչական ազդեցություն, ընդ որում, հարկ է նկատել, որ իրավաբանական անձի առանձին անդամը կարող է և չզիտակցել իր գործողության կամ անգործության հակաօրինական լինելը, իսկ տվյալ իրավաբանական անձը, որպես կանոն, կատարված իրավախախտման արդյունքում բավարար օգուտ է ստանում: Իսկ իրավախախտ աշխատակցի կողմից վճարած տուգանքն էլ այս կամ այն կերպ փոխհատուցվում է տվյալ իրավաբանական անձի կողմից: Ընդ որում, օրենսդրությամբ սահմանվում են ֆիզիկական անձանց համար ավելի փոքր տուգանքի չափեր, քան իրավաբանական անձանց նկատմամբ, բացի այդ վերջիններիս նկատմամբ կարող է կիրառվել նաև լիցենզայի կամ որոշակի ժամկետով գործունեության կասեցում, որը կարող է նյութական ավելի մեծ վնասներ պատճառել տվյալ իրավաբանական անձին, հետևաբար նույնիսկ կարելի է ասել, որ հակառակ կարգավորումը կարող է բավական ձեռնառու լինել իրավաբանական անձանց համար: Անշուշտ, արդարացված չի լինի նաև, եթե վարչական պատասխանատվության չենթարկվի անմիջական իրավախախտում կատարած ֆիզիկական անձը, եթե իրավաբանական անձն իրենից կախված բոլոր միջոցները ձեռնարկել է տվյալ իրավախախտումները կանխելու համար:

Միևնույն ժամանակ նշենք, որ իրավաբանական անձի և ֆիզիկական անձի միաժամանակյա պատասխանատվություն սահմանելու համար, կարծում ենք, պետք է նախատեսել նաև որոշակի պայմաններ, մասնավորապես՝

ա) ֆիզիկական անձի որ գործողությունների կամ անգործության համար պետք է ծագի իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվություն, մասնավորապես, արարքը պետք է կա-

տարված լինի ի շահ կամ ի օգուտ տվյալ իրավաբանական անձի, սակայն իրավաբանական անձի շահերից բխող բոլոր գործողությունները չէ, որ կարող են պատասխանատվության հիմք հանդիսանալ:

բ) կոնկրետ որ ֆիզիկական անձանց գործողությունների համար կարող է իրավաբանական անձը կրել վարչական պատասխանատվություն, այսինքն՝ ինչպիսի հարաբերությունների մեջ պետք է նա լինի իրավաբանական անձի հետ, այլ կերպ ասած՝ արարք կատարող մեղսունակ ֆիզիկական անձի կարգավիճակը՝ դրանից բխող լիազորություններով:

Մասնավորապես՝ կարծում ենք, իրավաբանական անձը վարչական պատասխանատվություն պետք է կրի իր աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) կողմից վարչական իրավախախտում կատարելու համար այն դեպքում, եթե նա իր գործողություններով տվյալ իրավաբանական անձի համար օգուտ բերելու նպատակ է հետապնդում կամ գործում է ի շահ տվյալ իրավաբանական անձի: Օրինակ, եթե իրավաբանական անձի աշխատակիցը խախտում է ճանապարհային երթևեկության կանոնները, նա տվյալ խախտումը չի կատարում ի շահ տվյալ իրավաբանական անձի, կամ այդ խախտումն օգուտ չի կարող բերել տվյալ իրավաբանական անձին: Հետևաբար, եթե աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) գործողություններն ուղղված էին ի վնաս տվյալ իրավաբանական անձի, ապա, կարծում ենք, իրավաբանական անձը չպետք է այդ դեպքում պատասխանատվության ենթարկվի:

Ընդ որում, առաջին՝ աշխատակիցը (պաշտոնատար անձը) վարչական իրավախախտում կատարելու պահին պետք է լինի մեղսունակ, քանի որ անմեղսունակ վիճակում կատարած գործողությունների համար ֆիզիկական անձը պատասխանատվություն չի կրում, հետևաբար պատասխանատվություն չի կրում նաև իրավաբանական անձը: Ի

Վարչական իրավունք

դեպ, ցանկացած կազմակերպական ուղի-վածքային փոխհարաբերությունների ստեղծման դեպքում իրավաբանական անձն ունակ չէր լինելու վերահսկել այդ անձի գործողությունները, այսինքն՝ նրա մոտ բացակայում է օրենքով սահմանված պարտականություններին հետևելու հնարավորությունը, հետևաբար վարչական իրավախախտում կատարելու մեջ բացակայում է նաև նրա մեղավորությունը:

Երկրորդ՝ աշխատակիցը (պաշտոնատար անձը) պետք է գործի իր լիազորությունների շրջանակներում: Իրավաբանական անձը չի կարող պատասխանատվություն կրել իր աշխատակցի (պաշտոնատար անձի) այն գործողությունների համար, որոնք կատարվել են իր իրավասությունների (պաշտոնական պարտականությունների) սահմաններից դուրս կամ այդ սահմանները խախտելով, քանի որ այդ դեպքում աշխատակիցը գործում է իր ծառայողական փոխկապվածություններից դուրս: Իրավաբանական անձը չի կարող պատասխանատվություն կրել այն վարչական իրավախախտումների համար, որոնք իր աշխատակիցն իրականացրել է որպես մասնավոր անձ և եթե դուրս է եկել իր իրավունքների և պարտականությունների սահմաններից:

Այս համատեքստում ներկայացնենք նաև Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի նախագծի իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունը կարգավորող նորմերը:

Նշված նախագծի 25-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ եթե իրավաբանական անձը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության, ապա տվյալ վարչական իրավախախտման համար մեղավոր ֆիզիկական անձը չի ազատվում վարչական պատասխանատվությունից, այնպես, ինչպես ֆիզիկական անձին վարչական պատասխանատվության են-

թարկելը տվյալ վարչական իրավախախտման համար պատասխանատու իրավաբանական անձին չի ազատում վարչական պատասխանատվությունից:

Այլ կերպ ասած՝ նախագծով հստակ սահմանվել են ֆիզիկական անձի և իրավաբանական անձի համաժամանակյա պատասխանատվություն, սակայն նշված իրավակարգավորումն ունի մի շարք թերություններ:

Մասնավորապես՝ տվյալ պարագայում սահմանված չէ ֆիզիկական անձի կարգավիճակը: Նախագծով սահմանված նորմերի համեմատական վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ տվյալ դեպքում խոսքը իրավաբանական անձի դեկլարի կամ պատասխանատու անձի մասին է: Քանզի նախագծի 34-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ իրավաբանական անձը վարչական պատասխանատվության է ենթարկվում իրավաբանական անձի դեկլարի կամ պատասխանատու անձի կողմից օրենքով, իրավական այլ ակտերով սահմանված իրենց պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար:

Այլ կերպ ասած՝ ինչպես տեսնում ենք, եթե վարչական իրավախախտումը կատարել է իրավաբանական անձի աշխատակիցը, այդ դեպքում՝ իրավաբանական անձը պատասխանատվության չի ենթարկվում: Ի դեպ, սահմանված չէ նաև, թե ֆիզիկական անձի որ գործողությունների համար է տվյալ իրավաբանական անձը ենթակա վարչական պատասխանատվության: Տվյալ իրավակարգավորումը, անշուշտ, չի կարող հիմնավորված լինել: Հետևաբար, կարծում ենք, որ Նախագծի վերը նշված դրույթները պետք է լրամշակել հետևյալ առաջարկությունների համատեքստում: Այսպես, իրավաբանական անձը վարչական պատասխանատվության պետք է ենթարկվի այն վարչական իրավախախտումների համար, որոնք կատարվել են *ի շահ կամ ի օգուտ* տվյալ իրավաբանական անձի,

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

այն ֆիզիկական անձի կողմից, որը

1) գործել է իրավաբանական անձի ղեկավարի կամ իրավաբանական անձի անունից, կամ տվյալ իրավաբանական անձի լիազոր ներկայացուցիչն է կամ:

2) տվյալ իրավաբանական անձի ղեկավարն է, կամ:

3) տվյալ իրավաբանական անձի աշ-

խատակիցն է կամ պաշտոնատար անձը, որի վրա օրենքով կամ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ կամ իրավաբանական անձի այլ ակտով կամ աշխատանքային պայմանագրով դրված են կոնկրետ պարտականություններ, որոնց չպահպանման արդյունքում իրականացվել է վարչական իրավախախտումը:

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (ընդունված է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին):

2. «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 2011 թվականի մայիսի 26-ին:

3. **Колесниченко Ю. Ю.** Административная ответственность юридических лиц, Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002, с. 6.

4. Օրինակ՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում առևտրի իրականացման վայրի կազմակերպչի պաշտոնատար անձանց կողմից օրենքով սահմանված պահանջները խախտելու համար:

5. **Сорокин В. Д.** Правовое регулирование: Предмет, метод, процесс (макроуровень). - Спи., 2003, с. 492-499.

6. **Юрмашев Р.** Уголовная ответственность юридических лиц //Налого. 2001. N1, с. 70.

7. Ավստրալիայի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք, (ընդունվել է 1995թ. մարտի 12-ին):

8. [9. Նույն տեղը, 5-րդ կետ:](https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2, 2-րդ կետ:</p></div><div data-bbox=)

10. Ռուսաստանի Գաշնության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք (ընդունվել է 2001թ. դեկտեմբերի 20-ին):

11. Գազախստանի Հանրապետության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք (ընդունվել է 2001թ. հունվարի 30-ին):

12. Էստոնիայի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (ընդունվել է 2001թ. հունիսի 6-ին):

13. Մակեդոնիայի Հանրապետության զանցանքների մասին օրենսգիրք (ընդունվել է 1997թ.):

14. Լիտվայի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (ընդունվել է 2000թ. սեպտեմբերի 26-ին):

15. Մոլդովայի Հանրապետության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք (ընդունվել է 2008թ. հոկտեմբերի 24-ին):

16. **Юрмашев Р.** Уголовная ответственность юридических лиц //Налого. 2001, N1, с. 71.

17. Ավստրալիայի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (ընդունվել է 1995թ. մարտի 12-ին):

18. Ֆրանսիայի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (ընդունվել է 1992թ. հուլիսի 22-ին), «Corporate criminal liability» Roland Hefendehl, էջ 289:

19. «Վարչական իրավախախտումների մասին» Գերմանիայի Գաշնության օրենք (Ordnungswidrigkeiten), (ընդունվել է 1987թ. փետրվարի 19-ին):

20. Չինաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (ընդունվել է 1997թ. մարտի 14-ին):

21. **Калинина Л. Л.** Проблемы административной ответственности за нарушения финансового и налогового законодательства // Законодательство. 1999, N8, с. 36. **Сорокин В. Д.** Правовое регулирование: Предмет, метод, процесс (макроуровень), -Спо., 2003, с. 497.

Գրետա ԱՐՁՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԼՂՀ Գերագույն դատարանի դատավոր,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՄԱՍԻՆ ՎԵՃԸ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում (այսուհետ՝ նաև ՔԴՕ) «վեճ»¹ եզրույթը (իրավունքի մասին վեճի իմաստով), ինչպես նաև «վեճի առարկա», «իրավունքի մասին վեճ ծագել» արտահայտությունները հիշատակվում են բազմաթիվ հոդվածներում (16, 29, 30, 81, 82, 88, 93, 94, 99, 123, 191 և այլն), սակայն այդ հասկացությունների բովանդակությունը ՔԴՕ-ն չի բացահայտում: Մեկնաբանությունները տրվել են տեսական գրականության մեջ:

Այսպես, Մ.Ա.Գուրվիչը նախորդ դարի կեսերին իրավունքի մասին վեճը նույնացրել է տեսքափոխված կամ հատուկ (մարտական) վիճակի հասցված սուբյեկտիվ նյութական իրավունքի հետ: Ըստ նրա՝ նյութաիրավական հարաբերության մեջ մտնելուց հետո պարտավոր անձը ստանում է ընտրության սահմանափակ հնարավորություն՝ կամ կատարել իր պարտականությունը կամ վիճել այդ պարտականությունների դեմ: Ընդ որում, «վիճելու կամ չվիճելու հնարավորությունը կամ իրավունքը վերաբերում է բացառապես դատավարական իրավունքի բնագավառին, դատավարական ինստիտուտ է»²:

«Այդ պարագայում իրավունքի մասին վեճը կոդիտարկվի իբրև դատավարական իրավահարաբերություն, ու այն կնույնացվի նրա քննության և լուծման պրոցեսի հետ, իսկ դա իր հերթին

կնշանակի, որ դատարանը դառնում է իրավունքի մասին վեճի մասնակից», - արդարացիորեն հակադարձել է Ն.Ն.Տարուսինան³:

Իրավունքի մասին վեճը բնորոշվել է նաև իբրև կողմերի տարածայնություններ, հայցվորի պահանջ ու պատասխանողի առարկություն⁴:

Ըստ Գ.Լ.Օսկինայի՝ իրավունքի մասին վեճը համարվում է նյութական իրավահարաբերության ենթադրյալ մասնակիցների այնպիսի վիճակը, երբ նրանցից մեկի (ապագա պատասխանողի) վարքագիծը (գործողությունը կամ անգործությունը) ի վիճակի չէ բավարարելու մյուսի (ապագա հայցվորի) շահերը: Երբ առաջանում է բախում (կոնֆլիկտ) նշված իրավահարաբերության սուբյեկտների միջև՝ սուբյեկտիվ իրավունքների և իրավաբանական պարտականությունների առիթով, իրավագոր անձը, ի վիճակի չլինելով պարտավոր անձի հետ վեճը հարթելու իր ուժերով և միջոցներով, ստիպված է լինում դիմելու դատարան⁵:

«Իրավունքի մասին վեճն իրենից ներկայացնում է քաղաքացիների կամ կազմակերպությունների անհատական իրավաբանական կոնֆլիկտ, նրանց շահերի ընդհարում», - նշում է Ա.Ա.Վլասովը: Ըստ Ա.Ա.Վլասովի՝ գոյություն ունի իրավունքի մասին վեճի երկու տեսակ՝ սուբյեկտիվ իրավունքի խախտում և սուբյեկտիվ իրավունքի վիճարկում: Այսպիսով, հեղինակն

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական դատավարութուն

իրավունքի մասին վեճը նույնացրել է սուբյեկտիվ իրավունքի խախտման և վիճարկման հետ⁶:

Տեսաբաններից ոմանք կարևորություն են տվել ստեղծված իրավիճակին կողմերի սուբյեկտիվ գնահատականին՝ գտնելով, որ իրապես գոյություն ունեցող իրավախախտումը միշտ չէ, որ առաջացնում է իրավունքի մասին վեճ, քանի որ իրավագոր անձը կարող է ենթադրել, որ պարտավոր անձի գործողությունները հանդիսանում են իրավաչափ կամ կարող է չհարուցվել իրավունքի մասին վեճ այլ պատճառներով՝ ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ: Ըստ նրանց՝ իրավունքի մասին վեճը համարվում է սուբյեկտիվ իրավունքի առկայության ու պարտականության կատարման հարցում կամ իրավահարաբերության և նրա բովանդակության առկայության (բացակայության) առիթով կողմերի իրավական դիրքորոշումների անհամապատասխանության արտաքին դրսևորում և, դրանով պայմանավորված, նրանց հակադիր վարքագիծ⁷:

Գրականության մեջ առանձնացվել են նաև իրավունքի մասին վեճի այնպիսի հատկանիշներ, ինչպիսիք են, օրինակ, դատավարությունից առաջ ծագած լինելը, կարգավորման հնարավորություն պարունակելը (իրավական վեճերը կարգավորելու նպատակով ներկայումս կիրառվում են այլընտրանքային կառուցակարգեր, սակայն պրակտիկան ցույց է տալիս, որ կողմերը նախընտրում են իրավունքի պաշտպանության դատական ձևը):

ԶԴՕ-ն իրավունքի մասին վեճի առկայությունը հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալ չի համարում (81-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Համապատասխանաբար՝ ԶԴՕ 99-րդ հոդվածի ուժով իրավունքի մասին վեճի բացակա-

յությունը քաղաքացիական գործը կարճելու հիմք չի համարվում: Ըստ ժամանակակից դատավարական դոկտրինի՝ հայցադիմումն ընդունելու և քաղաքացիական գործ հարուցելու փուլում անհրաժեշտ չէ պարզել նյութական իրավահարաբերության առկայությունն ու նրա խախտման կամ վիճարկման փաստը, միանգամայն բավարար է հայցադիմումում հայցվորի պնդումն այդ մասին: Իսկ թե իրականում առկա է արդյոք այդ իրավունքը կամ խախտվել (վիճարկվել) է այն հայցադիմումում որպես պատասխանող նշված անձի կողմից, դատարանը կարող է պարզել միայն գործն ըստ էության քննելու արդյունքում, դատարանի խնդիրն իրականում խախտված կամ վիճարկվող իրավունքի պաշտպանությունն է:

Ներկայումս հայրենական օրենսդրությունը հարստացել է նոր վարույթներով (հատուկ հայցային վարույթ, վճարման կարգադրություն արձակելու գործերի վարույթ և այլն): Ուստի, խնդրո առարկա հարցի մասին վերոնշյալ տեսական մոտեցումներն անհրաժեշտ է գնահատել ինչպես քաղաքացիական դատավարությունում ավանդական համարվող հայցային և հատուկ վարույթների, այնպես էլ քաղաքացիական դատավարությունում նորույթ համարվող ինստիտուտների համեմատական վերլուծության ու դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության միջոցով, ինչը հնարավորություն կտա դատողություններ կատարելու նաև նորաստեղծ վարույթների տեսակների վերաբերյալ (հայցային և հատուկ վարույթների բաժանման հիմքում օրենսդիրը մշտապես դրել է իրավունքի մասին վեճի առկայության կամ բացակայության չափանիշը):

ԼՂՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է քա-

Քաղաքացիական դատավարություն

ղաքացիական դատավարության երկու տեսակ (վարույթներ)՝ հայցային և հատուկ: Հայցային վարույթն իր հերթին բաժանվում է երկու տեսակի՝ ընդհանուր հայցային վարույթ և հատուկ հայցային վարույթ: Հատուկ վարույթի կարգով քննվում են մի շարք կատեգորիաների գործեր, որոնք ունեն իրենց առանձնահատկությունները: Դրա համար էլ օրենսդիրը դրանք անվանում է վարույթներ՝ հոգնակի թվով:

Հայցային վարույթ: Հայցային վարույթի հասկացությունը օրենսդիրը չի տալիս: Դատավարագիտության մեջ հայցային վարույթը բնորոշվում է իբրև քաղաքացիական դատավարության հիմնական տեսակ, քաղաքացիական, ընտանեկան, աշխատանքային, հողային, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում նաև այլ իրավահարաբերություններից ծագող սուբյեկտիվ իրավունքներին, ազատություններին կամ օրինական շահերին վերաբերող վեճերի քննությանն ու լուծմանն ուղղված դատարանի գործունեություն, որը կարգավորվում է քաղաքացիական դատավարության իրավունքի նորմերով⁸:

Հայցային վարույթը քաղաքացիական դատավարության հիմնական ու ամենատարածված տեսակն է, սուբյեկտիվ քաղաքացիական (լայն առումով) վեճերի քննության և լուծման միակ դատավարական ձևը: Հայցային վարույթն առավել կատարյալ, մանրամասնորեն մշակված ու հին դատավարական ձև է: Եթե, օրինակ, հայցային վարույթը գոյություն ունի հազարամյակներ շարունակ (փոխարինել է ինքնադատաստանին, հին հռոմեական կանոնն ասում է. «Չկա հայցվոր, չկան նաև դատավորներ»), ապա հատուկ վարույթը մոտավորապես 100 տարվա պատմություն ունի:

Հայցային վարույթը գրականության մեջ ընդունված է անվանել «ընդհանուր վարույթ», որովհետև դրան համապատասխան են սահմանվում մյուս՝ ոչ հայցային վարույթների գործերի քննության ընդհանուր կանոնները՝ այդ գործերի բնույթով պայմանավորված որոշ առանձնահատկություններով:

Դատավարագիտության մեջ հայցային վարույթը բնութագրվում է հետևյալ հատկանիշներով՝ 1) սուբյեկտիվ նյութական (տվյալ դեպքում՝ քաղաքացիական՝ լայն առումով) իրավունքի մասին վեճի առկայությունը, 2) կողմի խախտված կամ վիճարկվող իրավունքից բխող նյութաիրավական պահանջի (հայցի) առկայությունը, 3) հակադիր իրավական շահերով օժտված վիճող սուբյեկտների՝ հայցվորի և պատասխանողի (կողմերի) առկայությունը, որոնք օժտված են նաև իրենց իրավունքները և օրինական շահերը դատարանում պաշտպանելու որոշակի լիազորություններով: Ընդ որում, սուբյեկտիվ քաղաքացիական (լայն առումով) իրավունքի մասին վեճի առկայությունը այս վարույթը բնութագրող հիմնական հատկանիշն է համարվում:

Դատելով ՔԴ-Օ-ում օգտագործվող եզրաբանությունից՝ հայցային վարույթի տարատեսակ է համարվում «Քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանն սպառնացող վտանգի մասին դիմումը» վերտառությամբ վարույթը (ՔԴ-Օ 146-148-րդ հոդվածներ), որը տեղադրված է «Առանձին տեսակի գործերով վարույթների առանձնահատկությունները» վերտառությամբ 3-րդ բաժնի 1-ին ենթաբաժնի տակ:

Մակայն այդ վարույթը, ենթաբաժնի վերտառությունից բացի, հայցային ձևի մասին ոչինչ չի հիշեցնում. այստեղ չկա ո՛չ հայցվոր, ո՛չ պատասխանող, վարույթը հարուցվում է դիմումի, այլ ոչ թե հայցի միջոցով և այլն:

Քաղաքացիական դատավարութիւն

Հատուկ վարույթ: Հատուկ վարույթի հասկացությունը նույնպես օրենսդիրը չի տալիս: Դատավարագիտության մեջ հատուկ վարույթը բնորոշվում է իբրև առաջին ատյանի դատարանի գործունեության տեսակ, գործերի քննության այնպիսի դատավարական կարգ, որն իրավունքի մասին դատարանին ենթակա վեճի բացակայությամբ ուղղված է քաղաքացիների և կազմակերպությունների օրենքով պահպանվող և իրավական բնույթ ունեցող շահերի պաշտպանությանը⁹:

Քաղաքացիական դատավարության հատուկ վարույթն ընդգրկում է ԶԴՕ 2-րդ ենթաբաժնի 24-33 գլուխների 149-193-րդ հոդվածներում գետեղված մի շարք վարույթներ՝ անչափահասին լրիվ գործունակ ճանաչելու (էմանսիպացիա) գործերի վարույթ, քաղաքացուն անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ ճանաչելու գործերի վարույթ, երեխայի որդեգրման վերաբերյալ գործերի վարույթ, քաղաքացուն հոգեբուժական հիվանդանոցային հարկադիր բուժման ենթարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթ, քաղաքացուն անհայտ բացակայող կամ մահացած ճանաչելու գործերի վարույթ, գույքը տիրագործի ճանաչելու գործերի վարույթ, իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատման գործերի վարույթ և այլն: Հատուկ վարույթի գործերի քննության և լուծման հիմքում դրված են քաղաքացիական դատավարության ընդհանուր, այսինքն՝ հայցային վարույթի կանոնները: Ընդհանուր են համարվում գործի հարուցմանը, գործը դատաքննության մախապատրաստելուն, դատաքննությանը, ապացույցներին և ապացուցմանը, գործով կայացվող դատական վճիռներին, ինչպես նաև վերաքննության և վճռաբեկության կարգով վերա-

նայմանը ներկայացվող պահանջները և այլն:

Դրա հետ մեկտեղ, հատուկ վարույթին բնորոշ են մի շարք դատավարական առանձնահատկություններ, որոնցով այդ վարույթը տարբերվում է հայցային վարույթից: Ամենաէական տարբերությունն այն է, որ հատուկ վարույթում բացակայում է նյութաիրավական վեճը, քանի որ դիմողն այլ անձանց որևէ նյութաիրավական պահանջ չի ներկայացնում: Նյութաիրավական վեճի բացակայությունն իր հերթին պայմանավորում է մյուս տարբերությունները:

Այսպես, հատուկ վարույթում դատական պաշտպանության առարկա հանդիսանում է ոչ թե իրավունքը, այլ օրինական շահը: Ընդ որում, օրինական շահի պաշտպանությունը դիմողին անհրաժեշտ է ոչ թե լուրջ հանուն պաշտպանության, այլ ապագայում սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքն իրականացնելու կամ սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունք ձեռք բերելու, կամ սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքի իրացման խոչընդոտները վերացնելու համար: Այստեղ չկա հայց, վարույթ հարուցելու միջոցը դիմումն է, որում դիմողը խնդրում է հաստատել իրավաբանական նշանակություն ունեցող այս կամ այն փաստը կամ անվիճելի իրավունքը, քաղաքացու իրավական վիճակը (օրինակ՝ քաղաքացու անգործունակությունը, լրիվ գործունակությունը), չկան հակադիր շահերով օժտված կողմեր՝ հայցվոր և պատասխանող, չկան երրորդ անձինք, բացակայում են հայցի հետ անխզելիորեն կապված որոշ դատավարական ինստիտուտներ (օրինակ՝ հայցից հրաժարվելը, հայցն ընդունելը, հաշտության համաձայնություն կնքելը, հայցի առարկան կամ հիմքը փոխելը, հայցային պահանջի չափն ավելացնե-

Քաղաքացիական դատավարություն

լը կամ նվազեցնելը, հայցային պահանջի սահմաններից դուրս գալը, հայցն ապահովելը, հակընդդեմ հայց հարուցելը), մրցակցության և տնօրինչականության սկզբունքները գործում են ոչ լրիվ չափով և այլն: Դիմումից հրաժարվելը, իսկ առանձին դեպքերում՝ նաև նրա առարկան կամ հիմքը փոխելը (օրինակ՝ քաղաքացուն անգործունակ ճանաչելու փոխարեն նրա գործունակությունը սահմանափակելը) այս վարությամբ նույնպես հնարավոր է ու դատական պրակտիկայում կիրառվում են:

Օրենսդիրը միաժամանակ սահմանում է, որ եթե իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատման կամ ըստ ներկայացնողի և օրդերային կորցրած արժեքըով հավաստված իրավունքները վերականգնելու մասին դիմումը քննելիս վեճ է ծագել իրավունքի մասին, ապա դատարանը դիմումը թողնում է առանց քննության (ԲԳՕ 93-րդ հոդվածի 3-րդ կետ):

Սակայն երբեմն դատավորները ճիշտ չեն կողմնորոշվում այդ հարցում և թույլ են տալիս դատական սխալներ: Խնդրին անդրադարձել է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը:

Այսպես, իր 01.08.2007թ. թիվ 3-1106/Ա/ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է. «...Յուրաքանչյուր դեպքում իրավունքի վերաբերյալ վեճի առկայությունն ստուգելիս դատարանը պարտավոր է, տվյալ գործի հանգամանքներից ելնելով, պարզել, թե արդյոք նման փաստի հաստատումը կարող է որևէ կերպ ազդել այլ անձանց իրավունքների ծավալի վրա: Եթե հատուկ վարույթի կարգով հաստատվող փաստն առնչվում է այլ անձանց քաղաքացիական իրավունքներին կամ պարտականություններին (թեկուզև առերևույթ), ապա նշանակում է առկա

է իրավունքի մասին վեճ: Այսինքն՝ իրավունքի մասին վեճի առկայությունը կամ բացակայությունը փաստելու համար պարտադիր չէ անձանց միջև տվյալ պահին իրական իրավական վեճի առկայությունը կամ բացակայությունը, այլ դատարանի կողմից ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իմաստով «իրավունքի մասին վեճի ծագում» արտահայտությունն իր մեջ ներառում է նաև իրավունքի մասին վեճի ծագման իրական հնարավորությունը, իսկ այդ հնարավորությունը միշտ առկա է այն դեպքերում, երբ հաստատվող իրավաբանական փաստն առնչվում է այլ անձանց իրավունքներին և պարտականություններին և կարող է ազդել դրանց ծավալի չափի կամ դրանց իրականացման հնարավորության վրա»:

Իսկ 02.03.2007թ. թիվ 3-445 /Ա/ որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է. «...Յուրաքանչյուր դեպքում իրավունքի վերաբերյալ վեճի առկայությունը ստուգելիս դատարանը պարտավոր է պարզել, թե արդյոք գործի փաստերից ելնելով՝ առերևույթ առկա է փոխադարձ կապ քննարկվող փաստի և այլ անձի իրավունքների միջև, և արդյոք նման փաստի հաստատումը կարող է որևէ կերպ ազդել այլ անձի իրավունքների վրա: Նման կապի, ինչպես նաև այդ փաստի և այլ անձի իրավունքների ծավալի փոփոխությունների միջև պատճառահետևանքային կապի բացակայության դեպքում իրավունքի մասին վեճի վերաբերյալ հայտարարությունն ինքնին ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 103-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի իմաստով հայցն առանց քննության թողնելու հիմք չէ: Դատարանը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում վեճի առկայության կամ բացակայության հարցը պետք է պարզի՝ ելնելով գործի

Քաղաքացիական դատավարութուն

փաստերից, ինչպես նաև օրենքով և այլ իրավական ակտերով սահմանված պահանջներից»:

Որոշ դեպքերում էլ նյութաիրավական վեճի առկայությունը և վարույթի սխալ ընտրությունն ակնհայտ է լինում հենց ի սկզբանե: Ուստի, մեր կարծիքով, ճիշտ կլիներ իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատման կամ ըստ ներկայացնողի և օրդերային կորցրած արժեթղթով հավաստված իրավունքները վերականգնելու մասին դիմումներն առանց քննության թողնելու հնարավորություն նախատեսել նաև գործի հարուցման փուլում: Հարցն այդպես է կարգավորված նաև Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի 3-րդ մասում:

Քննարկվող հարցի հետ կապված՝ հարկ է անդրադառնալ հայրենական քաղաքացիական դատավարությունում նորույթ համարվող արագացված դատաքննության ինստիտուտին (ՔԴՕ 116-120 հոդվածներ), որը վերջերս կրել է էական փոփոխություններ (ՔԴՕ-ում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ԼԳՀ 30.11.2011թ. օրենքով):

Արագացված դատաքննությունն ունի առանձնահատկություններ, որոնցով տարբերվում է «ավանդական» կամ «սովորական» դատաքննությունից: Այն կիրառվում է կողմերի և դատարանի նախաձեռնությամբ: «Արագացված դատաքննության հիմքերը» վերտառությամբ ՔԴՕ 116-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ դատարանը կիրառում է արագացված դատաքննություն, եթե՝ 1) կողմերը գրավոր համաձայնություն են ներկայացրել գործով արագացված դատաքննություն կիրառելու վերաբերյալ կամ 2) կողմերը գրավոր տեղեկացրել են

դատարանին դատաքննությանն իրենց չմասնակցելու մասին կամ 3) դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ ա) գործի էությունից բխում է դրա անհապաղ քննության անհրաժեշտությունը, բ) գործով ապացուցման ենթակա փաստերի մասին հնարավոր է եզրակացության հանգել գործում առկա ապացույցների հետազոտման և գնահատման հիման վրա և չկա իրավունքի հետ կապված վեճ, գ) հայցն ակնհայտ հիմնավոր է, կամ դ) հայցն ակնհայտ անհիմն է:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ արագացված դատաքննություն կիրառելու հիմքերն են, մասնավորապես, այն դեպքերը, երբ՝ 1) պահանջը հիմնված է անվիճելի իրավունքի վրա՝ նախապես գնահատված վնասով, 2) ներկայացվել է հայրությունը որոշելու հետ չկապված ալիմենտներ բռնագանձելու վերաբերյալ պահանջ, 3) ներկայացվել է աշխատանքային վեճի հետ կապված պահանջ, 4) չեն ներկայացվել պահանջը հաստատող ապացույցներ:

Օրենսդիրը նաև սահմանում է, որ եթե գործի արագացված դատաքննության ընթացքում դատարանը գալիս է այն համոզման, որ վերացել են արագացված դատաքննության հիմքերը, ապա դատարանը որոշում է կայացնում արագացված դատաքննության կիրառումը դադարեցնելու մասին: Նման որոշում կայացնելու դեպքում դատարանը գործի դատաքննությունն իրականացնում է ընդհանուր հայցային վարույթի կարգով (ՔԴՕ 118-րդ հոդված):

Արագացված դատաքննության ժամանակ դատարանը վճիռը կայացնում է գրավոր ապացույցների հիման վրա՝ առանց գործի ըստ էության քննության (ՔԴՕ 119-րդ հոդված):

Օրենսդրական կարգավորումները,

Քաղաքացիական դատավարություն

նյութաիրավական (ըստ էության՝ հայցային) պահանջների առկայությունը, գործը հայցի հիման վրա հարուցելը, կողմերի առկայությունը, առատ հայցային եզրաքանությունը, ՔԳՕ-ում այս ինստիտուտի տեղադրվածությունը) ըստ էության՝ հայցային վարույթում վկայում է այն մասին, որ արագացված դատաքննության կարգով լուծվող պահանջները հայցային են. օրենսդիրը պարզապես սահմանել է դրանց քննության արագացված (պարզեցված) կարգ՝ ելնելով պահանջները փաստաթղթերով հիմնավորված ու պարզ լինելու հանգամանքից: Ուստի այս վարույթից պետք է վերացնել ոչ հայցային եզրաքանությունը («անվիճելի իրավունք»), «չկա իրավունքի հետ կապված վեճ»), քանի որ այն շփոթության տեղիք է տալիս դատական պրակտիկայում: Ավելորդ չէ նշել, որ Ռուսաստանի Դաշնության ՔԳՕ-ում «Հեռակա դատավարություն» կոչվող համանման պարզեցված վարույթը հայցային է համարվում:

Վճարման կարգադրություն արձակելու գործերի վարույթը: «Վճարման կարգադրություն արձակելու գործերի վարույթը» վերտառությամբ նոր կառուցակարգը՝ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ «Գատական հրաման» վերտառությամբ վարույթի (121-130-րդ հոդվածներ) նմանությամբ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում մտցվել է 12.08.2005թ. (2041-2048-րդ հոդվածներ) ու առանց փոփոխության ներդրվել ԼՂՀ ՔԳՕ-ում՝ հատուկ վարույթների շարքում (187-193-րդ հոդվածներ): Ի տարբերություն արագացված դատաքննության՝ այս ինստիտուտն ավելի ակտիվորեն ու հաջողությամբ է կիրառվում հայրենական դատական պրակտիկայում (փաստորեն հանդիսանում է արագաց-

ված դատաքննության այլընտրանք): Նշված ինստիտուտին նվիրված ամբողջական գիտական հետազոտությունը դուրս է մեր ուսումնասիրության թեմայի շրջանակներից: Նկատենք միայն, որ դատարանը վճարման կարգադրությունն արձակում է անվիճելի փաստաթղթերի վրա հիմնված որոշակի դրամական (վարկային) պահանջներով, դիմումի հիման վրա, որոշման ձևով, առանց նիստ հրավիրելու:

Օրենսդիրը միաժամանակ նախատեսում է, որ սահմանված ժամկետում պատասխանողի կողմից վճարման կարգադրության վերաբերյալ դատարանում առարկություն ստացվելու դեպքում կարգադրությունը վերանում է: Այդ դեպքում պահանջը կարող է ներկայացվել հայցային վարույթի կարգով (ՔԳՕ 192-րդ հոդված):

Ինչպես տեսնում ենք, վճարման կարգադրություն արձակելու գործերի վարույթը հանդիսանում է պարզեցված վարույթ (դատաքննության փուլ չի պարունակում, դատավորը հետազոտում է միայն ներկայացված փաստաթղթերը և ստուգում պատասխանողի առարկության առկայությունը), պարունակում է հակասական եզրաքանություն. մի կողմից օգտագործվում է «դիմում», «իրավունքի մասին վեճի բացակայություն»՝ հատուկ վարույթին բնորոշ, մյուս կողմից՝ «հայցվոր», «պատասխանող»՝ հայցային վարույթին բնորոշ եզրույթներ:

Հետաքրքիր է նշել, որ վարչական դատավարությունում վճարման կարգադրություն արձակելու համար դատարան դիմելու ձևը հայցադիմումն է և ոչ թե դիմումը. ԼՂՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև ՎԳՕ) 154-րդ հոդվածը սահմանում է. «Ֆիզիկական և իրավաբանական անձից վարչական ակտի հիման վրա որոշակի դրամական գումարներ

Քաղաքացիական դատավարութուն

բռնագանձելու նպատակով վարչական մարմինը հայցով դիմում է դատարան՝ ստանալու վճարման կարգադրություն», ինչը, մեր կարծիքով, ավելի ճիշտ լուծում է: Ավելի արդյունավետ է ընտրվել նաև հայցային վարույթին անցնելու մեխանիզմը (ՎԳՕ 159-րդ հոդված), քանի որ կրկին դատարան դիմելու (հայցադիմում ներկայացնելու) անհրաժեշտություն չի առաջանում:

Գատական հրամանի (կարգադրության վարույթի) էության հարցը դատավարագիտության մեջ վիճելի է: Որոշ տեսաբաններ գտնում են, որ այն քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն՝ ոչ հայցային տեսակ է, ոմանց կարծիքով այն հայցային վարույթի տարատեսակ է՝ պարզեցված կամ փաստաթղթային վարույթ: Կարծիք է հայտնվել նաև այն մասին, որ այդ վարույթը մինչդատավարական ու, միևնույն ժամանակ, երկրնտրելի ընթացակարգ է, որն իրականացվում է դատավորի կողմից՝ վարկերի ու փոխառությամբ տրված այլ գումարների վերադարձն արագացնելու և պահանջների վիճելիությունը կամ անվիճելիությունը պարզելու համար: Գատարանի խնդիրն է հավաստիանալ իրավունքի առկայության մեջ և տալ կատարողական թերթ՝ դրա հարկադիր կատարման համար¹⁰:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կոնկրետ գործով արձանագրել է, որ վճարման կարգադրություն արձակելու վարույթը գտնվում է «ընդհանուր դատավարական ձևի շրջանակներից դուրս» (տե՛ս 3-0627/09 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 02.04.2010թ. որոշումը):

Կարծում ենք, որ վճարման կարգադրություն արձակելու վարույթը նույնպես կոչված է լուծելու նյութական իրավահարաբերության կողմերի միջև

վեճը: Սակայն, ի տարբերություն ընդհանուր հայցային վարույթի, վճարման կարգադրություն արձակելու վարույթը կոչված է այդ վեճը լուծելու պարզեցված ձևով՝ դատավարական տնտեսման և նյութական իրավահարաբերությունների մասնակիցների սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն արագացնելու նպատակներով: Ինչպես իրավագիտորեն նշվում է գրականության մեջ. «Իրավունքի մասին վեճի վիճակն ամենևին չի սպառվում ներկայացված հայցի օրինակականության և հիմնավորվածության դեմ առարկություններով, այլ ենթադրում է նաև ներկայացված պահանջը չկատարելը¹¹»:

Գա հետևում է նաև գործող օրենսդրության վերլուծությունից:

Այսպես, հայրենական օրենսդիրը ներկայումս ամուսնալուծության հայցային ձև է նախատեսում նաև այն դեպքում, երբ ամուսիններից մեկը, չնայած առարկության բացակայության, խուսափում է ամուսնալուծությունը քաղաքացիական կացության ակտերի պետական գրանցում իրականացնող մարմիններում կատարելուց (ԼԳՀ ընտ. օր. 16-րդ հոդ. 1մ. բ/ կետ): Կամ՝ ԼԳՀ ընտանեկան օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի «ա» կետը սահմանում է, որ ծնողները կարող են դատական կարգով զրկվել ծնողական իրավունքներից, եթե նրանք չարամտորեն խուսափում են ծնողական պարտականությունները կատարելուց (նախատեսված է հայցային ձև):

Չպետք է անտեսել նաև այն հանգամանքը, որ վարկատուն կամ փոխատուն վճարման կարգադրություն արձակելու համար դիմելու փոխարեն, կարող է նույն հիմքերով հայց հարուցել դատարան՝ ընդհանուր հայցային վարույթի կարգով նյութաիրավական պա-

Քաղաքացիական դատավարություն

հանջը քննելու համար, ինչը նույնպես վկայում է այդ պահանջների՝ հայցային լինելու մասին: Եվ եթե ասում ենք, որ հայցային վարույթը բնութագրվում է քաղաքացիաիրավական վեճի, նյութաիրավական պահանջի և կողմերի առկայությամբ, ապա հակադարձ տրամաբանությունը հուշում է, որ նյութաիրավական պահանջի և կողմերի առկայությունը ենթադրում է նյութաիրավական վեճի առկայությունը:

Բացի դրանից, ինչպես նշվել է ՀՀ բարձրագույն դատական մարմնի վերոնշյալ որոշման մեջ. «...Իրավունքի մասին վեճի առկայությունը կամ բացակայությունը փաստելու համար պարտադիր չէ անձանց միջև տվյալ պահին իրական իրավական վեճի առկայությունը կամ բացակայությունը... «իրավունքի մասին վեճի ծագում» արտահայտությունն իր մեջ ներառում է նաև իրավունքի մասին վեճի ծագման իրական հնարավորությունը»: Իսկ այդ հնարավորությունը վճարման կարգադրության վարույթում մշտապես առկա է:

Կարգադրության վարույթը ոչ հայցային դիտարկելու տեսակետի կողմնակիցները ելնում են այդ վարույթում տեղ գտած ոչ հայցային եզրաբանության առկայությունից ու մրցակցության բացակայությունից, մինչդեռ այդ վարույթն իրականում բնութագրվում է նյութաիրավական պահանջի, կողմերի և նրանց միջև նյութական իրավունքի մասին վեճի առկայությամբ, իսկ «կարգադրության վարույթն անվիճելի է միայն այն իմաստով, որ հանդիսանում է պարզեցված վարույթ, չի պարունակում դատաքննության փուլ ու համապատասխանաբար՝ այդ քննության շրջանակներում վեճ»¹²:

Նշվածը փաստում է նաև քաղաքացիական դատավարության նո-

րաստեղծ վարույթներում այդ վարույթների բուն էությանը համապատասխանող եզրաբանության օգտագործման կարևորությունը:

Այսպիսով, քաղաքացիական դատավարությունում «իրավունքի մասին վեճ», «իրավունքի մասին վեճ ծագել» հասկացություններն ընկալվում են լայն իմաստով: Իսկ իրավունքի մասին վեճը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ տարածայնություններ (կոնֆլիկտ) նյութաիրավական հարաբերությունների մասնակիցների միջև՝ նրանց սուբյեկտիվ նյութական իրավունքների ենթադրյալ խախտման կամ խախտման վտանգի (վիճարկման) առիթով:

Հայցվորի իրավունքի խախտման ու վեճի ծագման (առկայության) համար բոլորովին պարտադիր չէ պատասխանողի ակտիվ հակազդեցությունը կամ առարկությունը, բավարար է համարվում նաև նրա խուսափումն իր պարտականությունների կատարումից, ինչն իր հերթին կարող է դրսևորվել ակտիվ և պասիվ ձևերով: Սուբյեկտիվ իրավունքի խախտումն արտահայտվում է ինչպես տվյալ պահին առկա իրական խախտման (իրավունքի իրականացման խոչընդոտների), այնպես էլ սուբյեկտիվ իրավունքի խախտման իրական հնարավորության (խախտման վտանգի) ձևով:

Հայցվորի իրավունքի խախտման դեպքում պատասխանողի գործողություններով կամ անգործությամբ կամ գործողությունների (անգործության) արդյունքում նվազում կամ կարող են նվազել մյուս մասնակցի գույքային կամ անձնական բարիքները (խախտման դեպքում վեճի օբյեկտը, որպես կանոն, գույքը կամ նյութական արժեքներն են հանդիսանում), իսկ իրավունքի վիճարկմամբ՝ վեճի մասնակցի վարքագծի արդյունքում կողմերի փոխադարձ իրավունքներն ու պարտա-

կանությունները (իրավահարաբերության բովանդակությունը և ծավալը) դառնում են անորոշ, ոչ պարզ, ինչը դժվարացնում է դրանց իրացումը, խոչընդոտում իրավահարաբերությունների զարգացմանը: Եվ եթե վեճը չի կարգավորվում արտադատական կարգով, ապա այն դատարանի քննությանը կարող է հանձնվել հայցի միջոցով: Այդ դեպքում վեճի առարկան դառնում է հայցի առարկա, իսկ վեճի հիմքը՝ հայցի հիմք /նույնական վեճերը (ԲԳՕ

81-րդ հոդ. 1մ. 2, 3, 4 կկ. 82-րդ հոդ. 1մ. 4կ, 99-րդ հոդ. 2, 3 կկ) և նույնական հայցերը դատական պրակտիկայում օգտագործվում են որպես համարժեք հասկացություններ:

Վեճի առարկան հայցվորի նյութաիրավական պահանջն է, որի դեմ առարկում է պատասխանողը, իսկ վեճի հիմքը այն փաստերն են, որոնցով հայցվորը հիմնավորում է իր պահանջները և որոնց դեմ առարկում է պատասխանողը¹³:

1. «Վեճ» բառն ունի հետևյալ ստուգաբանությունը՝ կռիվ, վիճաբանություն, տարաձայնություն /տե՛ս Սահակյան Վ.Ա., Սահակյան Վ.Վ. Հոմանիչների և հակահոմանիչների բառարան, Երևան, 2001թ.: ԼԳՀ աշխատանքային օրենսգրքի 263-րդ հոդվածը տալիս է աշխատանքային վեճի հետևյալ սահմանումը. «Աշխատանքային վեճը աշխատողի և գործատուի միջև տարաձայնություն է, որն առաջանում է աշխատանքային օրենսդրությամբ, այլ նորմատիվ իրավական ակտերով, ներքին իրավական ակտերով, աշխատանքային կամ կոլեկտիվ պայմանագրով սահմանված իրավունքների և պարտականությունների կատարման ժամանակ:

2. *Գրւիչ Մ.Ա.* Կրօն ու իսկ. Իզդ. ԱՆ ՄՄՄՐ, Մ.-Լ., 1949, ռ. 46.

3. *Կարսինա Ն.Ն.* Օ տեօրետիկեսկիս թրեդոսկլախ իսկեդօվանիա թոնիա "սթօր Օ թրաե" / թրօբլեմա չաիտա սսբեկտիվնա թրա թ սօվետսկօե գրաճանսկօե սսդօթրօիստեդստե. Կրօսլավա, 1981, ռ. 58.

4. *Դօբրօվօլսկիյ Ա.Ա.* Իսկօվա թօրմա չաիտա թրա /օսնօվնաե վօթրսս սսչենիա Օբ իսկե/. Մ., Իզդ. ՄԳՄ, 1965, ռ. 11.

5. *Օսօկինա Գ.Լ.* Գրաճանսկիյ թրօսս. Օբաա չաիտ. Մ., "Կրիստա", 2003, ռ. 15. *Իսաենկօվա Օ.Յ., Դեմիչեվ Ա.Ա., Սօլօվեևա Կ.Յ., Կաչեևա Ն.Ն.* Իսկ Վ գրաճանսկօե սսդօթրօիստե "Յօլտերս Կլսեր", 2009, ռ. 54. *Չեչինա Ն.Ա.* Օսնօվնաե նաթրալենիա ճաիտա սսչետսկօե գրաճանսկօե թրօսսալնօե թրա. Լ., 1987, ռ. 14.

6. *Յլասօվ Ա.Ա.* Գրաճանսկօե թրօսսալնօե թրա. Մ., Կ. Յլեբն, 2004, ռ. 13. Ուշադրալ է, որ իրավունքի մաաին վեճը՝ իրավունքի խախտման ու հայցի առիթի նշանակությամբ, մեկնաթանվել է նաև նախախորհրդային ռօսսական գրականության մեջ: *Կրւիչ Մ.Ա.* Կրօն ու իսկ. Իզդ. ԱՆ ՄՄՄՐ, Մ.-Լ., 1949,

ռ. 132.

7. *Չերեմին Մ.Ա.* թրիկաճանսկօե թրօիստեդստե Վ. Մ., 2001, ՕՕՕ "Գօրօդեց-իզդատ", ռ. 66. *Կօճսխարա Ա.Ն.* Նալիչե սթօրա Օ թրաե կաք թրեդօսկա թրա Նա թրեճալենիա իսկա, Կիսինեվ, 1970, ռ. 19. *թօբիրչենկօ Ի.Գ.* Կօզաաաիտեննաա թրիսկիճիա. Կիեվ, 1973, ռ. 11-25. *Չեչօտ Դ.Մ.* Մսդեբնաա չաիտա սսբեկտիվնա թրա թ ինտերսօվ// Սօվ. գօս. թ թրա, 1967, Ն8, ռ. 48.

8. *Պեարրսիյան Ռ.Գ.* Հաաաաաաին թրադաթա-ցիական դատավարություն, Երևանի համալսարանի իրատարակչություն, Երևան, 2007, էջ 303:

9. *Պեարրսիյան Ռ.Գ.*, նշված աշխատ., էջ 532:

10. Գրաճանսկօե թրօսսալնօե թրա. թրա թրեդ. Մաքարյան Մ.Ս.-Մ.: Կ Յլեբն. Իզդ. "թրօսսեկտ", ռ. 298.

11. *Կօրսսսնօվ Ն.Մ., Մարեև Կ.Յ.* Գրաճանսկիյ թրօսս. Իզդ. Նօրմա, Մ., 2008, ռ. 464.

12. *Չերեմին Մ.Ա.*, տաճ ճե, ռ. 70. Վ.Պ.Վեդրժանինը նշել է, որ «անվիճելի» թադր կարող է ունենալ իմաստային եռակի ծանրաթեռնվածություն. առաջին՝ իթրև նյութական իրավունքի մաաին վեճի թաճակաաություն, երկրորդ՝ իթրև դատավարական վարույթի պարգեցվածություն, երրորդ՝ գործը դատարանին ենթակա չլինելու իմաստով /դրօմն՝ ըստ Մ.Ա.Չերյոմինի, նույն տեղում/:

13. Կօմենտարիյ կ գրաճանսկօե թրօսսալնօե կօդեքսս թՓ (թօստեաաիյնի). թրա թրեդ. Կիլինա Գ.Ա., Մ., Կ Յլեբն, 2003, ռ. 282. *Օսօկինա Գ.Լ.* Գրաճանսկիյ թրօսս, Օբաա չաիտ. Մ., Կրիստա, ռ. 455. Գ.Լ.Օսնկինան, որպես հայցի երրորդ տարր, նշում է կողմերին, սակայն կողմերը հանդիսանում են վեճի և ոչ թե հայցի տարրեր:

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԹԱՋՔՈՒՄ ՔՐԵԱԿԱՆ ՀԵՏԱԴՆԴՄԱՆ ԿԱՍԵՑՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՎՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ

ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը¹ (այսուհետ՝ Նախագիծ) նախատեսում է քրեական վարույթի նոր պարտադիր փուլ՝ նախնական դատալուծմներ, որը

նախորդելու է դատական քննությանը և ներառելու է մինչդատական վարույթի արդյունքների ստուգմանն ու դատական քննության նախապատրաստմանն ուղղված բոլոր հարցերի քննարկումն ու լուծումը՝ մրցակցության և կողմերի հավասարության պայմաններում:

Դատարանի նախաձեռնությամբ կամ վարույթի մասնակիցների միջնորդությամբ՝ նախնական դատալուծմներ կարող են անցկացվել նաև վարույթի քննությունը հետաձգելու հարցը լուծելու համար: Նախնական դատալուծմների ընթացքում վարույթի քննության հետաձգման² հարց կարող է առաջանալ, մասնավորապես, այն դեպքում, երբ առկա է Նախագծի 199-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված քրեական հետապնդման կասեցման որևէ հիմք: Նշված հոդվածի համաձայն՝ քրեական հետապնդումը կարող է կասեցվել հետևյալ հիմքերից որևէ մեկի առկայության դեպքում՝

1. մեղադրյալը թաքնվում է վարույթն

իրականացնող մարմնից,

2. մեղադրյալի մոտ առկա է ծանր հիվանդություն, որը նրան տևական ժամանակով զրկում է վարույթին մասնակցելու հնարավորությունից,

3. մեղադրյալը ՀՀ սահմաններից դուրս գտնվելու պատճառով չի կարող մասնակցել քրեական վարույթին,

4. գործում է անհաղթահարելի ուժ, որը ժամանակավորապես խոչընդոտում է հետագա վարույթի իրականացմանը³:

Սույն հոդվածում նպատակ ունենք՝

1. վերլուծության ենթարկել նախնական դատալուծմների ընթացքում քրեական հետապնդման կասեցումը կարգավորող օրենսդրությունը.

2. քննարկել նախնական դատալուծմների ընթացքում քրեական հետապնդման կասեցման հիմքերի ընդլայնման նպատակահարմարությունը:

Նախագծի 346-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ արգելանքի տակ գտնվող մեղադրյալի՝ փախուստի դիմելու դեպքում դատարանը վարույթի նյութերը վերադարձնում է դատախազին և հանձնարարում նրան ապահովել մեղադրյալի հետախուզումը: Արգելանքի տակ չգտնվող մեղադրյալի՝ փախուստի դիմելու դեպքում նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրում է կալանքը և դատախազին հանձնարարում ապահովել մեղադրյալի հետախուզումը:

Այս կապակցությամբ Ռ.Ֆ. Զինատովը նշում է, որ անհրաժեշտ է օժտել դատավո-

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)
ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
48

րին հետախուզումը վերահսկելու իրավունքով, ինչպես նաև հետախուզման վերաբերյալ նյութերը պահանջելու իրավունքով, որպեսզի դատավորը կարողանա ստուգել հետախուզման ընթացքը: Հեղինակի կարծիքով՝ դատավորն ավելի արդյունավետ կվերահսկի հետախուզման ընթացքը, քանի որ նա ունի ավելի հզոր լիազորություններ, քան քննիչը կամ դատախազը⁴:

Մենք համակարծիք չենք հեղինակի հետ, քանի որ այդ դեպքում դատարանը դուրս կգա իր անկողմնակալ դերի շրջանակներից և կիրականացնի մեղադրանքի գործառույթ: Նման մոտեցումն անհամատեղելի է նաև մեր երկրում իրականացվող դատախարակական բարեփոխումների տրամաբանության հետ: Այսպես՝ ՀՀ կառավարության 10.03.2011թ. թիվ 9 արձանագրային որոշմամբ հաստատված ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգի 1.16. կետի «Ձ» ենթակետը սահմանում է. «Դատավարական իրավահարաբերությունների և գործողությունների հիմքում դնել գործառույթային տարանջատման սկզբունքը, դատավարության տուրյեկտների համար սահմանել բացառապես նրանց դերից, նշանակությունից և կարգավիճակից բխող գործառույթներ և լիազորություններ»:

Ինչ վերաբերում է 346-րդ հոդվածի 2-րդ մասի այն պահանջին, որ արգելանքի տակ չգտնվող մեղադրյալի փախուստի դիմելու դեպքում դատարանը նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրում է կալանքը, ապա հարկ է նշել, որ քրեական դատավարության տեսության մեջ այս պահանջի վերաբերյալ միասնական մոտեցում չկա: Օրինակ՝ Օ. Յու. Գուրովան իրավագիտորեն նշում է, որ այդ պահանջը կատեգորիկ է ձևակերպված և պետք է փոփոխության ենթարկել: Հեղինակն առաջարկում է արգելանքի տակ չգտնվող մեղադրյալի փախուստի դիմելու դեպքում նրա նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելը նախատեսել ոչ թե որպես դատավորի պարտականություն, այլ որպես

դատավորի իրավունք⁵:

Այլ դիրքորոշում ունի Ռ. Ֆ. Ջինատովը, ում կարծիքով՝ արգելանքի տակ չգտնվող մեղադրյալի փախուստի դիմելու դեպքում նրա նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ հարցն այլընտրանքային լուծում չի կարող ունենալ, քանի որ մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց ընտրելիս վարույթ իրականացնող մարմինը տեղեկացնում է նրան խափանման միջոցի պայմանները խախտելու հետևանքների մասին⁶:

Այս դեպքում օրինաչափորեն հարց է առաջանում, թե ինչպես վարվի վարույթ իրականացնող մարմինը, եթե մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց չի կիրառվել: Եթե հետևենք հեղինակի տրամաբանությանը, ապա խափանման միջոցի պայմանները խախտած մեղադրյալի նկատմամբ որպես խափանման միջոց անպայմանորեն ընտրվում է կալանքը, մինչդեռ Նախագծի 91-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե մեղադրյալը խախտում է իր նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցի պայմանները, վարույթն իրականացնող մարմինն իր իրավասության սահմաններում միջոցներ է ձեռնարկում ավելի խիստ խափանման միջոց կիրառելու համար: Ավելի խիստ խափանման միջոց կարող է հանդիսանալ օրինակ՝ տնային կալանքը:

Կարծում ենք, որ քննարկվող խնդրի լուծման լավագույն տարբերակը կլինի 346-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «որպես խափանման միջոց ընտրում է կալանքը» բառերի փոխարինումը «ընտրում է խափանման միջոց, իսկ ընտրված խափանման միջոցը փոխարինում ավելի խիստով» բառերով:

Ինչպես արդեն նշվեց, քրեական հետապնդումը կարող է կասեցվել նաև այն դեպքում, երբ մեղադրյալի մոտ առկա է ծանր հիվանդություն, որը նրան տևական ժամանակով զրկում է վարույթին մասնակցելու հնարավորությունից: Անդրադառնալով այս հիմքին՝ Ռ. Ֆ. Ջինատովը գրում է. «Քրեական հետապնդման կասեցման այս

Քրեական դատավարություն

09-ՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

50

հիմքը առաջացնում է մի շարք հարցարդարումներ՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ օրենսդիրը չի բնորոշում ծանր հիվանդության հասկացությունը: Ինչ չափանիշներով պետք է ղեկավարվի դատարանը նշված հասկացությունը բնորոշելիս, ինչպես սահմանել տվյալ հիվանդության ծանրության աստիճանը, ինչպես վարվել, եթե հիվանդությունը կրում է քրոնիկական բնույթ և այն անբուժելի է: Եթե հետևենք օրենքի դրույթին, ապա հաշմանդամություն ունեցող ցանկացած անձ պետք է ընկնի նշված դրույթի ազդեցության տակ: Օրինակ՝ սայլակին զամված հաշմանդամն սպանություն է կատարում: Նրա հիվանդությունը ծանր է, այն անբուժելի է, բայց արդյոք այն քրեական հետապնդման կասեցման հիմք պետք է ծառայի: Կարծում ենք, որ ոչ: Դատավորը պետք է քրեական հետապնդումը կասեցնի միայն ժամանակավոր ծանր հիվանդության դեպքում կամ քրոնիկական ծանր հիվանդության արագման դեպքում, որը նրան գրկում է վարույթին մասնակցելու հնարավորությունից: Եթե անձի մոտ առկա է ծանր հիվանդություն, ապա նա պետք է մեկուսացվի բժշկական հաստատություն: Միայն այս դեպքում դատավորը պետք է քրեական հետապնդման կասեցման որոշում կայացնի»⁷: Որպեսզի գործնականում մեծան հարցեր չառաջանան, կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է Նախագծի 199-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «Սեղադրյալի մոտ առկա է ծանր հիվանդություն, որը համապատասխան բժշկական եզրակացության հիման վրա նրան տևական ժամանակով գրկում է վարույթին մասնակցելու հնարավորությունից»⁸: Ինչպես նաև դատավորին օժտել մեղադրյալի առողջական վիճակի մասին բժշկական հաստատություններ հարցումներ ուղարկելու իրավունքով: Անհրաժեշտ է նաև բժշկական հաստատություններին պարտավորեցնել մեղադրյալի ապաքինման մասին տեղեկությունը փոխանցել դատարան, որպեսզի դատարանը

կարողանա ժամանակին քրեական հետապնդումը վերսկսելու մասին որոշում կայացնել:

Նախագծում արտացոլված քրեական հետապնդման կասեցման հիմքերից բացի, քրեական դատավարության տեսության մեջ կարելի է հանդիպել քրեական հետապնդման կասեցման նաև այլ հիմքեր: Օրինակ՝ Օ. Ն.Սկոմորոխովը գրում է, որ գործնականում հաճախակիորեն հարց է առաջանում, թե ինչպես վարվի դատարանը, եթե վարույթի քննության ընթացքում տուժողը հիվանդանում է: «Սեղադրյալի մոտ առկա ծանր հիվանդությունը հանդիսանում է քրեական հետապնդման կասեցման հիմք», - գրում է հեղինակը և հավելում, որ իր կարծիքով՝ այս հիմքը պետք է զուգադրությամբ (անալոգիայով) տարածվի նաև տուժողի վրա: Ջուգադրությունը տվյալ դեպքում կիրառելի է, քանի որ չեն խախտվում քրեական դատավարության սկզբունքները և վարույթի մասնակիցների իրավունքները: Հեղինակի կարծիքով՝ այս պարագայում քրեական դատավարությունն ուղղված կլինի ոչ միայն մեղադրյալի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովմանը, այլ նաև հանցագործությունից տուժած քաղաքացիների շահերի ապահովմանը⁹:

Նմանատիպ դիրքորոշում է հայտնում նաև Մ. Վ. Կորոյովը, որի կարծիքով՝ տուժողի մոտ առկա հոգեկան կամ այլ ծանր հիվանդությունն անհրաժեշտ է դիտել որպես քրեական հետապնդման կասեցման հիմք¹⁰:

Մենք համաձայն չենք տեսաբանների հետ հետևյալ պատճառաբանությամբ՝

1. նշված դեպքում պարզ չէ, թե ինչպես պետք է նախնական դատախոսների ընթացքում այս հիմքով քրեական հետապնդումը կասեցվի, եթե տուժողի հիվանդությունը տևական բուժում է պահանջում, իսկ վարույթն իրականացնող մարմինը մեղադրյալի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված է կալանավորումը:

2. հեղինակների մոտեցումը անհամատեղելի է քրեական վարույթի ողջամիտ

ժամկետի¹¹ սկզբունքի հետ, որի համաձայն՝ մեղադրյալն ունի ողջամիտ ժամկետում դատարանի առաջ կանգնելու իրավունք:

3. նման դեպքերի համար Նախագիծը սահմանում է նպատակահարմար ընթացակարգ, որի համաձայն՝ եթե տուժողն իր հիվանդության պատճառով դատական նիստին ներկա գտնվելու հնարավորություն չունի, ապա նա պարտավոր է նախապես դատարանին ներկայացնել համապատասխան բժշկական եզրակացություն, որի հիման վրա դատարանը վարույթը հետաձգելու մասին որոշում է կայացնում:

Նախնական դատախոսների ընթացքում քրեական հետապնդման կասեցման այլ հիմք է առաջարկում Ե. Կ. Չերկասովան, որի կարծիքով՝ այս փուլի ընթացքում քրեական հետապնդումը կարելի է կասեցնել այն դեպքում, երբ մեղադրյալը հատուցել է հանցագործությանը պատճառված վնասը¹²:

Մենք համամիտ չենք հեղինակի այս մտացման հետ, քանի որ առաջարկվող հիմքը չի պարունակում քրեական հետապնդման կասեցման ինստիտուտին բնորոշ հատկանիշներ և ավելի շուտ պա-

րունակում է քրեական հետապնդման դադարեցման¹³ ինստիտուտին բնորոշ հատկանիշներ:

Միևնույն ժամանակ գտնում ենք, որ քրեական հետապնդումը կարող է կասեցվել քրեական գործի կորստի դեպքում¹⁴: Այս կապակցությամբ առաջարկում ենք Նախագծի 199-րդ հոդվածի 2-րդ մասը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ՝ 5-րդ կետով. «Անհրաժեշտ է վերականգնել կորած քրեական գործը»:

Ի դեպ, այս եզրակացության օգտին է վկայում նաև Կ. Ա. Մերգելը, որն իր առեմախոսության մեջ, անդրադառնալով քննարկվող հարցին, գրում է, որ ներկա ժամանակաշրջանում հազվադեպ չեն քրեական գործի կորստի դեպքերը, այդ իսկ պատճառով՝ քրեական գործի վերականգնումը կարգավորող օրենսդրության արդյունավետության բարձրացման նպատակով անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ամրագրել վարույթի հետաձգման այդպիսի հիմք: Օրինակ՝ Լատվիական ՄՍՀ քր. դատ. օր-ում քրեական գործի ամբողջական կամ մասնակի կորստի դեպքը սահմանված է որպես քրեական գործի կասեցման հիմք¹⁵:

1. Նախագիծը տեղադրված է ՀՀ արդարադատության նախարարության ինտերնետային կայքում՝ www.moj.am:

2. Վարույթի քննությունը հետաձգելու մասին դատարանը կայացնում է պատճառաբանված որոշում: Յուրաբանչյուր դեպքում դատարանը վարույթի քննությունը հետաձգում է ողջամիտ ժամկետով՝ հաշվի առնելով վարույթի քննությունը շարունակելուն խոչընդոտող հանգամանքների առանմահատկությունը և դրանց վերացման համար ձեռնարկվող միջոցների բնույթը: Հարկ է նշել նաև, որ վարույթը կարող է հետաձգվել նաև մի քանի մեղադրյալներից մեկի նկատմամբ՝ պայմանով, որ դա չի սահմանափակում նրա պաշտպանության իրավունքը:

3. Որպեսզի նախնական դատախոսների ընթացքում այս հիմքերով քրեական հետապնդումը կասեցվի, անհրաժեշտ է, որ նշված հիմքերն առաջանան վարույթի նյութերը դատարան փոխանցելուց հետո:

4. **Зинатов Р. Ф.** Деятельность судьи на предварительном слушании по приостановлению производства по уголовному делу. Журнал Социально-экономические и технические системы, Издательский центр ИНЭКА, N10, 2006, с. 14.

5. **Гурова О. Ю.** Теоретические и практические проблемы назначения судебного заседания по уголовным делам. Дис. ... канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2005, с. 135-136.

6. **Зинатов Р. Ф.**, там же, с. 15.

7. **Зинатов Р. Ф.**, там же, с. 16.

8. Նշենք, որ խնդրին նման լուծում է տրված ՀՀ կառավարության 10.03.2011թ. թիվ 9 արձանագրային որոշմամբ հաստատված ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգի 7.8 կետում:

9. **Скоморохов О. Н.** Альтернативные основания приостановления уголовного дела. Вестник Владимирского юридического института N4 (13) Владимир, 2009, с. 135-136.

10. **Корлево М. В.** Приостановление предварительного следствия в связи с психическим или иным тяжким заболеванием обвиняемого, автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2000, с. 9.

11. Ողջամիտ ժամկետում գործի քննության պահանջը ՀՀ Սահմանադրությունում ամրագրվել է 2005թ. նոյեմբերի 27-ին՝ դրանում կատարված փոփոխությունների արդյունքում (19-րդ հոդված): Ողջամիտ ժամկետում յուրաբանչյուր դատաքննության իրավունքը երաշխավորված է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով (տես կոնվենցիայի 6-րդ հոդված): Ողջամիտ ժամկետում գործի քննության սահմանադրական և կոնվենցիոն դրույթներն իրենց հետագա կարգավորումն են ստացել նաև Բք. դատ. օր-ում (Նախագծի 15-րդ հոդված): Գատական պրակտիկայում ողջամիտ ժամկետի պահպանման վերաբերյալ կարևոր պարզաբանում է պարունակում նաև ՀՀ դատաքննության մասին օրենսդրության 2006թ. հունիսի 13-ի որոշումը: Քրեական գործի քննության ընթացքում ողջամիտ ժամկետի խախտման անբույստրեկտիվության վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2007 թվականի հուլիսի 24-ի ՍԳՈ-710 որոշման մեջ:

12. **Черкасова Е. К.** Правовое регулирование приостановления и возобновления предварительного расследования, автореф. дис. канд. юрид. наук. Омск, 2004, с. 19.

13. Նախագծի 198-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ:

14. Նախագծի 146-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործի կորստի դեպքում դատախազը կամ դատարանը որոշում են ընդունում այն վերականգնելու մասին և անհրաժեշտության դեպքում այն ողջարկում քննության: Քրեական գործի նյութերը վերականգնվում են համապատասխան փաստաթղթերից պատճեններ հանելու միջոցով, եթե հնարավոր է դրանք ստանալ, կամ անհրաժեշտ դատավարական գործողությունները նորից իրականացնելու միջոցով:

15. **Сергеев К. А.** Приостановление предварительного расследования, автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2002, с. 31.

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

ՀԱՄԱԽԻ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍՈՐՔԻ¹

Այն դեպքերում, երբ քրեական գործով նշանակություն ունեցող որևէ հարցի պարզումը հնարավոր է միայն տարբեր բնագավառներում հատուկ գիտելիքների կամ հետազոտության տարբեր մեթոդիկաների միաժամանակյա կիրառման հիման վրա, ապա պետք է նշանակվի համալիր փորձաքննություն (ՀՀ ՔԴՕ 246-րդ հոդված):

«Համալիր փորձաքննության շրջանակում պարզաբանված փաստական տվյալների համակցության հիման վրա փորձագետներից յուրաքանչյուրն իր հատուկ գիտելիքների սահմաններում մասնակցում է ընդհանուր եզրակացության ձևավորմանը», նշված է ՔԴՕ 246-րդ հոդվածի 2-րդ մասում: Ըստ նույն հոդվածի հաջորդ (3-րդ և 4-րդ) մասերի՝ փորձագետն իրավունք չունի ստորագրել համալիր փորձաքննության այն մասը, որը չի պատկանում իր գիտական իրավասությանը:

Եթե փորձաքննության կատարումը հանձնարարված է փորձագիտական հիմնարկին՝ առանց համալիր փորձաքննություն կատարելու պահանջի, ապա անհրաժեշտության դեպքում այդ հիմնարկի ղեկավարը

կարող է կազմակերպել համալիր փորձաքննություն:

Համալիր փորձաքննության կատարում ՀՍՍՀ 1961թ. ՔԴՕ-ն չէր նախատեսում՝ չնայած այն լայն կիրառում ուներ քննչական, դատական և փորձագիտական պրակտիկայում, բայց հարցի հստակ օրենսդրական կարգավորման բացակայությունը և քրեական դատավարությունում դրա տարբեր ընկալումն այն դարձրել էր դատավարական գիտության ամենադժվար և ժամանակակից հիմնախնդիրներից մեկը:

Գործող ՔԴՕ-ն, սահմանելով փորձաքննության այս տեսակը և տալով դրան որոշակի կարգավորում, վերջ տվեց տեսական տարածայնություններին: Համալիր փորձաքննության օրենսդրական նախատեսումն օրինաչափ է, քանի որ ոչ միայն փորձաքննության յուրաքանչյուր տեսակի գիտական հնարավորությունները, այլ կատարման հետ կապված բազմաթիվ կազմակերպամեթոդական ու դատավարական հարցեր յուրաքանչյուր պահի որոշվում են օբյեկտիվ պատճառներով և, առաջին հերթին, գիտության և տեխնիկայի զարգացման մակարդակով:

Համալիր փորձաքննությունը, ըստ

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ի. Լ. Պետրուխինի, փորձագիտական հետազոտությունների բարդ համակցություն է: «Դրանցից յուրաքանչյուրը դատավարական առումով ինքնուրույն է, քանի որ այն իրականացվում է մասնագետի կողմից, իր գիտելիքների սահմաններում, որոնց չեն տիրապետում մյուս մասնագետները, որոնք մասնակցում են համալիր փորձաքննությանը»²:

Միևնույն ժամանակ, այդպիսի փորձագիտական հետազոտությունները կապված են միմյանց հետ նպատակի միասնությամբ. այն է՝ դրանց օգնությամբ պարզաբանման ենթակա փաստական տվյալներն իրենց համակցությամբ հնարավորություն են տալիս կատարել ավելի լայն հետևություններ այն հարցերի վերաբերյալ, որոնք առաջադրված են քննիչի կամ դատարանի կողմից:

Ինչպես տեսնում ենք, որոշակի փորձագիտական հետազոտման ընթացքում կարող են կիրառվել տարբեր բնագավառների հատուկ գիտելիքներ ու մեթոդիկաներ: Ընդհանրապես փորձագիտական հետազոտման մեթոդիկան բնորոշվում է որպես գիտականորեն հիմնավորված մեթոդների, հնարքների ու տեխնիկական միջոցների (սարքավորումների) համակարգ³: Այս բնորոշումը, մասնագիտական գրականության, ինչպես նաև փորձագիտական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է, որ փորձագիտական հետազոտման ընթացքում փորձագետի կողմից միևնույն հետազոտության ընթացքում կարող են կիրառվել հետազոտման ինքնուրույն, առանձին մեթոդիկաներ, թեև որոշ դեպքերում դրանք կարող են հաջորդել մեկը մյուսին կամ կիրառվել միաժամանակ՝ հետազոտման խնդիրնե-

րից ելնելով կամ հետազոտման ամբողջականությունն ապահովելու նպատակով⁴: Բնականաբար, տարբեր բնագավառի հատուկ գիտելիքների ու հետազոտման տարբեր մեթոդիկաների միևնույն հետազոտության շրջանակներում կիրառման պարագայում առնչվում ենք համալիր փորձագիտական հետազոտությունների կատարման խնդրին, որի իրավական կարգավորման հարցը տվյալ դեպքում հիմնարար նշանակություն ունի:

Այս իմաստով ընդգծենք, որ որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 246-րդ հոդվածի բովանդակությունը, որը վերաբերում է համալիր փորձաքննությունների անցկացման կարգին:

Մասնավորապես՝ նշված հոդվածի 1-ին կետում սահմանված է. «Եթե քրեական գործով նշանակություն ունեցող որևէ հարցի պարզաբանումը հնարավոր է միայն տարբեր բնագավառներում հատուկ գիտելիքների կամ հետազոտության տարբեր մեթոդիկաների միաժամանակյա կիրառման հիման վրա, ապա պետք է նշանակվի համալիր փորձաքննություն»:

Հոդվածի այսօրինակ ձևակերպումից պարզ է դառնում, որ համալիր փորձաքննության անցկացման համար առկա են երկու տարբեր հիմքեր. առաջինը, երբ որոշակի հետազոտություն կատարելու համար անհրաժեշտ են տարբեր բնագավառների հատուկ գիտելիքներ և, երկրորդ, երբ հետազոտության իրականացման համար անհրաժեշտ է տարբեր մեթոդիկաների միաժամանակյա կիրառում:

Առաջինի դեպքում խնդիրը պարզ է, սակայն երկրորդի պարագայում այն բարդանում է, այն պատճառով,

Կրիմինալիստիկա

որ, ինչպես արդեն նշել ենք, միևնույն բնագավառի հետազոտության ընթացքում հնարավոր է միաժամանակ կիրառվեն հետազոտման բոլորովին ինքնուրույն, առանձին մեթոդիկաներ:

Փաստորեն, միևնույն բնագավառի հետազոտության կատարման ընթացքում, երբ անհրաժեշտություն է զգացվում միաժամանակ կիրառել տարբեր մեթոդիկաներ, պետք է կատարվի համալիր փորձաքննություն: Ստացվում է, որ փաստաթղթերի տեխնիկա-կրիմինալիստիկական հետազոտման ընթացքում, եթե փորձագետը կերպովման փաստի հայտնաբերման և վերացված տեքստի վերականգնման նպատակով միաժամանակ կիրառի լուսանկարչական մեթոդիկայի հնարքներ՝ ցայտերանգային (կոնտրաստային), լուսանկարում անտեսանելի ինֆրակարմիր և այլ ճառագայթներում, այնուհետև կիրառի ֆիզիկա-քիմիական մեթոդիկաների հնարքներ՝ հետազոտվող փաստաթուղթը պատճենահանի դիֆուզիա-պատճենահանման եղանակով կամ ներկանյութը ենթարկի քիմիական ռեակցիաների կաթիլային եղանակով, ապա պետք է նշանակվի համալիր փորձաքննություն:

Մեր կարծիքով, օրենքի նման ձևակերպումը ճիշտ չէ, քանի որ միևնույն բնագավառի հետազոտության ընթացքում, թեև միևնույն փորձագետի կողմից կարող են միաժամանակ կիրառվել տվյալ բնագավառի տարբեր մեթոդիկաներ, սակայն վերջինս չպետք է հիմք հանդիսանա համալիր փորձաքննություն կատարելու համար:

Մեր տեսակետով նշված դրույթը միանգամայն տեղին կլինի, եթե խոսքը տարբեր **բնագավառի** մեթոդիկա-

ների միաժամանակյա կիրառման մասին լինի, որը, սակայն, չի բխում հողվածի ձևակերպումից: Ուստի այդ կապակցությամբ ճիշտ կլիներ հողվածի քննարկվող կետը ձևակերպել հետևյալ կերպ. «**Եթե քրեական գործով նշանակություն ունեցող որևէ հարցի պարզաբանումը հնարավոր է միայն գիտության, տեխնիկայի, արվեստի և արհեստի տարբեր բնագավառներում հատուկ գիտելիքների կամ հետազոտության տարբեր բնագավառների մեթոդիկաների միաժամանակյա կիրառման հիման վրա, ապա պետք է նշանակվի համալիր փորձաքննություն**»: Այս պարագայում միանշանակ պարզ է դառնում, որ խոսքը տարբեր բնագավառների հետազոտման մեթոդիկաների մասին է, որը և անխուսափելիորեն պահանջում է այլ բնագավառի մասնագետի մասնակցություն: Այս առումով նշենք, որ երբեմն, հատկապես, փաստաթղթերի տեխնիկա-կրիմինալիստիկական հետազոտման ընթացքում, առաջադրված հարցերի լուծումը, ինչպես նաև հետազոտման ամբողջականության ապահովումը պահանջում է այլ բնագավառի մեթոդիկաների կիրառում, մասնավորապես՝ փաստաթղթի պատրաստման վաղեմության հարցի պարզաբանման և այլ դեպքերում գրող նյութի քիմիական կազմի ու բաղադրության հետազոտման ժամանակ անհրաժեշտություն է առաջանում կիրառել քիմիայի բնագավառի հատուկ մեթոդիկաներ, որի ժամանակ միանգամայն տեղին է համալիր փորձաքննության նշանակումը: Օրինակ՝ հետազոտման ներկայացված անդորրագրերի ու ստացականների համալիր հետազոտման դեպքում փաստաթղթաբանի կողմից կարող են հե-

տագոտվել այդ փաստաթղթերի շտրիխների արտաքին կառուցվածքը և այլ հատկանիշներ՝ կիրառելով լուսանկարչական հնարքներ, ուլտրամանուշակագույն ճառագայթներով հարուցված լյումինեսցենտային վերլուծության եղանակը, մանրադիտակային հետազոտման եղանակներ, իսկ թանաքի շտրիխների ներքին կազմն ու բաղադրությունը դրանց կատարման վաղեմության պարզաբանման նպատակով՝ գազահեղուկային քրոմատոգրաֆիայի և այլ քիմիական մեթոդներ շտրիխներում առանձին մյուսեր հետազոտելիս:

Համալիր փորձաքննությունների օրենսդրական կարգավորման տեսանկյունից անդրադառնալով մեկ այլ կարևոր հարցի, որը կապված է նման փորձաքննությունների արդյունավետ իրականացման հետ: Համալիր փորձաքննությունների կատարմանը մասնակցում են մի քանի փորձագետ և, ինչպես արդեն նշել ենք, կիրառվում են տարբեր բնագավառի գիտելիքներ կամ տարբեր մեթոդիկաներ: Փորձաքննության ընթացքը համակարգելու, այն ուղղորդելու, ինչպես նաև տարբեր փորձագետների միջև աշխատանքի բաժանում կատարելու համար անհրաժեշտ է, որ փորձագետների կազմից որևէ մեկը ղեկավարի հետազոտման ընթացքը: Նկատենք, որ ղեկավարումը դատավարական կամ այլ բնույթ չի կրում, և տվյալ անձը, բացի կազմակերպչական կամ համակարգողական բնույթի աշխատանքներից, որևէ այլ լիազորությամբ չի օժտվում: Այս դեպքում աշխատանքների համակարգումն ուղղակիորեն կապված է տվյալ փորձաքննության կատարման արդյունավետության հետ, քանի որ առանց մեթո-

դիկաների, հնարքների ու սարքավորումների կիրառման հաջորդականության որոշման հազիվ թե հնարավոր լինի ժամանակին և որակով ավարտին հասցնել միաժամանակ իրականացվող հետազոտական աշխատանքները:

Այս առիթով դեռևս ԽՍՀՄ արդարադատության նախարարության 1972թ-ի դեկտեմբերի 6-ի փորձագիտական հիմնարկներում փորձաքննությունների կատարումը կազմակերպելու մասին որոշմամբ փորձագիտական հիմնարկի ղեկավարը կարող էր երկու և ավելի փորձագետների մասնակցությամբ կատարվող փորձաքննության համար նրանցից մեկին հանձնարարել համակարգելու մյուսների աշխատանքը⁵:

Համակարգողական աշխատանքի անհրաժեշտության մասին խոսվում է նաև մասնագիտական գրականության մեջ: Ընդ որում, իրավացիորեն նշվում է, որ համալիր հետազոտություններ կատարելիս անհրաժեշտ է նշանակել կամ փորձագետների կողմից իրենց կազմից ընտրել փորձագիտական հանձնաժողովի ղեկավար՝ հանձնաժողովի աշխատանքները համակարգելու համար⁶:

Բացի դրանից, մասնագիտական գրականության մեջ տեսակետ կա, որ համալիր հետազոտության առավելությունը դրսևորվում է փորձագետների աշխատանքը համակարգելու, ընդհանուր պլանի համաձայն գործելու, տարբեր գիտատեխնիկական մեթոդները որոշակի հաջորդականությամբ կիրառելու հնարավորության ապահովման մեջ: Հետևաբար, համալիր հետազոտություններ կատարելիս աշխատանքները կոորդինացնելու նպատակով փորձագիտական խմբի հա-

Կրիմինալիստիկա

մար նշանակվում է ղեկավար: Ղեկավարող փորձագետը մշակում է հետազոտությունների ընդհանուր պլան, համակարգում է փորձագիտական խմբի աշխատանքը, նախագահում է փորձագետների նիստերը, փորձաքննության ընդհանուր ժամկետների սահմաններում որոշակիացնում է առանձին հետազոտությունների կատարման ժամկետները և վերահսկում է այդ ժամկետների պահպանումը, ինչպես նաև կապեր է պահպանում այլ հաստատությունների ղեկավարների ու փորձաքննություն նշանակած մարմնի հետ: Սակայն միևնույն ժամանակ ղեկավարն ըստ էության հարցեր լուծելիս դատավարական որևէ առավելությունից չի օգտվում⁷:

Ընդ որում, փորձագիտական պրակտիկայում ևս միանշանակ դրական վերաբերմունք կա համալիր հետազոտություններ կատարելիս, երբ միաժամանակ մասնակցում են տարբեր բնագավառի փորձագետներ, հետազոտման ընթացքի ու արդյունքների արդյունավետության ապահովման տեսանկյունից փորձագիտական խմբի ղեկավար ունենալու վերաբերյալ: Այս մասին են վկայում մեր կողմից ՀՀ ՆԳ նախարարության փորձաքննագիտական վարչության և ՀՀ արդարադատության նախարարության փորձագիտական կենտրոնի փորձագետների շրջանում կատարված հարցումների արդյունքները: Հարցման ենթարկված բոլոր փորձագետները միանշանակ կողմնակից են համալիր հետազոտություններ կատարելիս փորձագիտական խմբի ղեկավար ունենալու և այդ խնդիրը դատավարական օրենսդրությամբ կարգավորելու անհրաժեշտության հարցին:

Այսպիսով, մասնագիտական գրականության, ինչպես նաև փորձագիտական պրակտիկայի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ համալիր հետազոտություններ կատարելիս, երբ հետազոտությանը մասնակցում են տարբեր բնագավառի փորձագետներ, հետազոտման արդյունավետության ապահովման նպատակով անհրաժեշտ է, որ փորձագետների խմբից որևէ փորձագետ նշանակվի ղեկավար՝ աշխատանքները համակարգելու համար: Հարցի կարևորությունը պահանջում է դրան տալ իրավական կարգավորում դատավարական օրենսդրության մեջ, հատկապես, եթե հաշվի առնենք, որ մման փորձ արդեն արվել է, սակայն հարցին լուծում տրվել է գերատեսչական ակտով ամրագրելու ձևով՝ ԽՍՀՄ արդարադատության նախարարության կողմից, որին անդրադարձել ենք վերը:

Մեր կարծիքով, համալիր փորձաքննությունների կատարման համար ունեցած նշանակության տեսանկյունից քննարկվող հարցի իրավական կարգավորումը հրատապ հարց է, և որքան այդ հարցը կարգավորող իրավական ակտը բարձր ուժ ունենա, այնքան ավելի հետևողական ու նպատակային կիրականացվեն համալիր հետազոտությունները: Այս իմաստով ցանկալի կլիներ, որպեսզի համալիր փորձաքննությունները կարգավորող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նորմերը դրույթներ պարունակեին այդ փորձաքննությունների հետազոտական աշխատանքների կատարումը համակարգող ու կազմակերպող անձի պարտադիր գործունեության մասին՝ այդ իրավունքը վերապահելով փորձագիտական հիմնարկի ղեկավարին, որը,

հաշվի առնելով փորձագիտական աշխատանքի ստաժը, աշխատանքային փորձը տվյալ ոլորտում, ինչպես նաև կատարվող հետազոտության բնույթն ու առանձնահատկությունը, թե հատկապես որ բնագավառի հարցեր են առավել շատ շոշափվելու և այլն, փորձագետների խմբից կնշանակի խմբի ղեկավար:

Այսպիսով, մեր կարծիքով նպատակահարմար է ՀՀ քրեական դա-

տավարության օրենսգրքի 246-րդ հոդվածում ավելացնել հետևյալ բովանդակությամբ 5-րդ կետ. «Փորձագիտական հիմնարկի ղեկավարը հետազոտական աշխատանքի ընթացքը համակարգելու նպատակով մինչև հետազոտությունն սկսելը հետազոտմանը մասնակցող փորձագետների կազմից նշանակում է փորձագետների խմբի ղեկավար»:

---

1. Աշխատանքը պատրաստվել է ՀՀ ԿԳՆ ԳՊԿ թեմատիկ հետազոտության շրջանակներում (ծածկագիր 11-5e179):

2. *Петрухин И. Л.* Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М., 1964, с. 146.

3. Назначение и производство судебных экспертиз, пособие для следователей, судей и экспертов, ВНИИСЭ, отв. ред. Г. П. Аринушкин, А. Р. Шляхов. М., 1988, изд-во Юридическая литература, с. 9.

4. Фотографические и физические методы исследования вещественных доказательств, под. ред. Зюскина Н. М. и Киричинского Б. Р. М., 1962; Криминалистическая экспертиза. Вып. 2, высшая школа МООП РСФСР, под ред. Кисина М.В., М., 1966; *Эйман А. А., Николайчик В.М.* Физические методы выявления невидимых текстов, под ред. Вимберга А. И., ВНИИК прокуратуры

СССР. М., 1961; *David Ellen* The Scientific Examination of Documents. Methods and techniques. Second edition, Bristol, PA, 1997, Taylor & Francis.

5. *Самарина Т. М.* Отражения данных экспертного осмотра вещественных доказательств в заключении эксперта// Теоритические и практические вопросы судебной экспертизы, Сборник научных трудов, вып. 38, ВНИИСЭ, М., 1979, ст. 5.

6. *Шляхов А. Р.* Процессуальные основы производства криминалистической экспертизы. М., 1962, с. 48.

7. Назначение и производство судебных экспертиз, пособие для следователей, судей и экспертов, ВНИИСЭ, отв. ред. Аринушкин Г. П., Шляхов А. Р. М., 1988, изд-во Юридическая литература, с. 23.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի հունիսի 8-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ամբաստանյալ Քնարիկ Նորիկի Պետրոսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ վերաքննիչ դատարան) 2012 թվականի հունվարի 18-ի որոշման դեմ ամբաստանյալի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական մախապատմությունը.

1. 2010 թվականի նոյեմբերի 23-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Կենտրոնականի քննչական բաժնում Քնարիկ Պետրոսյանի կողմից վաշխառությամբ զբաղվելու փաստի առթիվ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 15108110 քրեական գործը:

2011 թվականի մայիսի 5-ին Քնարիկ Պետրոսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով, և նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել ստորագրություն չհեռանալու մասին:

2. 2011 թվականի մայիսի 23-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 2-ի դատավճռով Քնարիկ Պետրոսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով, և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել տուգանք՝ 400.000 (չորսհարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով: Ք.Պետրոսյանի նկատմամբ կիրառվել է «Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակման 20-րդ տարեդարձի կապակցությամբ համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2011 թվականի մայիսի 26-ի որոշման 1-ին կետի 1-ին ենթակետը, և նա ազատվել է պատժից:

Տուժող Գ-ագիկ Հայրապետյանի կողմից ներկայացված քաղաքացիական հայցը բավարարվել է, վճռվել է ամբաստանյալ Քնարիկ Պետրոսյանից հօգուտ տուժող Գ-Հայրապետյանի բռնագանձել 2.865 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես պատճառված վնասի հատուցում:

2011 թվականի մայիսի 5-ի որոշմամբ Քնարիկ Պետրոսյանին սեփականության և համասեփականության իրավունքով պատկանող գույքի վրա դրված կալանքը թողնվել է անփոփոխ՝ մինչև դատավճռով որոշված քաղաքացիական հայցի վերջնական

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կատարումը:

3. Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռի դեմ վերաքննիչ բողոք է բերել ամբաստանյալ Ք.Պետրոսյանը:

Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի հունվարի 18-ի որոշմամբ Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի հունվարի 18-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ամբաստանյալ Ք.Պետրոսյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2012 թվականի ապրիլի 2-ի որոշմամբ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Քնարիկ Պետրոսյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով դատապարտվել է այն բանի համար, որ 2007 թվականի հոկտեմբեր ամսից Գագիկ Հայրապետյանին պարտք տված 2.179.800 ՀՀ դրամին համարժեք 6.000 ԱՄՆ դոլարի և 2.000.000 ՀՀ դրամի դիմաց՝ որպես ընդհանուր գումարի ամսական 5 տոկոս հավելվածար, մինչև 2009 թվականի մայիս ամիսը յուրաքանչյուր ամիս ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից 2007-2009 թվականների համար սահմանված բանկային 13% հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով ստացել է 108.990 ՀՀ դրամին համարժեք 300 ԱՄՆ դոլար և 100.000 ՀՀ դրամ:

Բացի այդ, Քնարիկ Պետրոսյանը 2008 թվականի հուլիս ամսվա սկզբին Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի «Քաղաքաշինություն» ՓԲ ընկերության աշխատակից Սուսաննա Հակոբյանին իր աշխատասենյակում՝ Բուզանդի 1/3 հասցեում, ամսական 5 տոկոս հավելվածարով տրամադրել է 200.000 ՀՀ դրամ, որի դիմաց ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից 2008-2010 թվականների համար սահմանված բանկային 13% հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով, մինչև 2010 թվականի հունվար ամիսը, ստացել է ամսական 10.000 ՀՀ դրամ՝ որպես տոկոսագումար: 70.000 ՀՀ դրամ մայր գումարը մարելուց հետո մնացած 130.000 ՀՀ դրամ մայր գումարի դիմաց յուրաքանչյուր ամիս՝ մինչև 2010 թվականի փետրվարի 15-ը, որպես տոկոս ստացել է 6.500 ՀՀ դրամ:

6. Քրեական գործում առկա է ստացական այն մասին, որ տուժող Գ.Հայրապետյանն ամբաստանյալ Ք.Պետրոսյանից պարտքով վերցրել է 9.050 (ինը հազար հիստուն) ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ և պարտավորվել է վերադարձնել վեց ամսվա ընթացքում: Ստացականը թվագրված է 04.06.2010թ. (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, էջ 15):

Քրեական գործում առկա է ստացական այն մասին, որ տուժող Գ.Հայրապետյանն ամբաստանյալ Ք.Պետրոսյանից պարտքով վերցրել է 3.120.000 (երեք միլիոն հարյուր քսան հազար) ՀՀ դրամ և պարտավորվել է վերադարձնել վեց ամսվա ընթացքում՝ մինչև 01.06.2010թ. (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, էջ 16):

7. Գ.Հայրապետյանի տված ստացականների հիման վրա Ք.Պետրոսյանը դիմել է Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ պարտքով տրված գումարները բռնագանձելու պահանջով, տուժող Գ.Հայրապետյանը Ք.Պետրոսյանի հետ կնքված փոխառության պայմանագիրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 882-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով չի վիճարկել:

2011 թվականի հունիսի 21-ի վճռով քաղաքացիական հայցը բավարարվել է (տե՛ս

Դատական պրակտիկա

քրեական գործ, հատոր 2, էջեր 155-158):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

8. Բողոքի հեղինակը նշել է, որ իր բողոքը պետք է վարույթ ընդունվի, քանի որ առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 3-րդ կետերով սահմանված հիմքերը, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի, մասնավորապես՝ վաշխառության համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի միատեսակ կիրառության համար, ինչպես նաև վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ է տրված առերևույթ դատական սխալ, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետևանքներ:

9. Ի հիմնավորումն իր վերոշարադրյալ փաստարկի՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ քրեական գործում առկա և դատարանում հետազոտված որևէ ապացույցով չի հաստատվել իրեն մեղսագրվող վաշխառության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը, այն է՝ պարտք տրված գումարի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալը: Բողոքաբերի պնդմամբ, որպես իր մեղքը հիմնավորող ապացույցներ են դիտվել շահագրգիռ կողմի՝ տուժող Գ.Հայրապետյանի, նրա կնոջ՝ Ի.Իսրայելյանի, տուժող Ս.Հակոբյանի, ինչպես նաև մի քանի այլ վկաների ցուցմունքները, ովքեր նշել են, որ ամեն ինչ լսել են վերը նշված շահագրգիռ անձանցից:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ ստորադաս դատարանները խախտել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 126-րդ և 127-րդ հոդվածների պահանջները, գործով ձեռք բերված ապացույցները չեն ենթարկել օբյեկտիվ և բազմակողմանի ստուգման, յուրաքանչյուր ապացույց չեն գնահատել վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից:

Բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ խախտվել են նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի, 360-րդ, 365-րդ հոդվածների պահանջները:

10. Ելնելով վերոգրյալից՝ բողոքաբերը խնդրել է բեկանել և փոփոխել Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 2-ի դատավճիռը, այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2012 թվականի հունվարի 18-ի որոշումը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական գործի վարույթը կարճել և իր նկատմամբ դադարեցնել քրեական հետապնդումը՝ հանցակազմի բացակայության պատճառաբանությամբ, կամ գործն ուղարկել Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

11. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով ներկայացված բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքը Վճռաբեկ դատարանի կողմից օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացումն է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածով նախատեսված վաշխառության հանցակազմի մեկնաբանության կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Այդ առումով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

1. Վաշխառության քրեաիրավական և փոխառության քաղաքացիաիրավական բնութագրերը.

12. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն.

«Վաշխառությունը՝ պարտք տրված դրամի կամ տեսակային հատկանիշով որոշվող գույքի համար Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալ[ն է], ինչպես նաև անձի հետ նրա համար ծայրահեղ ոչ ձեռնառու պայմաններում այլ գործարք կատարելը, որից օգտվել է մյուս կողմը (...):»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 2-րդ մասը պատասխանատվություն է նախատեսում նույն հոդվածի 1-ին մասով արգելված արարքի համար՝

- 1) որի հետևանքով տուժողն ընկել է նյութական ծանր կացության մեջ,
- 2) որը կատարվել է որպես արհեստ,
- 3) որը կատարվել է տուժողի անչափահաս լինելը կամ մտավոր զարգացման թերություններն օգտագործելով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածը զետեղված է «Տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունները» վերտառությամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 22-րդ գլխում և հանդիսանում է տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություն:

Տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների հանրային վտանգավորությունը դրսևորվում է նրանով, որ դրանք խախտում են տնտեսության ոլորտի իրավակարգը, տնտեսական շրջանառության առանձին մասնակիցների, հասարակության, պետության տնտեսական շահերը, գույքային վնաս են պատճառում տնտեսվարող սուբյեկտներին և առանձին քաղաքացիներին: Համանման կերպով, վաշխառության հանրային վտանգավորությունն արտահայտվում է հետևյալ կերպ՝

ա) վաշխառության հետևանքով խախտվում է պետության ֆինանսական գործունեությունը, վաշխառում ստանում է չհաշվառված եկամուտ, ինչպես նաև նյութական վնաս է պատճառում քաղաքացիներին և իրավաբանական անձանց,

բ) վաշխառությունը կարող է նախադրյալ հանդիսանալ այլ՝ առավել ծանր հանցագործությունների (օրինակ՝ փողերի լվացում, հարկերը, տուրքերը կամ պարտադիր այլ վճարումները վճարելուց խուսափելը և այլն) կատարման համար:

13. Վաշխառության հանցակազմի դիսպոզիցիայի վերլուծությունից երևում է, որ այն երկօբյեկտ հանցագործություն է: Վաշխառության հիմնական անմիջական օբյեկտն են պետության ֆինանսական գործունեության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները, լրացուցիչ օբյեկտ են մասնավոր անձանց գույքային իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները: Ընդ որում, վաշխառության հանցակազմն այնպես է կառուցված, որ հիմնական օբյեկտը վնասվում է լրացուցիչ օբյեկտին վնաս պատճառելու միջոցով:

Վաշխառության առարկա կարող են հանդիսանալ դրամը, ինչպես նաև տեսակային հատկանիշներով որոշվող գույքը:

Օբյեկտիվ կողմից վաշխառության հանցակազմը նկարագրված է հետևյալ երկրորդ արարքների միջոցով՝

1) պարտք տրված դրամի կամ տեսակային հատկանիշներով որոշվող գույքի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալը,

2) անձի հետ՝ նրա համար ծայրահեղ ոչ ձեռնառու պայմաններում այլ գործարք կատարելը, որից օգտվում է մյուս կողմը:

Դատական պրակտիկա

14. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված հանցակազմերի սուբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է ուղղակի դիտավորությամբ:

Ինչ վերաբերում է արարքի ավարտման պահին, ապա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով, ինչպես նաև նույն հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով արգելված արարքներն ավարտված են համարվում ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալու կամ անձի հետ նրա համար ծայրահեղ ոչ ձեռնտու պայմաններում այլ գործարք կատարելու պահից: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով արգելված արարքն ավարտված է համարվում տուժողի՝ նյութական ծանր կացության մեջ ընկնելու պահից:

15. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 877-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Փոխառության պայմանագրով մեկ կողմը (փոխատու) մյուս կողմի (փոխառուի) սեփականությանն է հանձնում դրամ կամ տեսակային հատկանիշով որոշվող այլ գույք, իսկ փոխառուն պարտավորվում է փոխատուին վերադարձնել միևնույն գումարի դրամ (փոխառության գումարը) կամ փոխատուից ստացված գույքին հավասար քանակի և նույն տեսակի ու որակի գույք:

Փոխառության պայմանագիրը կնքված է համարվում դրամ կամ այլ գույք հանձնելու պահից»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 879-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Փոխատուն իրավունք ունի փոխառության գումարից տոկոսներ ստանալ փոխառուից, եթե այլ բան նախատեսված չէ փոխառության պայմանագրով: Փոխառության պայմանագրում հստակ պետք է սահմանվեն տոկոսների չափը և հաշվարկման կարգը: Փոխառության պայմանագրի կնքման պահին տոկոսների չափը չի կարող գերազանցել Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 879-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Փոխառության պայմանագիրը ենթադրվում է անտոկոս՝ դրանում ուղղակիորեն այլ բան նախատեսված չլինելու դեպքում, եթե՝

1) քաղաքացիների միջև փոխառության պայմանագիրը կնքված է նվազագույն աշխատավարձի հիմնապատիկը չգերազանցող գումարով և այն կապված չէ կողմերից որևէ մեկի ձեռնարկատիրական գործունեության հետ.

2) փոխառուին պայմանագրով հանձնվել է ոչ թե դրամ, այլ տեսակային հատկանիշով որոշվող այլ գույք»:

Մեջբերված քաղաքացիաիրավական դրույթների վերլուծությունից երևում է, որ փոխառության պայմանագրի իմաստով՝ փոխատուն դրամը կամ տեսակային հատկանիշներով որոշվող իրերը փոխառուին է հանձնում ի սեփականություն: Փոխառության պայմանագրով փոխատուն ձեռք է բերում պահանջի իրավունք, իսկ փոխառուն ստանձնում է պարտքը վերադարձնելու պարտականություն: Որպես ընդհանուր կանոն, փոխառության պայմանագիրը հատուցելի է:

16. Սույն որոշման 12-14-րդ և 15-րդ կետերում շարադրված վերլուծության համադրման արդյունքում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով արգելված վաշխառության տարատեսակն ըստ էության ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ նախատեսված փոխառության պայմանագրի էական պայմաններից մեկի (տոկոսի չափի) խախտմամբ կնքված գործարք է:

17. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին

մասով նախատեսված հանցագործության] վերաբերյալ գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա, և կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: (...):»

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության՝ որպես մասնավոր հետապնդման գործի վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում է ձևավորվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԳ-Ո-947 որոշման մեջ:

18. Սույն որոշման նախորդ կետում վկայակոչված որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանը դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) կոնկրետ արարքի համար միաժամանակ քրեական և քաղաքացիական պատասխանատվություն սահմանող նորմերն ունեն տարբեր առարկաներ, և դրանց միջոցով օրենսդիրը լուծում է տարբեր խնդիրներ:

(...)

ՀՀ քրեական և քաղաքացիական օրենսդրության խնդիրների համադրված վերլուծությունից բխում է, որ քրեական օրենսդրության միջոցով օրենսդիրն իր առջև դրել է հանցագործությունների կանխման միջոցով հանցագործությունների հետևանքով իրավունքների և ազատությունների խախտումների կանխման խնդիր, իսկ քաղաքացիական օրենսդրության դեպքում օրենսդիրն իր առջև դրել է խախտված իրավունքների վերականգման ապահովման խնդիր, ինչը նշանակում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում առկա են քաղաքացիական իրավունքների խախտման դեպքում քաղաքացիական դատավարության կարգով նշված իրավունքների վերականգման համար նախադրյալներ հանդիսացող նորմեր: Այդպիսիք են, մասնավորապես՝ (...) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 305-րդ և 313-րդ հոդվածները, որոնք նախադրյալներ են հանդիսանում օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջներին չհամապատասխանող գործարքի կամ ստրկացուցիչ գործարքի հետևանքով խախտված իրավունքները քաղաքացիական դատավարության կարգով վերականգնելու համար:

(...)

Ինքնանպատակ չէ այն հանգամանքը, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասում օգտագործվում է «պաշտպանել իրավունքները» բառակապակցությունը, ինչը նշանակում է, որ քրեական օրենսդրությունն ունի նախականիսիչ նշանակություն և քրեական օրենսդրության միջոցով օբյեկտիվորեն հնարավոր չէ վերականգնել արդեն իսկ խախտված իրավունքները:

(...)

Սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքի վերաբերյալ գործերը հանդիսանում են մասնավոր հետապնդման գործեր, արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքի առկայության դեպքում գործարքի կողմ հանդիսացող մասնավոր անձին է հնարավորություն վերապահված ընտրություն կատարելու նշված արարքը կատարած, գործարքի մյուս կողմ հանդիսացող մասնավոր անձին քաղաքացիական պատասխանատվության ենթարկելու համար հայց կամ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար համապատասխան հայտարարություն ներկայացնելու միջև: Բոլոր դեպքերում, օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջներին չհամապատասխանող գործարք կնքած անձը կարող է և պարտավոր է իմանալ, որ տվյալ արարքի համար սահմանված է ոչ միայն քաղաքացիական, այլ նաև քրեական պատասխանատվություն»:

19. Հիմք ընդունելով ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԳ-Ո-947 որոշմամբ արտահայտած դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մասնավոր հետապնդման գործ հանդիսացող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով

Դատական պրակտիկա

նախատեսված արարքի առկայության դեպքում քրեական և քաղաքացիական վարույթների միջև ընտրություն կատարելու հնարավորության կապակցությամբ անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված վաշխառությունը փոխառության պայմանագրի էական պայմաններից մեկի (տոկոսի չափի) խախտմամբ կնքված գործարք է (տե՛ս սույն որոշման 16-րդ կետը), ուստի վերջինիս կապակցությամբ քրեական և քաղաքացիական վարույթների միջև ընտրություն կատարելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ պայմանագրային իրավունքից (մասնավոր իրավունքից) բխող վեճերի պարագայում հանրային շահն էապես ավելի փոքր է, քան մասնավոր շահը: Ուստի հանրային-իրավական գործիքակազմի ներգրավումը պետք է տեղի ունենա միայն այն դեպքում, երբ բարձր ու համարժեք սպացուցողական չափանիշով հիմնավորվում է, որ տվյալ կոնկրետ դեպքում առկա է շոշափելիորեն ավելի մեծ հանրային շահ:

Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է նաև այն հանգամանքի վրա, որ որպես տոկոսի չափի խախտմամբ փոխառության պայմանագրի կնքման նախաձեռնող շատ դեպքերում հանդես է գալիս վաշխառության ենթադրյալ տուժողը, ով հետագայում, փաստորեն, հնարավորություն է ստանում չարաշահելու իր իրավունքը, եթե հայտնվում է անբարենպաստ դրության մեջ, օրինակ՝ չի կարողանում կամ չի ցանկանում կատարել ստանձնած պարտավորությունները:

II. Վաշխառության գործերով դատարանի լուծմանը ենթակա հարցերը.

20. Վաշխառության քրեաիրավական և փոխառության քաղաքացիաիրավական բնութագրերի համակարգային վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ վաշխառության համար քրեական պատասխանատվության հարցը կապված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված՝ փոխառության պայմանագրի պայմանների առկայության հետ: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում վերլուծության ենթարկել փոխառության պայմանագրի վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության մի շարք դրույթներ և դրա արդյունքում պարզաբանել, թե վաշխառության գործերով ո՞ր հարցերն են ենթակա դատարանի լուծմանը:

21. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 878-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն.

«1. Փոխառության պայմանագիրը կնքվում է գրավոր:

2. Ի հավաստումն փոխառության պայմանագրի և դրա պայմանների՝ կարող է ներկայացվել փոխառուի տված ստացականը կամ փոխառուի կողմից փոխառուին որոշակի դրամական գումար կամ որոշակի քանակի գույք տալը հավաստող այլ փաստաթուղթ»:

Փոխառության պայմանագրի գրավոր ձևը պահպանված է համարվում այն դեպքում, երբ փոխառուն, ի հավաստումն փոխառության պայմանագրի կնքման, փոխառուին տալիս է ստացական կամ փոխառուի կողմից փոխառուին որոշակի դրամական գումար կամ որոշակի քանակի գույք տալը հավաստող այլ փաստաթուղթ: Ստացականը կամ այլ փաստաթուղթը ստորագրվում է փոխառուի կողմից և ձեռք է բերում սպացուցողական նշանակություն, այս իմաստով՝ ստացականը կամ այլ փաստաթուղթը հավասարեցվում է գրավոր ձևով կնքված պայմանագրին:

22. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 878-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Գրավոր ձևը չպահպանելը հանգեցնում է փոխառության պայմանագրի անվավերության: Նման պայմանագիրն առչինչ է»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 304-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Գործարքի անվավերության դեպքում կողմերից յուրաքանչյուրը պարտավոր է մյուս կողմին վերադարձնել գործարքով ամբողջ ստացածը (...):»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 298-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Գործարքի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը վեճի դեպքում կողմերին գրկում է ի հավաստումն գործարքի ու նրա պայմանների՝ վկաների ցուցմունքներ վկայակոչելու, սակայն նրանց չի գրկում գրավոր և այլ ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքից»:

Սեջբերված դրույթների վերլուծությունից երևում է, որ գրավոր ձևով չկնքված փոխառության գործարքն առոչինչ է, և կողմերից յուրաքանչյուրը պարտավոր է մյուս կողմին վերադարձնել գործարքով ամբողջ ստացածը: Ընդ որում, փոխառության գործարքի գրավոր ձևի չպահպանման դեպքում արգելվում է ի հավաստումն փոխառության գործարքի ու նրա պայմանների վկայակոչել վկաների ցուցմունքներ:

23. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 879-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Փոխառումն իրավունք ունի փոխառության գումարից տոկոսներ ստանալ փոխառուից, եթե այլ բան նախատեսված չէ փոխառության պայմանագրով: Փոխառության պայմանագրում հստակ պետք է սահմանվեն տոկոսների չափը և հաշվարկման կարգը: Փոխառության պայմանագրի կնքման պահին տոկոսների չափը չի կարող գերազանցել Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույթի կրկնապատիկը»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 880-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Փոխառումն պարտավոր է, փոխառության պայմանագրով նախատեսված ժամկետում և կարգով, փոխառուին վերադարձնել ստացված փոխառության գումարը»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 882-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Փոխառումն իրավունք ունի վիճարկել փոխառության պայմանագիրը, եթե ապացուցում է, որ ինքը փոխառուից իրականում դրամ կամ այլ գույք չի ստացել կամ ստացել է պայմանագրում նշվածից ավելի պակաս քանակով»:

Սեջբերված դրույթների վերլուծությունից երևում է, որ փոխառումն պարտավոր է փոխառության պայմանագրով նախատեսված ժամկետում և կարգով փոխառուին վերադարձնել ստացած փոխառության գումարը, իսկ եթե պայմանագիրը հատուցելի է, վճարել նույն պայմանագրով նախատեսված տոկոսները՝ կողմերի համաձայնությամբ սահմանված չափով և հաճախականությամբ: Փոխառումն իրավունք ունի նաև վիճարկել փոխառության պայմանագիրը:

24. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 21-23-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ փոխառության պայմանագրի գրավոր ձևակերպումը, ի թիվս այլոց, կատարվում է փոխառուի կողմից փոխառուին ստացական հանձնելով, որտեղ նշվում է փոխառության գումարը և այն վերադարձնելու ժամկետը: Փոխառությունը հատուցելի լինելու դեպքում ստացականում նշվում են սահմանված տոկոսների չափը և դրանց հաշվարկման կարգը:

Փոխառության պայմանագրի բովանդակության վերաբերյալ քաղաքացիաիրավական նորմերի վերլուծությունից երևում է, որ այդ պայմանագրով փոխառումն ձեռք է բերում որոշակի իրավունքներ, իսկ փոխառումն՝ որոշակի պարտականություններ: Ընդ որում, փոխառուի հիմնական պարտականությունը փոխառությամբ ստացած դրամի նույն գումարը կամ նույն տեսակի, որակի և քանակի իրերը վերադարձնելն է: Հատուցելի փոխառության պայմանագրի առկայության պարագայում փոխառումն պարտավոր է նաև վճարել նույն պայմանագրով նախատեսված տոկոսները: Ընդ որում, տոկոսների չափը, ինչպես նաև դրանց հաշվարկման կարգը սահմանվում են կողմերի համաձայնությամբ: Տոկոսների չափը որոշելու կողմերի իրավունքը սահմանափակվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 879-րդ հոդվածի 1-ին մասով և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածով սահմանված այն իմպերատիվ կանոնով, ըստ որի՝ փոխառության պայմանագրի կնքման պահին տոկոսների չափը չի կարող գերա-

Դատական պրակտիկա

զանցել ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը:

25. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 20-24-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վաշխառության վերաբերյալ գործեր քննելիս դատարանը լուծում է միայն անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը և իրավասու չէ անդրադառնալ ապօրինի գործարքով տուժողին պատճառված վնասի փոխհատուցման խնդրին: Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է այն հանգամանքի վրա, որ ապօրինի գործարքի կնքման և դրա արդյունքում վնասների առաջացման հարցում կարող է առկա լինել նաև տուժողի մեղքը, տուժողի կողմից իր իրավունքների չարաշահումը և այլն (տե՛ս սույն որոշման 19-րդ կետը): Ուստի, ապօրինի գործարքով տուժողին պատճառված վնասի փոխհատուցման հարցը ենթակա է լուծման քաղաքացիական դատավարության կարգով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի նորմերին համապատասխան:

26. Վճռաբեկ դատարանի վերոշարադրյալ դիրքորոշումը հիմնված է նաև այն հանգամանքի վրա, որ պայմանագրային (մասնավոր) հարաբերությունները ենթադրում են կամքի ազատություն, կողմերի հայեցողության լայն հնարավորություն, որը կապված է հիմնականում փոխադարձ օգուտ կամ տնտեսական շահ ստանալու հանգամանքի հետ: Վաշխառության դեպքում ևս կողմերի միջև կնքվում է փոխադարձ համաձայնություն, որի դեպքում տուժող կողմը գիտակցում է նման համաձայնության հետևանքները և ցանկանում է մտնել նման հարաբերության մեջ: Այլ խոսքով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով արգելված վաշխառությունը երկկողմանի ապօրինի գործարք է, որը կնքվել է գործող քաղաքացիական օրենսդրության պահանջների անտեսմամբ: *L.Ավետիսյանի* գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) անթույլատրելի է գործող քաղաքացիական օրենսդրության պահանջների անտեսմամբ բնականոն գույքային շրջանառությունը խաթարող գործարքներ կնքելու պրակտիկան: Այդ փաստերը կարող են խեղաթյուրել քաղաքացիաիրավական հարաբերությունները, սպառնալ իրավական անվտանգությանը, պայմաններ ստեղծել, որ անձինք խուսափեն հարկային պարտավորությունների կատարումից, ինչպես նաև այլ եղանակներով վնասել իրավաչափ հանրային շահերը:

Նման դեպքերում պետությունը պարտավոր չէ գործող քաղաքացիական օրենսդրության պահանջների անտեսմամբ գործարքներ կնքած քաղաքացիների գույքային և այլ իրավունքների վերականգնումը դիտել հանրային շահի տիրույթում և հանրային միջոցներ ծախսելով՝ իրականացնել նշված մասնավոր շահերի քրեաիրավական պաշտպանություն:

Այդ մասնավոր շահերի պաշտպանությունը՝ որպես ընդհանուր կանոն, պետք է կատարվի մասնավոր իրավունքի տիրույթում՝ քաղաքացիաիրավական և քաղաքացիադատավարական միջոցներով» (տե՛ս Լիա Արտյոմի Ավետիսյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ ԵԿԳ/0176/01/09 որոշման 31-րդ կետը):

Վերոգրյալից բացի, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի ուժով՝ տոկոսի չափի խախտմամբ կնքված փոխառության պայմանագիրը համարվում է վիճահարույց գործարք: Ուստի, ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունը հնարավորություն է տալիս կողմերին նման գործարքը վիճարկել դատական կարգով և պահանջել կիրառել անվավերության հետևանքներ:

27. Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ սույն որոշման 20-27-րդ

կետերում շարադրված վերլուծությունը և հատկապես 25-րդ կետում ամրագրված չափանիշը կարող է կիրառելի լինել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված վաշխառության տարատեսակի նկատմամբ: Նշված չափանիշը կիրառելի չէ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված վաշխառության որակյալ տարատեսակի առկայության դեպքում, ինչպես նաև այն դեպքում, երբ առկա է հիմնավոր կասկած, որ վաշխառությունը նախադրյալ է հանդիսացել այլ՝ առավել ծանր հանցագործությունների (օրինակ՝ փողերի լվացում, հարկերը, տուրքերը կամ պարտադիր այլ վճարումները վճարելուց խուսափելը և այլն) կատարման համար:

III. Քննարկվող Պետրոսյանին վերագրվող արարքում վաշխառության հանցակազմի առկայությունը.

28. Սույն որոշման 12-27-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների և վերլուծությունների լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանն անդրադառնում է սույն գործով իր առջև բարձրացված հիմնական հարցին՝ հիմնավորվա՞ծ են արդյոք Ք.Պետրոսյանի վերաբերյալ ստորադաս դատարանների դատական ակտերը:

29. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված վաշխառության հանցակազմի վերլուծությունը շարադրված է սույն որոշման 12-14-րդ կետերում: Նշված վերլուծության համաձայն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված վաշխառության հանցակազմն օբյեկտիվ կողմից դրսևորվում է պարտք տրված դրամի կամ տեսակային հատկանիշներով որոշվող գույքի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալով (տե՛ս սույն որոշման 13-րդ կետը): Սուբյեկտիվ կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմը դրսևորվում է ուղղակի դիտավորությամբ և ավարտված է համարվում ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալու պահից (տե՛ս սույն որոշման 14-րդ կետը):

30. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ

ա) Ք.Պետրոսյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով դատապարտվել է այն բանի համար, որ 2007 թվականի հոկտեմբեր ամսից Գազիկ Հայրապետյանին պարտք տված 2.179.800 ՀՀ դրամին համարժեք 6.000 ԱՄՆ դոլարի և 2.000.000 ՀՀ դրամի դիմաց՝ որպես ընդհանուր գումարի ամսական 5 տոկոս հավելավճար, մինչև 2009 թվականի մայիս ամիսը յուրաքանչյուր ամիս ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից 2007-2009 թվականների համար սահմանված բանկային 13% հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով ստացել է 108.990 ՀՀ դրամին համարժեք 300 ԱՄՆ դոլար և 100.000 ՀՀ դրամ:

բ) Ք.Պետրոսյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով դատապարտվել է նաև այն բանի համար, որ 2008 թվականի հուլիս ամսվա սկզբին Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի «Քաղաքաշինություն» ՓԲ ընկերության աշխատակից Սուսաննա Հակոբյանին իր աշխատասենյակում՝ Բուզանդի 1/3 հասցեում, ամսական 5 տոկոս հավելավճարով տրամադրել է 200.000 ՀՀ դրամ, որի դիմաց ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից 2008-2010 թվականների համար սահմանված բանկային 13% հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով, մինչև 2010 թվականի հունվար ամիսը, ստացել է ամսական 10.000 ՀՀ դրամ՝ որպես տոկոսագումար: 70.000 ՀՀ դրամ մայր գումարը մարելուց հետո մնացած 130.000 ՀՀ դրամ մայր գումարի դիմաց յուրաքանչյուր ամիս՝ մինչև 2010 թվականի փետրվարի 15-ը, որպես տոկոս ստացել է 6.500 ՀՀ դրամ (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Դատական պրակտիկա

գ) Տուժող Գ.Հայրապետյանի կողմից ամբաստանյալ Ք.Պետրոսյանին տրված երկու ստացականների համաձայն՝ Գ.Հայրապետյանը Ք.Պետրոսյանից պարտքով վերցրել է 9.050 (ինը հազար հիսուն) ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ և 3.120.000 (երեք միլիոն հարյուր քսան հազար) ՀՀ դրամ (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Մեջբերված փաստական տվյալների վերլուծությունից երևում է, որ (ա) և (բ) ենթակետերում շարադրված արարքներում Ք.Պետրոսյանի մեղադրանքը, ի թիվս այլոց, հիմնավորված է համարվել նաև (գ) կետում վկայակոչված ստացականների գնահատման արդյունքում: Նշված ստացականներում որևէ նշում չկա Ք.Պետրոսյանի կողմից պարտք տրված դրամի համար որևէ չափով տոկոսներ ստանալու մասին: Մինչդեռ, ինչպես երևում է սույն որոշման 29-րդ կետում մեջբերված և համապատասխանաբար նաև սույն որոշման 12-14-րդ կետերում շարադրված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված վաշխառության հանցակազմի վերլուծությունից, վաշխառության օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է դրամի կամ տեսակային հատկանիշներով որոշվող գույքի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ ստանալը:

31. Սույն որոշման 12-29-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո մեկնաբանելով սույն որոշման 30-րդ կետում մեջբերված և վերլուծված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով ստորադաս դատարանները պատշաճ վերլուծության և գնահատման չեն ենթարկել հետևյալ հանգամանքները՝

1) արդյո՞ք Առաջին ատյանի դատարանն իրավասու էր լուծել տուժող Գ.Հայրապետյանի կողմից ներկայացված քաղաքացիական հայցը, թե՞ պարտավոր էր լուծել միայն Ք.Պետրոսյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը (տե՛ս սույն որոշման 25-րդ կետը):

2) արդյո՞ք սույն գործով առկա են փաստական տվյալներ այն մասին, որ Ք.Պետրոսյանը Գ.Հայրապետյանին տված դրամի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի սահմանած բանկային տոկոսի հաշվարկային դրույքի կրկնապատիկը գերազանցող չափով տոկոսներ է ստացել:

3) արդյո՞ք սույն գործով Ք.Պետրոսյանի և Գ.Հայրապետյանի միջև չի կնքվել անհատույց փոխառության պայմանագիր, որի նկատմամբ կիրառելի են փոխառության պայմանագրի վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի համապատասխան նորմերը (տե՛ս սույն որոշման 15-րդ, 21-24-րդ կետերը): Առավել ևս, որ սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Գ.Հայրապետյանի տված ստացականների հիման վրա Ք.Պետրոսյանը դիմել է Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ պարտքով տրված գումարները բռնագանձելու պահանջով, տուժող Գ.Հայրապետյանը Ք.Պետրոսյանի հետ կնքված փոխառության պայմանագիրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 882-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով չի վիճարկել:

2011 թվականի հունիսի 21-ի վճռով քաղաքացիական հայցը բավարարվել է (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

32. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով բարձրացված հիմնական հարցին հնարավոր չէ (տե՛ս սույն որոշման 29-րդ կետը) պատասխանել առանց սույն որոշման 32-րդ կետում նշված հարցադրումներին պատասխանելու: Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 2-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու

Դատական պրակտիկա

մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հունվարի 18-ի որոշումը պետք է բեկանել և գործն ուղարկել առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ամբաստանյալ Քնարիկ Նորիկի Պետրոսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 213-րդ հոդվածի 1-ին մասով Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի նոյեմբերի 2-ի դատավճիռը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2012 թվականի հունվարի 18-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

69

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏՁ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2012 թվականի մարտի 23-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Ավետիք Կարապետյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 11.10.2011 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Ավետիք Կարապետյանի հայցի ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի (այսուհետ՝ Քաղաքապետարան), երրորդ անձ Լեյլի Գասպարյանի՝ վարչական ակտի ընդունմանն ուղղված նախագծի համաձայնեցման գործողությունը, ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը, համաձայնեցված նախագիծը և շինարարության թույլտվությունն անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ավետիք Կարապետյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել վարչական ակտի ընդունմանն ուղղված նախագծի համաձայնեցման գործողությունը, 12.03.2010 թվականի ճարտարապետահատակագծային թիվ 01/50-Գ-483-30 առաջադրանքը, համաձայնեցված նախագիծը և 15.04.2010 թվականի շինարարության թիվ 01/50-Գ-725-189 թույլտվությունը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Ա. Դազարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 06.06.2011 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 11.10.2011 թվականի որոշմամբ Ավետիք Կարապետյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 06.06.2011 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ավետիք Կարապետյանը: Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Լեյլի Գասպարյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ, 19-րդ, 31-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 192-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 224-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին պարբերությունը,

ՕԳ-ՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին պարբերությունը, 7-րդ հոդվածը, 8-րդ հոդվածի 6-րդ կետը, 11-րդ հոդվածի 1-ին կետը, «Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածը, 13-րդ հոդվածի «ա» կետը, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ, 21-րդ, 23-րդ, 35-րդ, 38-րդ, 59-րդ, 60-րդ հոդվածները, 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա», «բ» կետերը, 4-րդ մասի «գ» կետը, ՀՀ Կառավարության 28.10.1998 թվականի թիվ 660, 21.12.1998 թվականի թիվ 812, 02.02.2002 թվականի թիվ 91, 29.08.2002 թվականի թիվ 1473-Ն, 07.10.2004 թվականի թիվ 1616-Ն, 30.11.2006 թվականի թիվ 1855-Ն որոշումները, Երևանի քաղաքապետի 14.08.2007 թվականի թիվ 2876-Ա, 23.06.2008 թվականի թիվ 2798-Ա որոշումները, որոնք պետք է կիրառել, սխալ է մեկնաբանել ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածը, ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի և ՀՀ անշարժ գույքի պետական միասնական կադաստրի վարչության պետի 26.05.1998 թվականի թիվ 108-Կ հրամանը, խախտել է ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 6-րդ, 22-րդ, 24-րդ, 26-րդ, 113-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը քննության առարկա չի դարձրել և չի պարզել, թե արդյոք Քաղաքապետարանը կառուցապատող Լեյլի Գասպարյանին շինարարության թույլտվություն տրամադրելիս Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 բնակարանի գործառնական նշանակությունը փոփոխել է, թե ոչ, կամ գործում կան տեղեկություններ Երևանի քաղաքապետի (այսուհետ՝ Քաղաքապետ) որոշմամբ նշված հասցեի բնակելի տարածքը բնակարանային ֆոնդից հանելու վերաբերյալ: Մասնավորապես՝ Վերաքննիչ դատարանը, քննության առարկա չդարձնելով և չպարզաբանելով վերոգրյալ հանգամանքները, չի ուսումնասիրել և օրյեկտիվ գնահատականի չի արժանացրել նաև գործում առկա ապացույցները, այն է՝ ՀՀ Կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի աշխատակազմի Արաբկիր տարածքային ստորաբաժանման ղեկավարի 05.04.2011 թվականի թիվ Յ/Հ Ել-1193ա և 13.06.2011 թվականի թիվ Յու/Հ Ել-2146ա գրությունները, որոնցով հայտնվել է, որ կադաստրային գործի տվյալների համաձայն՝ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 հասցեի սեփականատիրոջ կողմից մուտքի կազմակերպման համար կառուցված աստիճանավանդակի և հարթակի նկատմամբ 12.03.2010 թվականի ճարտարապետահատակագծային թիվ 01/50-Գ-483-30 առաջադրանքի, 15.04.2010 թվականի թիվ 01/50-05/1-Գ-726-208 նախագծի և շինարարության թիվ 01/50-Գ-725-189 թույլտվության հիման վրա կատարվել է իրավունքի պետական գրանցում, և 04.11.2010 թվականին տրվել է սեփականության իրավունքի գրանցման վկայական, ինչպես նաև նույն հասցեում գրանցված է ոչ բնակելի (հասարակական) տարածք, վարձակալության են հանձնված 20,7քմ և 18,1քմ մակերեսներով տարածքներ, որոնցից 20,7քմ մակերեսով տարածքը մուտքի դուռ ունի հարթակի և շքամուտքի կողմից, իսկ 18,1քմ մակերեսով տարածքը՝ միայն հարթակի կողմից:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 հասցեի վերակառուցման և մուտքի կազմակերպման շինարարական աշ-

Դատական պրակտիկա

խատանքների իրականացման համար նույն բազմաբնակարան շենքի բոլոր համասեփականատերերի համաձայնության փաստը հավաստող որևէ ապացույց սույն գործում առկա չէ: Մասնավորապես՝ գործում առկա է ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության քաղաքաշինական պետական տեսչության (այսուհետ՝ Տեսչություն) պետ, ՀՀ քաղաքաշինական պետական գլխավոր տեսուչի 11.03.2011 թվականի թիվ 25/25/831-11 գրությունը, որով հայտնվել է, որ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի արտաքին պարփակող պատերը հանդիսանում են նաև կրող պատեր: Այսինքն՝ այդ շենքի թիվ 6 հասցեի գործառնական նշանակության փոփոխությունը և նուտքի կազմակերպման շինարարական աշխատանքներն իրականացվել են շենքը կրող կառուցվածքի (արտաքին կրող պատի) վրա առանց նշված բազմաբնակարան շենքի բաժնային սեփականատերերի համաձայնության: Բացի այդ, վերոգրյալ աշխատանքների իրականացման հարցը չի քննարկվել նաև բազմաբնակարան շենքի սեփականատերերի ընդհանուր ժողովում, և վերջինս՝ որպես ընդհանուր բաժնային սեփականության կառավարման բարձրագույն մարմին, դրա վերաբերյալ համապատասխան որոշում չի կայացրել:

Վերաքննիչ դատարանը եզրակացրել է, որ գործի քննությամբ չի հիմնավորվել այն հանգամանքը, որ վերակառուցումն իրականացվել է առևտրային նպատակով: Մինչդեռ, սույն գործում առկա են մի շարք ապացույցներ, որոնք հիմնավորում են վերակառուցված բնակարանի առևտրային լինելու թե՛ իրավական և թե՛ փաստական հանգամանքները, իսկ հակառակը հիմնավորող որևէ փաստ կամ ապացույց առկա չէ:

Վերոգրյալից հետևում է, որ Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ կառուցապատող Լեյլի Գ-ասպարյանը պարտավոր էր ստանալ բոլոր բաժնային սեփականատերերի, այդ թվում նաև Ավետիք Կարապետյանի համաձայնությունը, իսկ Քաղաքապետարանը, իրականացնելով վարչական վարույթ, պարտավոր էր վերջինիս դարձնել վարույթի մասնակից:

Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով Ավետիք Կարապետյանի վերաքննիչ բողոքի այն փաստարկին, որ շինարարության արդյունքում նվազել է իր բնակարանի լույսի ճանապարհը, իսկ արևահարության աստիճանը վերացել է, գտել է, որ նշված փաստարկը ևս հայցը բավարարելու հիմք հանդիսանալ չէր կարող: Մինչդեռ, վերոգրյալ փաստի հիմնավորման նպատակով Ավետիք Կարապետյանը ներկայացրել էր Տեսչության պետի 19.05.2010 թվականի թիվ 02/25.1/1750-10 գրությունը, որով հայտնվել է, որ տվյալ դեպքում կառուցապատողին տրված ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքով և դրա հիման վրա մշակված ու համաձայնեցված նախագծով խախտվել է Ավետիք Կարապետյանի՝ բնակարանի տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման իրավունքը, և նախատեսված քաղաքաշինական գործունեությունն իրականացնելու դեպքում զգալիորեն կնվազի Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 9 կիսանկողային բնակարանի բնական լուսավորությունն ու արևահարումը: Այդ փաստի ապացուցմանն էր ուղղված նաև ՀՀ առողջապահության նախարարության պետական հիգիենիկ և հակահամաճարակային տեսչության Արաբկիրի տարածքային կենտրոնի (այսուհետ՝ Կենտրոն) պետի 07.07.2010 թվականի թիվ 04/12-S-02ա-1319 գրությունը, որով հայտնվել է, որ 28.06.2010 թվականին Ավե-

տիք Կարապետյանի բնակարանում կատարվել է գործիքային չափում և պարզվել է, որ բնական լուսավորվածության գործակիցը սենյակներից մեկում եղել է 0,1 տոկոս, իսկ մյուս սենյակում՝ 0,03 տոկոս, սակայն թույլատրելի նորմը 0,5 տոկոս է, բացի այդ, բնական լուսավորության ներթափանցմանը խանգարում է նաև պատուհանների վերևում կառուցված հարթակը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է Վերաքննիչ դատարանի 11.10.2011 թվականի որոշումը բեկանել և փոփոխել:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի փաստարկները

Բողոք բերած անձը նշել է, որ Վերաքննիչ դատարանը քննության առարկա չի դարձրել և չի պարզել, թե արդյոք Քաղաքապետարանը կառուցապատող Լեյլի Գասպարյանին շինարարության թույլտվություն տրամադրելիս Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 բնակարանի գործառնական նշանակությունը փոփոխել է, թե ոչ, կամ գործում կան տեղեկություններ Քաղաքապետի որոշմամբ նշված հասցեի բնակելի տարածքը բնակարանային ֆոնդից հանելու վերաբերյալ: Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը սույն գործը քննելիս անմիջակամորեն քննության առարկա է դարձրել Լեյլի Գասպարյանին պատկանող Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 բնակարանի գործառնական նշանակությանը վերաբերող հարցերը և արձանագրել, որ գործում բացակայում է համապատասխան պետական կառավարման կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի որոշումը՝ նշված հասցեի բնակելի տարածքը բնակարանային ֆոնդից հանելու վերաբերյալ:

Լեյլի Գասպարյանը ճարտարապետահատակագծային առաջադրանք ստանալու հայտին կից Քաղաքապետարան է ներկայացրել իր անվամբ 04.11.2009 թվականին տրված սեփականության իրավունքի պետական գրանցման թիվ 2766347 վկայականը, որի «Շենքի տվյալները» բաժնի «Նպատակային նշանակությունը» տողում նշված է՝ բնակելի, իսկ «Օգտագործման նպատակը» տողում՝ բնակարան: Հետևաբար, Քաղաքապետարանը ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքի և շինարարության թույլտվության տրամադրման ժամանակ Լեյլի Գասպարյանից չի պահանջել Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի սեփականատերերի համաձայնությունը, քանի որ այդ շենքի թիվ 6 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի նպատակային նշանակությունը բնակելի է, այլ ոչ թե առևտրային:

Ինչ վերաբերում է բողոք բերած անձի այն դիրքորոշմանը, որ վիճարկվող շինարարության թույլտվությամբ խախտվել են իր իրավունքները, մասնավորապես՝ նվազել է իր բնակարանի բնական լույսի ճանապարհը, վերացել է նաև արևահարության աստիճանը, ապա այդ մասով Վերաքննիչ դատարանը, համադրելով գործում առկա ապացույցները, գտել է, որ Տեսչության պետի 19.05.2010 թվականի թիվ 02/25.1/1750-10 գրությունը բավարար հիմք չէ՝ գալու այն եզրահանգման, որ իրականացված շինարարության հետևանքով լուսավորվածության և արևահարման մակարդակը նվազել է սահմանված և անհրաժեշտ միջից այնքան, որ առաջացնի Ավետիք Կարապետյանի բնակարանը նպատակային նշանակությամբ օգտագործելու իրավունքի որևէ խախտում: Բացի այդ, Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 9 հասցեում գտնվող 58,4քմ մակերեսով

Դատական պրակտիկա

տարածքը հանդիսանում է նկուղ, և այն որպես բնակելի տարածք օգտագործել չի թույլատրվում:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) 24.01.2007 թվականի անշարժ գույքի սեփականության (օգտագործման) իրավունքի գրանցման թիվ 2195525 վկայականի համաձայն՝ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 9 բնակարանի նկատմամբ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման միասնական թիվ 01-003 4-48 մատյանի 088 համարի տակ գրանցված է Ավետիք Կարապետյանի սեփականության իրավունքը (հատոր 1-ին, գ.թ. 7-9):

2) 04.11.2009 թվականի անշարժ գույքի սեփականության (օգտագործման) իրավունքի գրանցման թիվ 2766347 վկայականի համաձայն՝ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 բնակարանի նկատմամբ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման միասնական թիվ 01-003-4-48 մատյանի 104 համարի տակ գրանցված է Լեյլի Գասպարյանի սեփականության իրավունքը (հատոր 1-ին, գ.թ. 156-157):

3) Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 բնակարանի բնակելի տարածքը հասարակական սպասարկման տարածքի վերակառուցման և մուտքի կազմակերպման աշխատանքային նախագծային փաստաթղթերի մշակման համար Լեյլի Գասպարյանին 12.03.2010 թվականին տրվել է ճարտարապետահատակագծային թիվ 01/50-Գ-483-30 առաջադրանքը (հատոր 1-ին, գ.թ. 64):

4) Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 բնակարանի բնակելի տարածքի՝ հասարակական սպասարկման տարածքի վերակառուցման և մուտքի կազմակերպման աշխատանքների կատարման համար Լեյլի Գասպարյանին 15.04.2010 թվականին տրվել է շինարարության թիվ 01/50-Գ-725-189 թույլտվությունը (հատոր 1-ին, գ.թ. 63):

5) Տեսչության պետի 19.05.2010 թվականի թիվ 02/25.1/1750-10 գրության համաձայն՝ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 հասցեի բնակելի տարածքի՝ հասարակական սպասարկման տարածքի վերակառուցման և փողոցի կողմից մուտքի կազմակերպման նախագծի մշակման համար Քաղաքապետի կողմից 12.03.2010 թվականին տրվել է ճարտարապետահատակագծային թիվ 01/50-Գ-483-30 առաջադրանքը, որի հիման վրա մշակված նախագիծը համաձայնեցվել և 15.04.2010 թվականին տրվել է շինարարության թիվ 01/50-Գ-725-189 թույլտվությունը: Քաղաքապետի կողմից նշված նախագծի համաձայնեցումը կատարվել է՝ հաշվի չառնելով «Քաղաքաշինության մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի «ա» կետի պահանջները, այն է՝ հասարակությանը տրամադրել անհրաժեշտ տեղեկատվություն իրենց կենսագործունեության միջավայրի ծրագրվող փոփոխությունների մասին, ինչպես նաև չեն կատարվել «Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 6-րդ կետի պահանջները, այսինքն՝ մինչև նախագծի համաձայնեցումը կառուցապատողը պետք է ստանար բազմաբնակարան շենքի այն բաժնային սեփականատերերի համաձայնությունը, որոնց սեփականությունը տիրապետելու, օգտա-

գործելու և տնօրինելու իրավունքներն այդ գործողությունների արդյունքում խախտվելու են: Վերոգրյալ համաձայնեցված նախագծով նախատեսված քաղաքաշինական գործունեությունն իրականացվելու դեպքում զգալիորեն կնվազի նույն շենքի թիվ 9 կիսանկողային բնակարանի բնական լուսավորությունն ու արևահարումը (հատոր 1-ին, գ.թ. 5):

6) Կենտրոնի պետի 07.07.2010 թվականի թիվ 04/12-S-02ա-1319 գրության համաձայն՝ 28.06.2010 թվականին Ավետիք Կարապետյանի բնակարանում կատարված գործիքային չափման արդյունքում պարզվել է, որ բնական լուսավորվածության գործակիցը սենյակներից մեկում եղել է 0,1 տոկոս, իսկ մյուս սենյակում՝ 0,03 տոկոս (համաձայն ՀՀ ՇՆ թիվ II-8.03-96-ի աղյուսակ Թ 1-ի, 61-րդ կետի՝ բնական լուսավորվածության գործակցի թույլատրելի նորմը 0,5 տոկոս է): Բացի այն, որ բնակարանը գտնվում է կիսանկողային հարկում, բնական լուսավորվածության ներթափանցմանը խանգարում է նաև պատուհանների վերևում կառուցված հարթակը (հատոր 1-ին, գ.թ. 115):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը:

ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իր սեփականությունը: Սեփականության իրավունքի իրականացումը չպետք է վնաս պատճառի շրջակա միջավայրին, խախտի այլ անձանց, հանրության և պետության իրավունքներն ու օրինական շահերը:

«Բազմաբնակարան շենքի կառավարման մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ շինության սեփականատերն իրավունք ունի առանց մյուս սեփականատերերի համաձայնության, ոչ առևտրային նպատակներով, իր շինության պատերից բացել կամ փակել պատուհաններ, դռներ, մուտքեր, ծխնելույզներ, պատերի այլ բացվածքներ, աստիճանավանդակներ, աստիճաններ, իր շինության ներքին կամ արտաքին պատերի վրա կամ դրանց կից իրականացնել այլ քաղաքաշինական գործունեություն (ներառյալ այն դեպքերը, երբ այդ պատերն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հանդիսանում են ընդհանուր բաժնային սեփականություն):

Նույն հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ սույն հոդվածի 1-4-րդ կետերում նշված գործողությունները շինության սեփականատերն իրավունք ունի իրականացնել միայն օրենսդրությամբ սահմանված նորմերի ու կանոնների պահպանմամբ՝ նախօրոք տեղեկացնելով շենքի կառավարման մարմնին:

Նույն հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ եթե սույն հոդվածով նշված գործողություններն իրականացնելու հետևանքով խախտվելու են շինությունների սեփականատերերի՝ իրենց շինությունները տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու, ինչպես նաև ընդհանուր բաժնային սեփականությունից օգտվելու իրավունքները, ապա համապատասխան գործողություններ իրականացնել ցանկա-

Դատական պրակտիկա

ցող շինության սեփականատերը կարող է այդ գործողություններն իրականացնել վերջիններիս համաձայնությամբ՝ հատուցելով շինությունների սեփականատերերին պատճառվող վնասները:

Նշված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ սեփականության իրավունքի իրականացումը չպետք է խախտի այլ անձանց իրավունքները և օրինական շահերը, մասնավորապես՝ օրենքով շինության սեփականատիրոջը վերապահված՝ առանց մյուս սեփականատերերի համաձայնության ոչ առևտրային նպատակով քաղաքաշինական գործունեության իրավունքը պետք է իրականացվի բացառապես օրենսդրությամբ սահմանված նորմերի և կանոնների պահպանմամբ՝ նախօրոք տեղեկացնելով շենքի կառավարման մարմնին: Միաժամանակ, այն դեպքում, երբ նման քաղաքաշինական գործունեության հետևանքով խախտվելու են մյուս սեփականատերերի՝ իրենց շինությունները տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավունքները, ապա շինության սեփականատերը կարող է այդպիսի քաղաքաշինական գործունեություն իրականացնել միայն մյուս սեփականատերերի համաձայնությամբ՝ հատուցելով նրանց պատճառվող վնասները: Այսինքն՝ ոչ առևտրային նպատակով իրականացվող քաղաքաշինական գործունեության հետևանքով մյուս սեփականատերերի իրավունքների խախտումների, ինչպես նաև անկախ նման խախտումներից առևտրային նպատակով իրականացվող քաղաքաշինական գործունեության դեպքերում մյուս սեփականատերերի համաձայնությունը պարտադիր է:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը, անմիջականորեն գնահատելով գործում եղած բոլոր ապացույցները, որոշում է փաստի հաստատված լինելու հարցը՝ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

Նշված նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ դատարանը փաստի հաստատված լինելու հարցը պարտավոր է որոշել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ, որը պետք է ձևավորվի բացառապես գործում եղած բոլոր ապացույցների անմիջականորեն գնահատման արդյունքում:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքը մերժելու հիմքում դրել է այն պատճառաբանությունը, որ Տեսչության պետի 19.05.2010 թվականի թիվ 02/25.1/1750-10 գրությունը բավարար հիմք չէ՝ գալու այն եզրահանգման, որ իրականացված շինարարության հետևանքով լուսավորվածության և արևահարման մակարդակը նվազել է սահմանված և անհրաժեշտ նիշից այնքան, որ առաջացնի Ավետիք Կարապետյանի՝ իր բնակարանը նպատակային նշանակությամբ օգտագործելու իրավունքի որևէ խախտում: Ինչ վերաբերում է Կենտրոնի պետի 07.07.2010 թվականի թիվ 04/12-S-02ա-1319 գրությանը, ապա Ավետիք Կարապետյանին պատկանող անշարժ գույքի հարկի հատակի նիշը հողի հատակագծային նիշից ցածր է միջինը 1,9 մետրով, իսկ առաստաղի բարձրությունը կազմում է 2,97 մետր, և նշված բնակարանը հանդիսանում է նկուղ, իսկ տվյալ դեպքում բացակայում է մինչև շինարարությունը դրա լուսավորվածության գործակցի գործիքային չափում կատարված լինելու փաստը հավաստող ապացույցը: Հետևաբար, չի հիմնավորվում այն հանգամանքը, որ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 9 հասցեում գտնվող բնակարանում լուսավորության

Դատական պրակտիկա

գործակիցը համապատասխանել է թույլատրելի նորմին և շինարարության պատճառով նվազել է:

Մինչդեռ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանը գործում եղած սպացույցները չի գնահատել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

Այսպես, սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Տեսչության պետի 19.05.2010 թվականի թիվ 02/25.1/1750-10 գրությամբ հաստատվում է, որ Երևանի Կիևյան փողոցի 14ա շենքի թիվ 6 հասցեի բնակելի տարածքը հասարակական սպասարկման տարածքի վերակառուցման և փողոցի կողմից մուտքի կազմակերպման նախագծի մշակման համար համաձայնեցված նախագծով նախատեսված քաղաքաշինական գործունեությունն իրականացվելու դեպքում զգալիորեն կնվազի նույն շենքի թիվ 9 կիսանկողային բնակարանի բնական լուսավորությունն ու արևահարումը: Կենտրոնի պետի 07.07.2010 թվականի թիվ 04/12-S-02ա-1319 գրությամբ հաստատվում է, որ 28.06.2010 թվականին Ավետիք Կարապետյանի բնակարանում կատարված գործիքային չափման արդյունքում պարզվել է, որ բնական լուսավորվածության գործակիցը սենյակներից մեկում եղել է 0,1 տոկոս, իսկ մյուս սենյակում՝ 0,03 տոկոս (համաձայն ՀՀ ՇՆ թիվ II-8.03-96-ի աղյուսակ Թ 1-ի, 61-րդ կետի՝ բնական լուսավորվածության գործակցի թույլատրելի նորմը 0,5 տոկոս է), և բացի այն, որ բնակարանը գտնվում է կիսանկողային հարկում, բնական լուսավորվածության ներթափանցմանը խանգարում է նաև պատուհանների վերևում կառուցված հարթակը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նշված սպացույցներով անմիջականորեն հաստատվում է այն փաստական հանգամանքը, որ Լեյլի Գասպարյանի իրականացրած քաղաքաշինական գործունեության հետևանքով նվազել է Ավետիք Կարապետյանի բնակարանի բնական լուսավորությունը և արևահարումը, իսկ բնական լուսավորվածության ներթափանցմանը խանգարում է նաև պատուհանների վերևում կառուցված հարթակը, ինչից հետևում է, որ տվյալ դեպքում Լեյլի Գասպարյանը քաղաքաշինական գործունեություն կարող էր իրականացնել բացառապես Ավետիք Կարապետյանի համաձայնությամբ՝ դրա վերաբերյալ նախօրոք տեղեկացնելով նաև շենքի կառավարման մարմնին:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունն այն մասին, որ Տեսչության պետի 19.05.2010 թվականի թիվ 02/25.1/1750-10 գրությունը բավարար հիմք չէ՝ գալու այն եզրահանգման, որ իրականացված շինարարության հետևանքով լուսավորվածության և արևահարման մակարդակը նվազել է սահմանված և անհրաժեշտ միջից այնքան, որ առաջացնի Ավետիք Կարապետյանի՝ իր բնակարանը նպատակային նշանակությամբ օգտագործելու իրավունքի որևէ խախտում, անհիմն է, իսկ Ավետիք Կարապետյանին պատկանող անշարժ գույքի հարկի հատակի միջը հողի հատակագծային միջից ցածր լինելու հանգամանքը տվյալ դեպքում չունի որևէ նշանակություն, քանի որ Կենտրոնի պետի 07.07.2010 թվականի թիվ 04/12-S-02ա-1319 գրությամբ հաստատվում է այն փաստական հանգամանքը, որ բնական լուսավորվածության ներթափանցմանը խանգարում է նաև պատուհանների վերևում կառուցված հարթակը:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը Վերաքննիչ դատարանի պատճառա-

0ԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

77

Դատական պրակտիկա

բանությունն այն մասին, որ այն հանգամանքը, որ ճարտարապետահատակագծային առաջադրանքը տրվել է հասարակական սպասարկման տարածքի վերակառուցման և փողոցի կողմից մուտքի կազմակերպման նախագծի մշակման համար, չի կարող դիտարկվել որպես առևտրային նպատակ հետապնդող գործունեություն, քանի որ գործի քննությամբ չհիմնավորվեց, որ վերակառուցումն իրականացվել է առևտրային նպատակով, համարում է անհիմն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործի փաստերը վարչական դատարանը պարզում է ի պաշտոնե («ex officio»):

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը մատնանշում է այն փաստերը, որոնք, իր կարծիքով, էական են վեճի լուծման համար, և անհրաժեշտության դեպքում կողմերից պահանջում է ներկայացնել այդ փաստերի ապացույցներ:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը վեճի լուծման համար անհրաժեշտ ներքին համոզմունք ձևավորելու նպատակով իրավասու է, չսահմանափակվելով վարչական դատավարության մասնակիցների միջնորդություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով և գործում առկա այլ նյութերով, ձեռնարկելու ողջամիտ միջոցներ, մասնավորապես պահանջելու վարչական վարույթի նյութեր, տեղեկություններ, ապացույցներ, լրացուցիչ բացատրություններ, հանձնարարելու կողմերին անձամբ ներկայանալ դատական նիստի:

Վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներով արդեն իսկ արտահայտել է իրավական դիրքորոշում այն մասին, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով սահմանված վեճի լուծման համար էական փաստերը մատնանշելու և դրանց վերաբերյալ ապացույցներ պահանջելու, անհրաժեշտ ներքին համոզմունք ձևավորելու նպատակով ողջամիտ միջոցներ ձեռնարկելու վերաբերյալ դատավարական գործողությունների իրականացումը թեև դատարանի իրավունքն է, սակայն դատարանի այդ իրավունքը սահմանափակված է նույն օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված պատճառաբանված ներքին համոզման հանգեցնող դատարանի պարտականությամբ և պետք է բխի արդարության բոլոր պահանջների պահպանման սահմանադրական հիմնադրույթից (տես ըստ ՀՀ Կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի Արաբկիրի հարկային տեսչության հայցի ընդդեմ «Ջորջ ընդ Բրանդն» ՍՊԸ-ի՝ 131.200 ՀՀ դրամ բռնագանձելու պահանջի մասին, ՎԳ/5525/05/08 վարչական գործով Վճռաբեկ դատարանի 17.04.2009 թվականի որոշումը):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանը, հաստատված համարելով, որ գործի քննությամբ չհիմնավորվեց այն հանգամանքը, որ վերակառուցումն իրականացվել է առևտրային նպատակով, պարտավոր էր նշված հանգամանքը պարզելու համար ձեռնարկել ողջամիտ միջոցներ, այսինքն՝ Լեյլի Գասպարյանի իրականացրած քաղաքաշինական գործունեության նպատակների վերաբերյալ փաստերը պարզել ի պաշտոնե, ինչը սույն գործի լուծման համար ուներ էական նշանակություն, քանի որ առևտրային

Դատական պրակտիկա

նպատակով իրականացվող քաղաքաշինական գործունեության դեպքում մյուս սեփականատերերի համաձայնությունը կլինե՞ր պարտադիր:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոգրյալի մասով ապացույցներ պահանջելու և դրանց հիման վրա գործի փաստերն ի պաշտոնե պարզելու համար սույն գործն անհրաժեշտ է ուղարկել նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքի մյուս փաստարկներին չի անդրադառնում, քանի որ Վերաքննիչ դատարանի կողմից ապացույցների գնահատման և փաստերի ի պաշտոնե պարզման կանոնների խախտման պայմաններում դրանք սույն գործի լուծման համար չունեն որևէ իրավական նշանակություն:

Նշված պատճառաբանություններով հերքվում են նաև վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118.9-րդ հոդվածի, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118.15-118.18-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 11.10.2011 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ վարչական դատարան՝ նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

79

RESUME

THE FRAMES OF PROTECTION AND ENCRYPTION OF STATE OR OFFICIAL SECRETS IN THE CONTEXT OF LEGAL POSITIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

ANI SARGSYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY*

This article is devoted to the study of the necessity and constitutionality of the protection and encryption of state and official secrets. The author has analyzed current problems associated with the the frames of the protection and encryption of this kind of secrets. So, in this work were studied articles 8 and 12 of the Law of the Republic of Armenia “About State and Official Secrets”, and also were represented the legal positions of the Constitutional Court of RA on the constitutionality of these norms.

THE PRECONDITIONS OF INDIVIDUAL APPLICATION

GOR HOVHANNISYAN

*CHIEF SPECIALIST IN THE DEPARTMENT OF EXPERTISE-ANALYSIS OF THE
LAW CONSULTING SERVICE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF RA,
DOCTORAL STUDENT AT THE HUMBOLDT-UNIVERSITY OF BERLIN*

This article presents the interim results of the scientific research carried out by the author within the framework of his Doctoral Dissertation at Humboldt University of Berlin. The author suggests a clear scheme for checking the preconditions to be met for an individual application to be admitted by the Constitutional Court and analyses the content of each of the preconditions. A particular focus is put on the practical problematic issues related to the admissibility preconditions to which the author brings scientifically justified solutions. In particular, the author identifies the admissibility preconditions (eligible applicant, capacity to take legal action, assertion of basic right violation, subject of the application and exhaustion of judicial remedies). An eligible applicant is not the one who meets all the preconditions, but only the one who is a subject of the basic right in question. Besides, the author defends the thinking according to which only a violation of constitutional rights can be litigated, as well as presents the list of those exceptional cases when the individual application is allowed without the requirement to exhaust judicial remedies. The author insists also on the fact that an application is admitted even against sublegal acts, interpreting the concept “law” mentioned in the RA Constitution, Article 101, point 6, in the sense of a material law.

RESUME

LIMITATIONS OF THE STRIKE'S RIGHTS

CHRISTINE GHAZARYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY*

The research of the inner state legislation proclaims, that according to the 43rd article of Constitutional Act, citizen's and human main rights and liberties, as well as the rights of strike and unification, in some cases can be limited. The mentioned limitation mustn't surpass the frame assumed by the international commitments of the Republic of Armenia.

In this article the object of the author's research is the limitations of the rights of the civil servants' strike. The research of the servants' legal status, being included in many civil service spheres, shows that in the Republic of Armenia not only the rights of the civil servants' strike are limited, but also the unification ones. This limitation contradicts the conventions of International Labour organization, and in some cases can be observed as a trespass of international commitments. The author has appeared with many suggestions, which refer to doing some changes and supplements to the rights regulating some civil spheres.

PROBLEM OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF THE LEGAL ENTITIES AND ITS EMPLOYEES

TAMARA SHAKARYAN

ASSISTANT TO THE PROSECUTOR GENERAL OF THE RA

This article on the topic "Problem of administrative responsibility of the legal entities and its employees" is devoted to the improvement of the institute of simultaneous administrative responsibility of the legal entities and its employees, also those who are performing managerial functions in this legal entity.

Based on a comprehensive analysis including also international experience, the author proposes that the imposition of liability upon the enterprise should not exonerate from liability a natural person implicated in the administrative offence. In particular, persons performing managerial functions should be made liable for breaches of duties which conduce to the commission of an administrative offence.

The legal entity should bear responsibility both for the actions of its officials, as well as for the actions of other employees in its staff.

The actuality of this research is justified by the fact that a new draft code of administrative offences is working out and the author provides certain assumptions on problem of administrative responsibility of the legal entities and its employees (officials) to be included in the new draft code.

09-005800 - ԱԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 168)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԻՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

RESUME

СПОР О ПРАВЕ

ГРЕТА АРЗУМАНЯН

*СУДЬЯ ВЕРХОВНОГО СУДА НКР,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

Автор статьи научно-практические проблемы спора о праве в гражданском процессе освещает методом сравнительного анализа как традиционными в гражданском процессе искового и особого производств, так и введённых в законодательство новых институтов и изучения судебной практики, что также дало возможность делать суждения о сущности этих производств.

THE BASIS OF SUSPENSION OF CRIMINAL PROSECUTION DURING THE PRELIMINARY JUDICIAL HEARINGS IN THE DRAFT NEW CRIMINAL PROCEDURE CODE OF THE RA

VLADIMIR HOVHANNISYAN

*PhD STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY*

The draft of new RA Criminal Procedure Code provides a preliminary hearing institute.

In the scientific article considers the reasons of suspension of the prosecution during the preliminary judicial hearings and the feasibility of expanding such grounds. After analyzing different approaches of various scientists on the issue mentioned above, my own approach of the author has been proposed and grounded.

09-00500 - 06-0500000 2012 8 - - 9 (157 - 158)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԻՋԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲՐԱԴՐԱԿԱՆ
ՄԱՍԻՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՄԱՍԻՆԻՍՏԻԿԱՆ

RESUME

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF COMPLEX EXPERTISES ACCORDING TO THE CPC OF THE RA

VAHE YENGIBARYAN

*EXECUTIVE DIRECTOR OF THE ASSOCIATION OF JUDGES OF THE
REPUBLIC OF ARMENIA, PROFESSOR OF YSU LAW FACULTY, SENIOR
SCIENTIST OF NAS OF THE RA, PhD IN LAW,
ASSOCIATED PROFESSOR OF JURISPRUDENCE*

The author of the article referred to significant issues of complex expertise, which have both theoretical and practical importance. Analyzing the different approaches and scientific sources the author states the nature, typical characteristics, as well as the procedural problems which arise during this kind of expertise. In the article specially emphasized the importance of complex expertise in judicial practice and its proper regulation for forensic workshop.

Based on the done research the author makes proposal of drafting the amendment in the Article 246 of Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia.

ՕԳՈՍՏՈՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 – 9 (157 – 168)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Թեւավոր խոսքեր

Ճշմարտությունը միայն սկզբում է հանդիպում ուժեղ դիմադրության, բայց որքան ավելի է ի հայտ գալիս, որքան ավելի է դառնում փաստ, այնքան ավելի մեծ թվով բարեկամներ ու ջատագույններ է ձեռք բերում:

Վ.Գ.ԲԵԼԻՆՍԿԻ

Ճշմարտությունը բնավ չի տուժում այն բանից, եթե ինչ-որ մեկն այն չի ընդունում:

Ֆ. ՇԻԼԼԵՐ

Անհնար է միշտ լինել հերոս, բայց միշտ կարելի է մարդ մնալ:

Ի.ԳՅՈԹԵ

Ամենադեմոկրատական ուսմունքներից առաջինն այն է, որ բոլոր մարդիկ հետաքրքիր են:

Հ. ՉԵՍՏԵՐՏՈՆ

Ոչ թե արտաքինը պետք է զարդարել, այլ գեղեցիկ լինել հոգևոր ձեռնարկումներում:

ԹԱԼԵՍ

ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2012 8 - 9 (157 - 158)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

84

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am